

dergi

DIE ZEITSCHRIFT



İKİ AYLIK EDEBİYAT / KÜLTÜR DERGİSİ 1992 / 28 FİYATI: 7000 TL
KULTUR- UND LITERATURZEITSCHRIFT 1992 / 28 5,- DM

Dergi'den

Sevgili Okurlar,

Bir tatil dönemine daha giriyoruz. Tatil demek aynı zamanda yoğun iş yaşamında okumaya fırsat bulamadığımız kitapların okunması, güneşli güzel günlerin kitaplarla renklendirilmesidir.

"Dergi" açısından tatil yeni bir atılımla "anayurt"a kavuşmadır. Bundan böyle "Dergi" artık Türkiye'de basılacak, anayurttaki okurlara dolaysız ulaşabilecektir. Bu hepimiz için bir övünçtür.

Umarız hem yurtiçinde, hem yurtdışında hep birlikte daha güzel bir "Dergi"yi günlük yaşamımıza sokarız.

Hepinize bol güneşli tatil günleri dileğiyle...

Liebe Leserinnen und Leser,

erneut steht uns eine Ferienperiode bevor. Ferien - das bedeutet für Kunst und Kulturfreunde auch, alte und neue Zivilisationswerke zu besuchen und das Lesen zu genießen, wofür wir während der Arbeitstage zu wenig Zeit finden.

Mit neuem Elan wird DERGI ab dieser Ausgabe in Istanbul gedruckt und in Europa vertrieben. So wird DERGI noch schneller die Leser in der Türkei erreichen.

Wir sind stolz darauf, diese Möglichkeit geschaffen zu haben. Wir hoffen, daß sowohl in der Türkei als auch in Europa noch schönere ausdrucksvolle DERGI's herausgegeben werden.

Wir wünschen Ihnen schöne, sonnige, stressfreie Ferien !...

Ihre Zeitschrift - DERGI

IMPRESSUM

"Dergi" 2 Aylık Edebiyat Kültür Dergisi

Sahibi: Dergi girişimi, Duisburg

Yazışleri Sorumlusu: Aydın Yeşilyurt

Yayın Yönetmeni: Necile Deliceoğlu

Yazı Kurulu (Redaktion) : Hüseyin Akdemir, Mevlüt Asar, Aydın Karahasan, Agnes Thorbecke

Adres: Marienstr. 16a, 4100 Duisburg 11, Tel: (0203) 405185 / 343197

Hesap No:214 93 00, Deutsche Bank Duisburg, BLZ: 350 700 30

Baskı: Doğan Ofset

Kapak: Nevbahar Aksoy, İsimsiz (38x55 cm. tual üzerine atkılık)

Yıllık abone tutarı: F. Almanya için 30,-DM, diğer ülkeler için 40,-DM

Türkiye abonesi: 40 000TL

Fiati: 5,-DM

Temsilcilikler: Dükkan-Kulturladen, Milchstr. 4, 8000 München 80, Tel: 089/

4802431, -Mehmet Kıvrak, Limmatstr. 209, 8005 Zürich, Schweiz, tel: 01/

2716642, -Yüksel Korkut, Admiralstr. 37, 1000 Berlin 30, -Ali Mercimek,

Henzenstr. 140, 4400 Münster, Tel: 0251/867842,

Türkiye Temsilcisi: Mustafa Suphi, Gedikpaşa Cami Sok. 57/2 Çemberlitaş

İSTANBUL Tel: 516 17 46

in Zusammenarbeit mit KIEBITZ-Internationales Jugend- und Kulturzentrum

İÇİNDEKİLER/INHALT

Aydın Yeşilyurt

Almanya'da Türk Edebiyatını

Adlandırmak Sorunu..... 3

Sennur Sezer

Sürgün Romanları İçin Bir Deneme... 4

Orhan Murat Arıburnu

Zufallig..... 6

Fusun Erbulak

Çıplaklık Dışidir..... 7

Mevlüt Asar

Olmak yada Olmamak..... 8

Alfred Müller-Felsenburg

Garibaldi Tuttuğunu Koparı..... 9

Servet Ziya Çoraklı

-bu nehir/rüzgar/gezegen ve sen-..... 11

Tekin Özbey

Kültürlerarası Eğitimde

Dilin Yeri ve İkidillilik..... 12

Erendiz Atasü

Masumiyetin Son On Yılı..... 14

M. Kemal Yılmaz

Marifet..... 17

Mehmet Tekerek

Hasan..... 18

Yıldız Ecevit

Kadın Yayıncı Olmanın

Ek Zorlukları Var..... 19

Nevzat Yalçın

Gurbetçi Konseri..... 22

Günfer Karadeniz

Kıvrık Replikler..... 23

Erendiz Atasü

In Harput steht noch eine Kirche..... 24

Aziz Tahsin

Eşgalde Resim..... 28

Hasan Kıyafet

Bu Bayramlar Bayram Değil..... 29

Birsan Samancı

Şeker Portakalında İyi ile Kötü..... 30

Şakir Doğan

Ayak Sesleri..... 31

Mevlüt Asar

Yurtdışından Yeni Kitaplar..... 32

Ali Özenç Çağlar

Dörtlükler..... 33

Sevgi Sanlı

Oresteia..... 34

Aydın Karahasan

İslam ve Laiklik..... 36

Y. Hasançebi

Uzaktaki Bir Yakına Mektup-4..... 38

“ALMANYA’DA TÜRK EDEBİYATI”NI ADLANDIRMAK SORUNU

Aydın Yeşilyurt

Anlaşılır olmak için, her şeyden önce kavramları yerli yerine oturtmak zorunludur. Konu edebiyat olunca, bu daha bir önem kazanır. Çeşitli dergi ve gazetelerde yurt dışındaki edebiyattan söz edilirken “Almanya’da Türk Edebiyatı” Almancası ile (Immigrantenliteratur) kavramları seçilmiş bulunuyor. Bu tanımlamalar, kimi yazar arkadaşlarımızca da sevimli bulunarak bir süre, belki hâlâ kullanılmaktadır. Daha da ötesi ciddiyetinden kuşku duymadığımız edebiyat dergileri ve günlük gazeteler de bu kavramlara itibar etmektedirler.

Göçmen edebiyatı (Immigrantenliteratur) yurtdışında edebiyatla uğraşanlara, Almanların, onların yapıtlarını değerlendirmek için, asiledebiyattan ayrı tutmak için buldukları bir addir. Bunda, yapılan edebiyatı önemsememe ve hoş görme mantığı yatmaktadır. Bu da anlaşılacağı gibi edebiyatta sınıflamadır. Bu sınıflandırmaya ne yazık ki ülkemiz edebiyat çevreleri de katılmış bulunuyor. Almanlar için, Almanya’da edebiyatçılarımızın yaptıkları Immigrantenliteratur, yurtiçinde yaşayan yazarlarımız için de “Almanya’da Türk Edebiyatı”dır. Yani sonuç olarak ilâi tarafın “asli” unsurlarına yurtdışında edebiyat yapanlar dışlanmış bulunuyor. Bilineni bir kez daha yineliyim:

Bir edebiyat hangi dille yapılıyorsa, o dille adlandırılmak zorundadır. Burada önemli olan edebiyat yapmanın milliyeti değil, kullandığı malzemedir. Bu da dildir. Eğer bir kategorileşmeye gidilecekse, o da dilin tüm incelikleri ile kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilmesiyle olanaklı olabilir.

Ayrıca yurtdışında yaşayan edebiyatçılarımız, geldikleri ülke ile bağlarını aksatmasız sürdürmektedirler. Onlar için bir başka ülke sıfatlaması hiç yapılamaz. Yurtdışında yaşayan yazarlarımız, Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra ortaya

çıkan Türki (Ne demekse) Cumhuriyetlerinin vatandaşları, ya da Batı Trakya veya Yugoslavya Türkleri de değildirler. Onlar kendilerini doğal olarak Türk edebiyatının içinde görmekte, uğraşlarını Türk Edebiyatı’nın başarısı için sürdürmektedirler.

Ne kadar görmezlikten gelinse, ortaya çıkan yapıtlar yoksansa da yurtdışında edebiyatı ciddiye alan, araştıran, okuyan, yeniyi yakalamak peşinde koşan sayısı azımsanmayacak bir edebiyatçıları topluluğu varlığını sürdürmektedir. Bu, yurtdışında büyük bir edebi patlama olduğu anlamına gelmemelidir.

Yurtdışında durum bu iken, ülkede daha farklı olduğunu düşünmüyorum. Bir gelişme izlense de edebiyatımız henüz dünya ölçeğinde görülmemektedir. Öyleyse yurtdışını bu küçümseme neden? Yaşanan dünyamızda, birakalım aynı dili konuşan, aynı dile yazan insanların ayrılığını, okyanuslar ötesi bile insanlığına artı çok uzak gelmemektedir. Bu bağlamda Anadolu’nun her hangi bir ilinde edebiyat ve sanat üreticileri ile Avrupa’nın bilmem hangi ülkesinde aynı işi yapmanın Türk Edebiyat Merkezi’ne (Ki bu İstanbul’dur.) uzaklığı tartışılır.

Anadil, yurtdundan uzak yaşayan, edebiyat işi ile uğraşanlar için bir dezavantaj olabilir. Ancak, bu yaşadığımız dünyada üstesinden gelinemeyecek bir şey değildir. Türk dili artık Avrupa’da gazeteleri, dergileri, televizyonları ve kitapları ile günlük olarak herkese sesleniyor. Bir oranlamaya gidilirse görülecektir ki, Almanya’da nüfus başına tüketilen medya ürünleri Türkiye ortalamasının çok üstündedir. Ülkede otuz kişiye bir gazete düşerken bu, Almanya’da yedidir. Ayrıca Batı Kültürü’nün has örneklerinden bolca yararlanma olanağı önemlice bir birikim sağlamaktadır. Burada yetişen genç kuşak edebiyatçıları, Türk Edebiyatı’nın Avrupa’da tanıtılmasında önemli görevler üstleneceklerdir. Bu

nun ipuçlarını şimdiden görmek mümkündür. Yüksel Pazarkaya ve Zafer Şenocak’ın Türk Edebiyatı’ndan yaptıkları seçki, bu alandaki büyük boşluğu doldurmaktan uzak olsa bile, yapılanların en göz dolduranıdır. Bu çabalarla batılı artık bir Orhan Veli’yi, Yunus Emre’yi, Behçet Necatigil’i daha yakından tanıyabiliyor. Bence asıl üzerinde durulması gereken konu budur. Türk Edebiyatı artık Avrupa’da yaşayan bu iki dilli edebiyatçılarından yararlanma yollarını aramalı, bulmalıdır. Bu da yurtdışında yaşayan edebiyatçılarımızla sağlam temellere dayalı diyalog kurmakla geçer. Türk Edebiyatçıları’nın örgütü Yazarlar Sendikası’na bu anlamda görevler düşüğüne inanmaktayım. Önce yurtdışındaki edebiyatçıların sağlam bir evanteri çıkarılmalı, bilimsel bir değerlendirme yapılmalıdır. Edebiyat eleştirmenlerimiz de eş-dost kitapları üzerine kalem oynatmaktan vaz geçip, dışarda olup-bitene bir araştırma ve incelemeci gözüyle eğilmelidirler. Bunları yapamayacaksak, bundan kayıplı çıkacak olan başta Türk Edebiyatı ve onun bireyleri olan edebiyatçılarımız olacaktır.

Yurtdışında yaşayan edebiyatçılarımız ve diğer sanatçılarımız da yukarıda anlatmaya çalıştığım iki kıskacıtan kendilerini kurtarma yolunu bulmalıdırlar. Çağa uygun yeni arayışlar, yeni biçim ve söylem denemelerine ağırlık vermelidirler. Bunun örneklerini yaşadıkları ülkelerde sıkça görme olanaklarına sahiptirler. Bu değerlendirildiğinde ülke edebiyatına yeni bir soluk ve esintiler taşıyabilirler.

Özetle: Aynı dille yapılan edebiyat, o dilin adını alır. Buna ad bulma çabaları maksatlı değilse, kavramların içeriğini bilmemekten kaynaklanan yanlış bir yaklaşımdır. Kriter iyi ve kötü kriterlerdir. Bu içeride üretilsin, dışarda üretilsin bir şey değiştirmez. Bilindiği gibi iyi kötünün düşmanıdır. Süreç içinde kazanan hep iyilerdir.

SÜRGÜN ROMANLARI İÇİN BİR DENEME

Sennur Sezer

Aslında bu denemenin adı "sürgün romanları" olmamalıydı. Yurtdışında yazılan romanların tümünü kapsamalıydı. Belki "Türklerin Gözüyle Avrupa" adını taşırdı o zaman. Ama böyle bir çalışmanın bölümlemesini düşündüğümde, açık söyleyeyim gözüm korktu.



Önce, ekonomik nedenlerle yurt dışında yaşamak zorunda kalanlar, siyasal nedenlerle yurt dışında kalanlar ayrımı yapmak gerekecekti. Sonra, yurtdışına çıkmadan önce kitap yayınlamış ya da yazar olarak kişiliği belirlenmiş olanlar, yurt dışında yazmaya başlayanlar bölümlenmesi gelecekti. Yurtdışında Türkçe yazarlar ve Türk edebiyatı içinde sayılanlar, Türkçe yazıp Batı edebiyatının bir parçası olduklarını savlayanlar. Türkiye'de Türkçe tek satırları yayınlanmadan Avrupa'da ünlü olanlar ve ikinci kuşak göçmenlerden, bir Avrupa yazarlar grubu da vardı. Böyle kapsamlı bir incelemeyi romanla sınırlamak, öyküleri gözardı etmek olmaz mıydı? Bekir Yıldız'ın tek başına bir roman değerindeki "Motorize Köleler"inin bu incelemenin dışında kalması yazık değil miydi?

KUŞBAKIŞI BİR ÖZET

Genel olarak, Türk edebiyatında "göçmen edebiyatı" diye anılan yurtdışı kaynaklı roman ve öyküler anıldığında ilk akla gelen adlardan biri Bekir Yıldız. Güneydoğu insanını, yaşam koşullarını, çağa karşın süren geleneklerin yanısıra köyden Avrupa'ya atlayıvermenin ya-

rattığı sarsıntıları Türk okuru, onunla tanıdı. Edebiyata, "Türkler Almanya'da" ile ve Almanya'da geçirdiği dört yıldan sonra giren Bekir Yıldız'ın Güneydoğu'yu anlatışını ve bakış açısını Avrupa'daki iş ve yaşam koşullarını tanımasına, bu zıtlıkları kullanmasına bağlayabilir miyiz? Bu soruyu eleştirmenler yanıtlamalı.

Sonra Fethi Savaşçı (1930-1989) var. 1963'te "İrgat Hasan" adlı romanının tefrikasından sonra Almanya'ya giden Fethi Savaşçı, "Türk gurbet edebiyatı" temsilcilerinden biri sayıldı. (Bu yargı benim değil. Yazar Sözlüklerinin.) Gurbet Edebiyatı, sözcüğü yalnızca yabancılığı ve iş koşullarını değil, yurtdışındaki insanın kimlik sorununu da gündeme getiren bir edebiyat ise Yüksel Pazarkaya ile Aras Ören'i de hatırlamak gerekir. Yüksek öğrenimini Almanya'da yapan Pazarkaya'da şiirleriyle tanınıp, aktör olarak yurtdışına geçeden Ören de, aydın göçünün ilk yazarları olarak kimlik sorununda yoğunlaştılar. İrdeledikleri hem Türk insanının batıdaki kimlik sorunu, hem batılı gözle Türkiye. Yeni bir edebiyatın öncüleri oldukları savları bu yüzden doğru.

Tezer Özlü, Türkiye'de Türkçe başladığı edebiyat serüvenini, yurtdışında yabancı dilde sürdür-

düğünde, Türkiye'den kaynaklanan bir duyarlılığı, Türkiye'de öğrendiği Almanca'yı kullandı. Onu Türk edebiyatının bir parçası saymamamız olanaksız. Demir Özlü'nün, Kuzey ülkeleri insanlarını, insan ilişkilerini irdelediği öykü ve romanlar, temelde Türkiye'de yazdıklarının bir dipnotudur. Somut

bir yabancılaşmanın getirdiği bakış açısı.

Yurtdışı edebiyatı dediğimiz edebiyat, Türkiye'nin güç günlerinde çeşitlenip zenginleşti. Fakir Baykurt, iş peşindeki ailelerin yalnız bıraktığı çocukların çevreyle ilişkilerini anlattı. Dursun Akçam, koşulların kişilik değiştirip, gelenek çiğnettiği köy kökenli sığınmacıları irdeledi. Yurt dışındaki kadınlar, töre ve yaşamın gerçeği ikilemi arasındaki kadınlar, yabancı bir ülkede de, kendi ulusunun insanlarının denetiminde yaşayan, eleştirilen, dışlanan, kimi zaman öldürülen kadınlar, bu kadınların yeni konum ve durumları Yusuf Ziya Bahadınlı'nın romanı'nın konusuydu: "Devekuşu Rosa". Göçmen bir kadının, cinsel kimliğini arayışının romanını Habib Bektaş yazdı: "Hamriyanım".

Bu denemede üstünde durmak istediğim iki kitap ise son günlerde yayımlandı. Biri edebiyata uzun süre ara verdikten sonra "Elveda Alyoşa" ile adından söz ettiren Oya Baydar'ın "Kedi Mektupları", diğeri, Türkiye'de şair ve dergici olarak tanıdığımız, yurtdışında yaşamaya başladıktan sonra roman ve fotoğraflarını gördüğümüz Tekin Sönmez'in "Söylence Berlin".

Bu kuşbakışı bölümde istesem de sözünü edemediklerim var. Şiir yazdıkları için bu incelemeye doğal olarak giremeyenler ile, Türk dergilerinde tek bir öyküsü yayınlanan ama Hollanda'da en çok satan Türk yazarı sayılan Halil Gür.

Yayınlamaya verdiği aralar yüzünden olduğu kadar, Türkiye'deki yayın koşulları yüzünden de çok iyi tanınamayan Sıtkı Salih Gör ve aynı durumdaki arkadaşların beni bağışlayacağı umuduyla Halil Gür için bir parantez açmak istiyorum. Türkiye'nin yayın ve yazar potansiyelini pek bilmeyen bu arkadaş, Türk yazarına kırgınlığını son karşılaşmamızda oldukça sert dile getirdi: "Hollanda'ya Türk yazar çağtırmayacağım." Yerel yönetimlerdeki etkinliğinin ve gücünün, Türk edebiyatına kabulüne yeterli olmadığını anlatmak olanaksızdı. Türk dergilerinin, ona öykü ısmarlamamasından tedirgindi. Türkiye'deki Türk dergileri, yurt içinde bile, böyle bir ısmarlama eylemine, çok mecbur kalmadıkça kalkışmıyorlardı. Ve Türkiye'de yüzlerce Halil Gür, yarışmalarda, dergi seçici kurullarında sıra ve olanak arıyordu.

Artık temel konumuza dönebiliriz.

KEDİ MEKTUPLARI

Oya Baydar, Avrupa'nın pek çok kentindeki siyasal göçmen ya da sürgünü kedilerinin gözüyle anlatmayı denemiş. Birlikte yaşadıkları insanların siyasal görüşlerine göre değil de davranışlarına göre sınıflandıran bu canlılar, belki de Avrupa'nın ikinci halkı. Kedilerin özel bir endüstrinin nedeni oluşları da, yalnızlık paylaşma görevleri de onları Avrupa'da, neredeyse, sahiplerinden daha saygın bir duruma getirmiş.

Sürgün kedilerini ben de tanıdım. Eve gelen her yeni insanı, köpekler gibi koklamaya meraklı, sahiplerinden huylar taşıyan bu güzel şeyler gerçekten birbirleriyle mektuplaşıyorlar mıydı bilemem. Bildiğim, köpeklerle arkadaşlık etmek, sahibinin ceza diye verdiği, engelleme olarak kullandığı "acı" tada tiryaki olmak gibi sapmalar gösteren kediler oldukları.

"Kedi Mektupları", kedilerin, kendileriyle ilgili sorular sormaya

başlaması, böylelikle kedilikten çıkmaları ile (kurtulmaları değil) sonuçlanıyor. Dünya'da ve Avrupa'da yaşanan siyasal değişimlerin getirdiği ruhsal sarsıntıları yaşayan sahipleriyle bir kez daha özdeşleşiyorlar böylece.

"Gördüklerini sandıkları, ama nerede gördüklerini bir türlü hatırlayamadıkları billur sarayı arıyorlar hayatları boyunca. Sonra bir gün, tam yeniden buldukları anda, kendi yanlıgıları yüzünden sonsuza değin yitiriyorlar onu. Belki de asıl önemli olan, bulmaktan çok aramak" diye anlatıyor kedinin biri siyasal sürgünleri. İnandıkları ideolojilerin yenilgisini yaşayan insanların geçmişlerine eğilmeleri, geçmişlerini irdelemeleri, romandaki tek umutlu ışık.

İnsanlar ortasında yabancı ve yalnız olmanın anlatımı "Kedi Mektupları". Yurdunda, inandıkları yüzünden, yurtdışında sürgünlükten yabancılıktan yalnız kalmanın romanı. Rahat konuşabileceği tek canlının bir kedi olması, iç hesaplaşmalardan kaçmak için bir kediyle dertleşmek, tüm tutukevlerinden daha fazla acı veriyor belki. "Ölmek ve öldürmeye" hep hazır insanoğlunu hiç aç kalmamış, soğuğu tanımayan, mamalarla şımartılmış, tuvalet kumları paketi, Avrupalı kedi yavrularının tanınması ve anlaması olanaklı mı? O insanları, sürgünleri, belki Türkiye'de bir yavru kedi anlayıp anlatabilirdi. Belediye-nin "itlaf ekibinden" kaçarken, ya da kasap önünde dolanırken...

Ben mi rastlamadım, yoksa, göçmen işçi evlerinde hiç kedi beslenmez mi?

SÖYLENCE BERLİN

"Söylence Berlin"de bir sürgün romanı. Sürekli yaşayacağı kenti belirleyememiş, sığınacak bir evi olmayan, bölünmüş bir ailenin, sorumluluğunu taşıdığı bir çocuğun acısını sırt çantasıyla taşıyan bir adamın romanı. Romanda bu adamın sürgünlüğüne paralel olarak kızının bir başka ülkedeki sürgünlüğü anlatılıyor. Geri dönüşler, düşlerle Türkiye'deki yaşamasının, örgüt bağlantılarının da irdelemesi yapılıyor.

Berlin Senatosu'nun bursuyla yazılmış bir roman "Söylence Berlin". Şehir (bence) romanda bir bölü-

nüp yeniden bütünleşmenin simgesi olarak yer alıyor.

Roman: Prelüd, Söylence Filmi Çekilirken Berlin, Rüya Mektuplarından Masallar, Hayallerinin Gizem Günlükleri, Söylence Berlin, Hayal, Kabus ve Yırtıcı Güzel Ölüm adıyla bölümlenmiş. Romanı, yazarın anlattığı, göç telaşındaki adam, adamın arkadaşları, kadınları, umutsuz kadınlar ve yurtdışında tutunmaya çalışan bir genç kızın babasına mektupları diye bölümlenmek ve okumak da olası. Bu bölümler bir filmin kareleri gibi birbirlerinin içinden geçerek, bazen birbirlerini bütünleyip, bazen zıtlıkların altını çizerek bir düşünce oluşturuyor. Belki de bir kâbus.

Tekin Sönmez, anlatısında, dilde de değişiklikler yapıyor. İlk dikkati çeken "gelişigüzel" sözcüğünün "gelişisıradan" oluşu. Bu sözcük belki "rastgele" anlamını da karşılıyor. Yeni bir yaşamın yeni koşullarını anlatmanın yeni sözcükler gerektirdiğine inanmış Tekin Sönmez. Bu sözcükleri rahatça kullanıyor.

Tekin Sönmez, Berlin'i, Türkiye'yi ve dünyanın öteki ülkelerini kadınlarıyla, kadınlara davranış biçimlerine göre, erkekleriyle anlatıyor.

Kadınlar, hemen bütün ülkelerde, cinsel öge olarak sömürülen, yaşama içinde horlanan ve bunu düşleriyle düzeltmeye çalışan insanlar. Kadınlara böyle davranan, onları sömürenler, cinsel olarak hor görenlerse kendi zayıflıklarının, zorluklarının acısını çıkartıyor onlardan. Yazar, Anadolu'da bir köyden, ABD'deki üçüncü Dünyalı göçmenlerden, Almanya'daki işçi kadınlardan öykücüklerle bu durumu kanıtıyor.

Oya Baydar'da sürgün ülke, sahibini bir türlü anlamayan bir kediye, Tekin Sönmez'de bir kadın. Daha doğrusu bir grup kadın. Kimi zaman, aynı apartmanda oturduğu komşusunun kapıda kalan konuğuna yatak verecek kadar konuksever, kimi zaman yanlış anlaşılabilir bir cümle yüzünden, başlanmış bir aşk öyküsünü yarıda kesecek kadar katı. Dostlukları aşklarından daha belirgin, daha anlaşılır kadınlar. Öte yandan aşkları yaşayıp yaşamadıkları belli olmayan, yaralı ürkek ve saldırgan bir yanları da var.

Tekin Sönmez'in kadın mozayığında umutlu tek yüz genç bir kız yüzü. Yabancı bir ülkede, garson-

luk yaparak eğitim olanağı arayarak yaşamaya çalışan bir genç kız. Annesi tarafından terkedilmenin acısını, dişiliğine yönelen saldırıları aşmaya, yenmeye çalışan, kendi ayakları üstünde durmaya çalışan bu genç kız, kapitalist dünyanın tüm olumsuzluklarıyla tek başına savaşıyor. Romanın yaralı, yenilmiş kadınlarına karşı bir alternatif olarak görülüyor. Roman kahramanının dostluklarına güvendiği kadınların getirdiği güvenin de bir karşıtı bu genç kız. Çünkü roman kahramanı, bu genç kıza olan sorumluluğunu, bir iç acısı, bir hesaplaşma ile hatırlıyor.

Romanda sık sık, taşınılacak bir oda görüntüsü yer alıyor. Yakılacak kağıtlar. Toplanmış bir iki parça eşya. Yakılacak kağıtlar, aradaki mektuplar ve onların hatırlattıkları yüzünden yakılamıyor. Roman kahramanı, o mektuplarla hesaplaşıyor geçmişle. Ve anlıyoruz ki, bu adam, kendi ülkesinde de "sürgün ve yabancı"dır. Ülkesinin kadınları ve erkekleriyle de anlaşamazlıklar, kırgınlıklar yaşamıştır.

Romanın önemli bir bölümünde, kadınların cinsel fantazilerinin, düşlerinin ve bunların nedenlerinin yer aldığı mektuplar var. Bunlar, toplumsal bir eleştiri kimliği de taşıyor.

Kitapta yer alan kimi mektuplar da "başka sürgünler"den. "sağlığımız, yorgunluk dışında iyidir. Bedensel çalışmanın yoğun olması, beyinsel üretimi sifıra indiriyor. Bu kesin." gibi satırlar taşıyan, entellektüellikten kol işçiliğine geçişi yaşayan insanların değişimlerini yansıtan mektuplar bunlar. Fantazi ürünü olduğu belirtilen romanda, mektuplar "sahicilik", "belgesellik" havası yaratıyor. Roman kahramanına kızının yazdığı mektuplarsa, kurguya duygu payı ekliyor:

"(...) bana havadan sudan şeyler yaz, kendinden söz et; söküklelerini, kopuk düğmelerini kimler dikiyor, çamaşırlarını, çoraplarını falan, saçlarını kimler kesiyor, nerede nasıl yaşıyorsun, sen özenli insansın, bilirim, dublesiz pantolon giymediğini bilirim, ellerini yıkamadan sofraya gelmezsin, unuttur müyum bunları! Güzel sabırlı gülüşünü unutursam, bunları da unuturum! (...) Seni özledim, sanıyorum ki sen de beni özlemişsindir, her mektubunun sonundaki 'öperim' sözcüğünün harf

aralarında görünmeyenleri görmeye çalışıyorum; saçmalıyorum biraz galiba 'seni çok özleyorum ve de çok seviyorum kızım' diye yazılsa bana, sanki ne olur?"

SONUÇ

Başka ülkelerde, sürgün romanları, gurbet romanları var mı bilmiyorum. Akdeniz ülkelerinde, üçüncü dünya ülkelerinde mutlaka olmalı. Bu anlatılar edebiyata, "ben kimim" sorusunu yeniden getiriyorlar. Örneğin, siyah saçlı diye İsveç'te horlanan bir Türk kızının, ABD'de zenci mahallesinde "beyaz" diye dövülmesi öyküsünün imparatorluktan cumhuriyete geçmiş, ırkçılığı tanımamış okurda, hoşgörüsüzlüğü yaşamamış insanlarda yaratacağı şok, olumlu değişimlere sorulara, kaygılara yol açabilir.

Ben yazarın tanıklığının önemli olduğuna inanırım.

Güzel bir dünyaya inancımı da yitirmedim. Bu yüzden sürgün romanları, şiirleri, acıların tortularını da taşısa gerekli bence. İster ekonomik, ister siyasal olsun, göçmenlik zor zanaat. Yabancılık da zor zaten. Edebiyatta yeni bir bakış açısı yaratsınlar bu yapıtlar. Acılar boşa gitmesin.

Bu dilekler, okumanın yaygın olduğu ülkelerde geçerli biliyorum. Kitapların az basılıp okunmadığı yurt içinde, okumamaya koşulların neden sayıldığı yurtdışında göçmen çevresinde bir düş. Ama iyimserim. Belki göçmenlik de bir okuma alışkanlığı yaratır. İnsanlar "Anadolu Cafe"lerdeki söyleşiler kadar merakla beklerler kitapları, dergileri.

O zaman belki göçmenlik de biter.

ZUFÄLLIG

Deine Hände,
Wenn sie meine Hände berühren,
Zufällig -
Dein Finger meinen Finger,
Fliegen Sterne aus meinem Innern
Zu dir, hin zu dir.

Deine Augen,
Wenn sie meine Augen berühren,
Zufällig -
Deine Knie meine Knie,
Regnet es in mich hinein,
Tief in mich hinein.

Wenn dein Atem,
Deine Lippe mein Gesicht berührt,
Einmal -
Noch einmal -

Immer wieder,

Zufällig! ...

Orhan Murat Arıburnu

ÇIPLAKLIK DİŞİDİR

Fusun Erbulak



Yıl 1965. Dormen Tiyatrosu kulisinde, kostümle oturuyorum. Arka kapı çalındı; açtım. Uzun etekli, uzun siyah şallı bir kadın duruyor kapıda. Güzel bir kadın! "Altan'ı ya da Haldun Beyi görmek istiyorum" diyor. Kapıyı kendime doğru çekip, "sahnedeler" diyorum.

- Sen kimsin?

- Altan Erbulak'ın eşiyim.

- Ben de Cahide Sonku'yum.

Çok kötü oluyorum. Elim ayağıma dolaşüyor.

- Buyrun ablacığım. Özürlü dilerim tanıyamadım.

Çınar ağacı gibi duruyor kapının önünde, Cahide Hanım.

- Ben burada beklerim. İnsan gibi davranmak için beni tanıman mı gerekirdi?

Çiçeği burnunda bir oyuncudum ve acısı unutulmaz bir tokat

yemiştım. Şakır şakır yağmur yağıyordu. Ama Cahide Hanım içeri girmiyordu. Zıpkın gibi çıktım yukarı; Altan'ı çağırdım. "Bu senin karınmış, öyle mi" diye sordu. Altan'a terbiyesizliğimi anlatmışım, kulisin merdivenlerinde. Çay getirdim. Sinek gibi uçuşuyor, sürüngen gibi yerlere yapıştıyordum. Meyhane borcunu ödemek için bin lira talep etti, Cahide Abla. Altan daha fazlasını vermeye kalkıştığında ise,

- Yanlış anladın. Oysa komikler hiç yanlış anlamamalı. İlane istemiyorum. Yeniden içebilmek için, borcum kadarını istiyorum; dedi.

Haldun Dormen, perde arasında aşağıya inip, sarıldı Cahide Hanım'a. Ne zaman isterse kendisine rol ve ev bulabileceğini söyledi. İstemiyordu. Her şey için teşekkür ediyordu. Cahide Sonku ile ilk ve son

karşılaşmam oldu bu. Kurtarılmak, onarılmak istemiyordu; bu muazzam sanatçı. Varsıllığı reddetmiş, düşüş gibisinden değerlendirilen konumunu renkli, devingen bulmuştu. Bu yaşam biçimi onun tercihi, seçimiydi. Acıılmaktan hoşlanmıyor ve kimselelere acımamayı başarıyordu. Ne kadar özür dilediysem de, beni bağışlamadı. Yaşam pratiği hususunda, onbeş dakikada bana hocalık yapmış olan bu devasa sanatçı hakkında yazılanlara, bu nedenle, kuşkuyla yaklaşmışımdır. Cahide Sonku dorukta ölmüştür. Sonuna dek mutluluğu yakalamayı başarmıştır.

Yıl 1960. Altmışlı yıllarda Altan ilk eşiyile evli. Karısının adı Altan; kızının da! Ankara'ya turneye çıkmışlar. Orada bir sevgilisi varmış. Kalacakları otelde karşılaşmış onu. Ama resepsiyonda duran görevli, iki-

sinin birlikte, odaya çıkmalarına engel olmuş.

- Nikâh cüzdansız çıkamaz-sınız ağbi!

Bavulları bırakıp, şey (!) yapmadan inceklerine inandıramamışlar bu ademoğlunu. Altan delirmiş. Delidiğinde devleşir, karate uzmanı kesilirdi. Fişek gibi Milliyet Ankara Bürosu'na koşup, kızıl saçlı, kızıl sakallı bir muhabiri kolundan tuttuğu gibi, otele getirivermiş.

- Ver bakalım odayı.

- Emredersiniz ağbi.

- Ama ben ibneyim.

- Estağfurullah ağbi.

- Yahu bu adam beni becerecek. Anıyamıyor musun?

Kavga gürültü derken, bir başka otele taşınılmış. O yıllarda böylesi konular pek gündemde değildi. Ve Altan Erbulak o zaman da büyük bir insandı. İlişkilere burnunu sokmayan, kendininkilere de sokturmayan bir erkek-birey. Yargılamayan, bir hoşgörü, bir kahkaha ustası. İlerki günlerin, belki de barbarlık çağının, günümüzden kat be kat uygar insan!

Çıplaklık ile açık sözlülük ikiz kardeşler. Çıplaklık erdemdir. Er-endiz Atasü kadının bedeni kadar yüreğinin de çıplak olması gerektiğini savunan bir yazarımız. Tarihte çıplak kadınlar, mücadelenin bayrağını taşımışlardır. Brigitte Bardot için Marguerite Duras, "evrensel ahlakın alt-yapısını tümünden dinamitlediği için skandal yaratan vahşi bir ecedir o" demiştir. Bardot, Saint Tropez'deki evinde hayvanlarıyla yaşıyor artık. Bir mitoloji kahramanı kimliği sergiliyor. İnsanın insana esirgediği sürekli şefkati, hayvanlar cömertçe verebiliyor besbelli.

Marilyn Monroe da bu tür çıplak bir sanatçıydı. "İnsan ana rahminden çıplak doğar" demişti. Madonna da keza. İsa Peygamber ile sevişmeye kadar vardırması işi ve mesajlarını çıplaklık silahıyla aktarmaktadır. Listeyi sürdürüelim. İtalyan politikasındaki strip-tease yıldızı Ciciolina; erkeklerle tabutta sevişen, "layığınız budur" diyen, ünlü Fransız oyuncusu Sarah Bernhardt; büyük usta Simone de Beauvoir; erkeklerin daha güçlü olduklarını farkedip, kılığını ve adını değiştiren, ancak bu değişim sonucu dilediği gibi yazabilen (Aurore) George Sand; anılarıyla çıplaklığa övgü döşenen

Anais Nin. Bu kadın yazar, Henry Miller ile olan ilişkisine, entelektüel bir baştan çıkarma adını yakıştırmıştır. Eşarbi araba tekerleğine dolanarak ölen, büyük dansçı Isidora Duncan; kadın kongrelerinde, "savaşa ve kadının ezil-mişliğine hayır" kampanyalarıyla, militan çıplaklardan Clara Zetkin, Collantai, Rosa Luxembour. Rosa, Clara'nın genç oğlunu koynuna almıştır cüretlice. Hani çıplaklığın erdemi, bu kadınların salt kendi adlarına başkaldırmamış olmalarında gizlidir. Nerede bir haksızlık varsa, bu kadınlar oradadır.

Cinselliğin kadın adına bir ceza gibi yaşanmaması gerektiğini savunan tüm kadın yazarlar aynı platformda değerlendirilebilirler. Cinsiyetçi tavırlara, cinselliğin aşağılanmasına karşı olan tüm sanatçı ve yazarlar çıplak, çıplakçıdır. Giyinik insanlar ise pornografiktirler, bir bakıma. Güvensiz, suçluluk dolu bakışları onları ele verir. İsteyip de yapamadıklarının pişmanlığı, yollarını tıkamıştır. Çıplak insanların "hüznü isyan olmuştur". (Ahmet Telli) "Kalbim/serseriliğim benim" diyebilmektedirler. (Edip Cansever) "Hem yara hem bıçağım" dizesi düsturlarıdır. (Baudelaire) Sınıf egemenliği biter, erkeğinki bitmez ve kuşkusuz "insanın en büyük keşfi aşktır." (Nazım Hik-

met Ran)

Giyinik insan yalana bağımlıdır genelde. Racondan nasibini almamış olup, erdemsizdir. İffetli ve erdemsiz! Soyunuk olanın tek aşırılığı, zaman zaman densizleşmesidir ki, bu da günümüz koşullarında, bağışlanasıdır. Çıplaklar sevecen, güçlü, doğurgan ve yaratıcıdır. Çıplaklık dişi bir kavramdır. Çıplak olan, erdemli olan KADIN'dır tarihte. Tarım ve toplayıcılık dönemlerinden bu yana; erkekler ava çıkarkenden bu yana. Dergilerde erkek modeller çıplak sergilenmez. Çünkü hiç bir kadın okur, tanımadığı bir çıplak erkek bedeninin sergilenişinden ötürü tahrik olmaz. Beyin-yürek-gövde sıralamasını, güçlü kabul edilen erkek beceremez de, eksik etekler (!) saç uzun aklı kısalar (!), becerirler.

Eskiden iki yazar atışmış. Adlarını hatırlayan yok. Ama polemikleri esnasında, birinin yanıtı tarihe geçmiş.

"Tahir efendi bana kelp demiş/ İltifatı bu sözünde zahirdir/Maliki mezhebim zira/ İtikadımca kelp tahir'dir." (Kelp: köpek - tahir: temiz)

Tıpkı bu örnekte olduğu gibi, saygı duymadığım kişilerin saldırıları iltifattır benim için. İçtenlikle böyle düşünüyorum.

OLMAK yada OLMAMAK

bir kuşkanadıdır
dünyaya düşen gölgemiz
bakmışsın bir gün pır
suya bile vurmazabilir "şavki"mız
günbatımlarında çalınırsa kapımız

parmak izleridir
bir yaprakta
bizden geriye kalan
düşer ilk sonbaharda toprağa

belki bir çiçekte
belki bir ayırkotunda
nefes alır ömrümüz

Mevlüt Asar

GARİBALDİ TUTTUĞUNU KOPARIR

Alfred Müller - Felsenburg

Heey, Garibaldi!...

İsmi çağrılan kişi, eliyle "git" der gibi yaptı ve refakat edeceği hastayı kliniğe götürmek üzere bekleyen ambulansın yanar - döner ışığını gösterdi. Arkadaşı acele adımlarla uzaklaşırken, upuzun koridordan ayak seslerinin yankısı geliyordu.

Garibaldi!.. Bu takma adın kendisine nasıl verildiğini iyi hatırlıyordu. O komik olay ve öyküsü kafasında canlanıverdi. Önünde durduğu kapının tokmağını çevirip odaya girerken, ihtiyar Brettscheider'in yine pislik içinde yatmakta olduğunu gördü. Hastabakıcı delikanlı hemen sessizce işini bitirip dışarı çıktı.

Garibaldi öğrenciyken, günün birinde bit pazarından şarap kırmızısı bir amiral ceketiyle, parlak kırmızı renkte bir gömlek almıştı. o anda aklına esmişti işte... Ertesi gün okula giderken giymek isteyince evde kıyamet koptu. Ama evdekilerin her dediğine uymak zorunda mıydı? Okulda onu kahkahalarla karşılamışlardı. Hiç umursamadı. Artık kendini seçkin bir kişi olarak hissediyordu. Herkesin ilgisini üzerine çektiğine de seviniyordu. Böyle bir şeyi hiç kimse ondan beklememişti. Onu bu işi yapmaya iten acaba neydi? Oysa kendisi sessiz, hatta ürkek ve öğretmenleri kendisine birşey sordukları zaman daima içindeki paniği bastırmaya çalışan bir kişiliğe sahipti. Soruların çoğuna cevap vermeye hazır olduğu halde... Fakat o, düşüncelerini yazmayı yeğlerdi. Birden kendini çok güçlü hissetmişti o gün. Arkadaşları ise onun eski halini seviyorlardı: Suskun, biraz ters; fakat genelde sevimli ve yardımsever... Evde de öyleydi. Şimdi, bir kez olsun kim olduğunu onlara göstermek istiyordu. Sıra dayayıyla korkutmuşlardı onu. Bu dayağın ne anlama geldiğini biliyordu. Her şeye rağmen kendini kuş gibi hafif hissediyor, zevkten dört köşe oluyordu o gün. Öğretmen de öğrencilerle bir oyundur tutturmuştu. Ama çok değişik bir şeydi bu... Diğerleri gibi öğretmen de ona bakıyordu. Yüzünü buruşturdu, sonra sırtarak: "La camicia rossa! Kırmızı gömleklî" dedi. O an kulağına gerçekten hoş gelmişti bu söz. Öğretmen, konuşmasına devam etti: "Garibaldi, evet Garibaldi.. 1860 yılında Avrupa'nın en ünlü kişisiydi. Bin kişiyle Sicilya'da karaya çıkmıştı." Öğretmen, büyük bir heyecanla, bir yumağı açar gibi, kahramanın öyküsünü anlatmaya devam ediyordu: "Giuseppe Garibaldi, doğumu 1807, ölümü 1883. 1843 ihtilâlinde gönüllülerden oluşan bir alay kurdu ve Cumhuriyetçi Roma'yı Fransızlara karşı savundu... Kahraman Garibaldi, özgürlük savaşçısı! Kırmızı gömleklileriyle..."

Evet, öğretmenin son sözleri aklında kalmıştı. Kırmızı ceketi ve gömleğiyle sadece bir gün dolaştığı halde, Garibaldi adı sakız gibi yapışıp kalmıştı üzerine! Onu, artık sadece annesi vaftiz adı ile çağırıyordu: Klaus!... Günün birinde, kırmızı giysileri elbise dolabından kayboluverdi. "Allah Allah! O giysileri kim sırtına geçirir de dolaşır?" diye düşündü, ama nafileydi....

Garibaldi, yirmi yaşında lise mezunu, sivil hizmette yükümlü asker, hâlâ suskun, oldukça çekingen, pek de becerikli olmayan bir sivil hizmet yükümlüsü... Aslında, takma adına uyan hiçbir hali yoktu. Fakat Garibaldiler, hep gönüllü çeteciler mi olmalıydı? Artık bir daha üniforma giymeyecekti. Bir kez giymesi ona yetmişti. Ama gel gelelim üniformalılarla yaşamak zorundaydı. Görev kıyafeti - evet, resmi dildeki adı buydu. Herkesin bir görev kıyafeti vardı: Posta görevlileri, demiryolu görevlileri, askerler, bekçiler, eczacılar, doktorlar, hasta bakıcıları, hatta ve hatta papazların bile! Garibaldi'nin de üzerinden beyaz bir iş gömleği sarkıyordu.

Hizmet süresini doğduğu kasabadaki klinikte doldurabilirdi. Hastane hoşuna gidiyordu. Okumak mı? Hayır! Hastabakıcılık ona göre biçilmiş kafandı. İşe başladığı günlerde, ağır hastaların kokusuna dayanmak, geceleri hasta pisliği temizlemek veya ölmüş bir hastanın başında beklemek ona zor gelmişti. Ama artık hasta odalarında o yabancılığı hissetmiyordu. İhtiyaçları olduğu zaman kendini çağırılmalarına, ilaç getirmeye alışmıştı. Çeşitliliği olan bir işti. Hergün kadın erkek ve çocuklarla meşgul oluyordu. Garibaldi, bütün bunları seve seve yapıyordu. Az konuşan, sessiz, fakat nazik bir gençti. Hastaların her söylediği artık ona tabii geliyordu. Adı sorulduğu zaman da "Garibaldi" adı ağzından kaçıveriyordu. Çok geçmeden herşeyi öğrenen bölüm hemşiresi, "Garibaldi" adının öyküsünü etrafa yaymış, delikanlı da buna alışmıştı. İnsanların dedikodu alışkanlığını biliyordu. Zaman zaman kendisi de bunlara karışıyordu. Hayatta biraz da çene çalmak bir ihtiyaçtı. Aradan az bir zaman geçmiş, Garibaldi diye çağrılmaya alışmıştı. Hiç kimse de bunda bir gariplik görmüyordu. Kaldı ki herkesin gocunacak bir tarafı vardı. İstisnası yoktu bunun. Garibaldi'yi başhekim de seviyordu. Hizmeti bitince ona bir iş vermesi için İdare müdürüne talimat vermişti. Sözün kısası, Garibaldi'nin severek yaptığı, gelecek vadeden bir işi vardı. Bütün

ömrünce sürecek bir iş. Herşey yolunda, herşey O.K idi. Derken, Türk çöpçü - pardon - temizlik işçisi Yusuf geldi. Ayağı sakattı Yusuf'un. Bir gün, çöp varili, çöp kamyonunun kancasından kurtularak Yusuf'a doğru yuvarlanmış, sol bacağı kırılmıştı. Ama şansı varmış ki bacağı iyileşti çabucak. Hastanede iken, Yusuf'la Garibaldi birbirlerinden hoşlanmışlardı. Garibaldi, Türk hastasından Türkçe öğrenmeyi denedi. Zor bir işti, ama ikisi de bu işten bir zevk payı çıkarıyordu. Yusuf Almanya'ya geleli epey zaman olmuştu.

Derken, babasını görmeye geldi Saliha bir gün. Garibaldi, Yusuf'un bu en küçük kızını görünce dilini yutacaktı. Minyon, siyah saçlı, çekik kara gözlü, hafiften balık etinde, cıvıl cıvıl ve yerinde duramayan bir kız... Garibaldi, o an Saliha'ya kapılıverdi. Saliha, varsa yoksa Saliha! İyi ama, ya kız? Onun için de varsa yoksa Garibaldi... Öyleyse, ilk adımı acaba hangisi atacaktı? Ne biri, ne de öbürü cesaret edebiliyordu. Ama, gel gelelim, Saliha'nın hastaneye geldiği zamanlar, kız görünür görünmez Garibaldi oracıkta idi. Her öğle vakti, civardaki bir bürodan çıkıp geliyordu. Olan bitenden habersiz olan Yusuf, ikisi arasında hemen bir köprü kuruverdi:

"Saliha seni Garibaldi ile tanıştırayım. Benden Türkçe öğreniyor. Türk parası biriktirip Ankara'ya gidecek."

Yusuf'un Almanca'daki aksanı Saliha'nınkindede yoktu. Genç kız, Garibaldi'nin elini sıkarken: "Türkiye'den çok Almanya'da olmayı yeğlerim. Zaten burada doğdum." dedi. Yusuf buna öfkelenmişti. Fakat Saliha babasının yanağına hemen bir öpücük kondurdu, sonra Garibaldi'ye baktı. Delikanlı gülüyordu.

Yusuf'un klinikte kaldığı sürece Garibaldi erkekler kısmında çalışıyordu. Bölüm hemşiresi, onun zaman zaman çekilmesi güçleşen haline rağmen bu işe göz yumuyordu. Saliha ve Garibaldi çiftine diyecek yoktu. Birbirlerine o kadar yakışıyorlardı. Oğlan uzun boylu, zayıf ve az konuşan bir tipti. Kız ise ufak tefek, çıtıpıtı ve konuşkan...

Nihayet günü gelince Yusuf taburcu edildi. Garibaldi'nin ağzını bıçak açmıyor, evde olduğu zamanlar herşeye homurdanıp duruyordu. Annesi, başını sallamaktan başka ne yapabiliirdi? Garibaldi birşeyler söylese ya, o da yok! Birşeyden endişeli haliyle suratından düşen bin parça oluyordu.

Ertesi gün Saliha hastaneye gelmez mi! Babasının klinikte unuttuğu pantolonu almaya gelmişti. Yoksa, Saliha bilerek mi bırakmıştı?

Garibaldi ile kız bir süre yanyana yürüdüler. Bereket versin Saliha konuşkan bir kızdı. Oğlanınsa sanki dili tutulmuştu.

"Saliha bu oğlanla dolaşmanı istemiyorum.. O hristiyan, sen ise hamdolsun Müslümanısın."

"Baba, bana hergün bunu söyleyip duruyorsun. Ama hergün... Yok, sen Türksün o Almandır, yok... Ben sahiden Türk müyüm? Almanca konuşuyor, Almanca düşünüyor, Almanca rüya görüyorum. Hayatımı kazandığım yer burası....Kalmak istediğim yer burası.... Daha ne? Neden Garibaldi'yi sevmeyecekmişim? Neden???"

"Çünkü o Hazreti İsa'ya inanıyor, sen ise Hazreti

Muhammed'e "

"Ama o beni anlayışla karşılıyor; Allah senin Tanrı'n, benim Tanrı'm, bizim Tanrı'mız diyor. Baba, ben Garibaldi'den başkasının olamam..."

"Oğlum, neden anlamak istemiyorsun? Bu iş yürümez! Onun kitabı Kur'an, seninki İncil... Evet, kız güzel ve cana yakın, bunu biliyoruz. Bir kez de konuştuk onunla. Ama nasıl birarada yaşayabilirsiniz? Bir de bu mu gelecekti başımıza? Evde bir Türk gelin!... Ne der bize herkes?"

"Ne derlerse desinler! Bana vız gelir, anne! Ne yani, onların ne düşündüklerine göre mi yaşayacağız?" "Klaus, biliyorsun babanın buna karşı olduğunu..." "Anne, ben Saliha'yı istiyorum, anlıyor musun?"

"Saliha, yetişkinlerimiz hep Avrupa'da birleşmeden, birbirlerini sevmekten bahsederler, ama iş başa geldi mi pusulayı şaşırıveriyorlar. Ne olacak, bilmiyorum..."

"Bizdeki durum bundan farklı mı sanıyorsun? Seninkileri bize davet etmelerini isteyince de çıldırıyorlar."

"Bizde de öyle Saliha..." "Garibaldi ne yapacağı?" "Valla, ben de bilmiyorum...Ha, bi dakika, Saliha!"

"Ne var, Garibaldi?" "Bak sana ne getirdim..." "Ne o, kitap mı?"

"Evet içinde şiirler var, öyküler var, Türkçe çevirileriyle birlikte... Şiirlerden biri özellikle hoşuma gitti. Sanki bizim için yazılmış. Yazarın... dur bakıyım, tamam, buldum: Doğan Sarp. O da Almanya'da yaşıyor ve Almanla evli... Evet, şiir tam bize göre, yalnız erkek Türk, karısı Alman, yani bizim durumun tersi..."

"Okusana o şiiri Garibaldi!" "Tamam buldum. Dinle Saliha:

VE HUNLAR ALMANYA'YA GELMİŞLERDİ

Sen ve ben kimleriz, çoğu zaman düşünürüm;
Neden, nasıl geldik ha, sen Batı'dan ben Doğu'dan.
Susuzluklar içinde içtiğimiz acı sudan
Başka yok ayrı giden... ne hoş eyler kader, gülüm!

Bir zincir kopar senden uzakta geçse tek günüm,
Ve soluğunla çıkar gelir o yitik halka bir kuyudan.
Düşündün mü hiç, nedir bizi aynı yastıkta tutan?
Ben, Doğulu derbeder şair, sen düzen içinde tüm...

Çiçek tohumları kimi kez rüzgârda döllenir,
Hani Asya'dan o rüzgâr esmişti uzun uzun;
Birşeyler kalmış olmalı -Ki bazan sende küllenir-,
Benim yüreğim harlı fırın, sen ah sıcacık somun musun?
Gün olur incecik su gibisin, bir gün kıyısız nehir,
Sorsam çoğu kez bilemem, Cermen misin,
Hun musun..."

"Ah, Saliha'cığım..."

Garibaldi, elindeki mektuba baktı..."Acaba kim gönderdi?" diye düşündü."Kim göndermiş, belli değil. Yazılmamış...! Ama bu elyazısını tanıyorum, dedi birden, Saliha'nın yazısı..."

"Sevgili Garibaldi, sana gelmemi istemiyorlar. Nereye gitsem adım adım takip ediyorlar. Cehennem hayatı yaşıyorum. Bizimkiler Türkiye'ye dönüş yapmak istiyorlar. Seni seviyorum Garibaldi, seni seviyorum... Beni kurtar... Saliha"

"Nihayet istediğiniz oldu mu şimdi? diye sordu Garibaldi annesine, babasına.

"Klaus, sen de görüyorsun ki onlar da bizim gibi düşünüyorlar. Her ikiniz için de böylesi iyi. Annene babana inan artık!"

"Bir defacık olsun Kemali'lerle aynı fikirdesiniz... tebrikler!" dedi Garibaldi ve kapıyı çarparak çıktı gitti. Garibaldi elinde cep feneriyle, kapılarda "Kemali" adını aradı. Sonra bir düğmeye bastı. Açan yoktu. Arkasından çekine çekine bir başka zile bastı.

"Affedersiniz, acaba Kemali ailesini nerede bulabilirim?"

"Geç kaldınız delikanlı. Onlar dün akşam hep beraber çekip gittiler."

"Tekrar dönecekler mi?"

"Ne bileyim? Çingenenin ne zaman geleceği sorulur mu?"

Garibaldi, "Çingeneymiş!.." dedi içinden. Yarım ağızla bir teşekkür mırıldandı, sonra aklına adreslerini sormak geldi. Kadın önce omuz silkti, sonra:

"Temizlik bürosuna sorun, orada bilmeleri lâzım." dedi.

Delikanlı, bu kez gerçekten okkalı bir "teşekkür" çekti. Sormakla iyi etmişti. Varsın çingene desinlerdi. İzini bulmuştu ya Saliha'nın...

"Ankara'ya mı dedin oğlum? Sen aklını mı kaçırdın? Türkiye'de tatil yapmak mı geçiyor aklından? Yoksa şu Saliha'nın peşinden mi?..."
"Saliha... evet Saliha, baba! Onun peşinden gidiyorum. Nerede olduğunu biliyorum. Gideceğim... Oğlum Garibaldi tuttuğunu koparır, baba! Ne sandın ya?"

Almanca'dan çevirenler:

Tekin Özbey ve Nevzat Yalçın

-bu nehir/rüzgar/ gezegen ve sen-

bu nehir

bu nehir

nere

ye

ne

re

ye akar

deli

dolu

dibini göstermeden/

bu rüzgar

bu rüzgar

nere

ye

ne

re

ye eser

toz

duman

katmım önüne köksüzleri/

bu gezegen

bu gezegen

nere

ye

ne

re

ye gider

setini yıkmım

çarparak

kırarak

dödürdükleriyle/

se

sen

sen her sabah uyuduğun yerde

mi

uyanıyorsun

ellerin

de göz

gözlerin

de el izi var

bi

li

yor

mu

sun

servet ziya çoraklı

KÜLTÜRLERARASI EĞİTİMDE DİLİN YERİ VE İKİDİLLİLİK

Tekin Özbey

Yeryüzündeki devletlerin büyük çoğunluğu iki veya daha çok dil konuşan toplumlardan oluşurlar. Bu toplumların bireyleri, buldukları toplumda varolan dilleri değişik ölçülerde kullanabilmektedir. Bu durum gerçeğe aykırı olarak, tek ve ulusal dilli bir toplum anlayışında ısrar edilse de, Avrupa devletlerinin tümünde geçerli bir olgudur.

Dilbilimciler arasında en fazla tartışılan konulardan biri, diller arasındaki ilişkiler, dillerin birbirine etkisi ve bundan doğan sonuçlarla, iki dil ve çok dillilik olmuştur. Doğal olarak, konuya salt dilbilimi açısından yaklaşmak doğru değildir. Zira iki veya daha çok dilin aynı kültür çerçevesi içerisinde biraraya gelmesinin politik ve toplumsal nedenleri olduğu gibi; birarada kullanılmasının psikolojik, sosyolojik, eğitimsel ve kültürel sonuçları, etkileşimleri, adı geçen tüm bilim dallarını da yakından ilgilendirmektedir.

Ben, bu tebliğimde, konunun siyasi, psikolojik, sosyolojik, eğitimsel ve kültürel yönlerini bu bilim dallarıyla ilgilenen arkadaşlara bırakarak, sadece dilbilimi yönünü biraz açmaya çalışacağım.

Almanya'da yaşayan Türk çocukları ve gençler, buradaki eğitim sistemi içerisinde Almancayı öğrenmek zorundadırlar. Onlar da Alman çocukları gibi okula gitmekle yükümlüdürler ve dolayısıyla geçerli iletişim aracı olan Almancayı benimseme ve kullanma gerekliliğiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ve böylece yaşam koşullarının zorlanmasıyla ortaya çıkan ve kullanım alanları farklı olan bir, iki dillilik söz konusu olmaktadır. Ancak, çocukların iki dillilikleri geliştirilmez, ana dillerinde geliştirilmeleri için gerekli önlemler alınmaz ve çocuklar ana dillerini öğrenmeye özendirilmezlerse, iki dil arasında düzey farkı ortaya çıkar ve sonuçta yetersiz bir iki dillilik doğar. Hatta her iki dilin de yeterince öğrenilmediği, yani iki dilli dilsizliğin dahi ortaya çıktığı görülmektedir. Böylesi bir durumun yarattığı çeşitli ruhsal bozukluklar ve kimlik sorunu psikologların ve ruh hekimlerinin

araştırma alanına girmektedir. Ben bunlara değinmeyeceğim.

İki dilliliğin dilbilimindeki tanımını şöyle verebiliriz:

a) Her iki dili de anadil derecesinde anlayabilmek ve konuşabilmek;
b) İki dil konuşabilmek ve bunlardan birini diğerinden bağımsız kullanabilmek.

Yani kısaca; iki dilde duygu ve düşüncüyü anlayabilmek ve anlatabilmek.

İkidilliliğin ortaya çıkması çeşitli şekillerde görülmektedir; evde ve dışarıda ayrı dillerde konuşulması; Okulda eğitim yoluyla veya çocuklukta ve erginlikte yaşam koşullarının beraberinde getirdiği zorunluluklar karşısında ortaya çıkması gibi...

Hangi sebeple olursa olsun, modern yaşamda ikidillilik veya çok dillilik, aranan ve teşvik edilen, arzu edilen bir durum, hatta bir zorunluluk haline gelmiştir.

İyi bir ikidilliliğin oluşması için her iki dilin de her alanda aynı şanslara sahip olması ve fırsat eşitliğinin sağlanmış olması gerekir. Her iki dilin de birbirinden bağımsız, fakat birbirini tümleyici işlevi olmalıdır.

İkidilli bireyler, buldukları dilsel ortama göre bildikleri dili rahatlıkla konuşabilmelidirler.

Bunun oluşması için ise o ülkedeki dil politikası ile dil plânlamasının, iki veya çok dilliliğin gerekli önkoşulları yaratması zorunludur.

Söz konusu önkoşulların yaratılması için ise:

İçinde yaşadıkları devletin yabancılara veya azınlıklara bakış açısı ve uyguladığı azınlıklar ya da yabancılar politikası bu konuda en önemli etmenlerdir.

Zira, (dilbilimi açısından da) çok kültürlü eğitim sisteminde ikidilli eğitimin önşartları, iki kültürün birarada yaşadığı ülkenin, değişik kültürlere verdiği değere ve uyguladığı politikaya bağlıdır.

Bu etmen, kültürlerarası eğitimin ve ikidilliliğin unsurlarını oluşturur.

Şimdi bu etmeni kısaca sınıflandıralım:

1) Çok uluslu ve çok kültürlü olduklarını kabul etmiş toplumlarda, her iki dil günlük yaşamda ve okulda özendirilir ve desteklenir. Böylece tam bir ikidillilik sağlanmaya çalışılır. (Buna entegrasyon ya da uyum modeli diyebiliriz)

Adı geçen modelde her iki dilin toplum içerisindeki saygınlık derecesi aynıdır. Diller arasında prestij farkı yoktur.

2) Kaynaştırma ve eritme politikasının uygulandığı, çok uluslu ve çok kültürlü olduklarını kabul etmeyen ülkelerde ise, dillerden birinin işlevi sürekli artırılırken, diğeri sadece aile içerisinde ve çok dar bir çevrede kullanılmaya mahkûm bırakılarak, yavaş yavaş erimesi ve kaybolması sağlanmaya çalışılır. (Buna asimilasyon ya da eritme modeli diyebiliriz)

Bunun örneği ABD'de İspanyolca konuşan azınlıklar arasında görülmüştür. Alt sınıfa mensup bu insanların çoğunluğu kentlerde yaşamakta olup, yoksul ve politik güçleri yok denecek kadar zayıftır. Ve toplum tarafından dışlanmakta, çoğunlukla gettolarda yaşamaktadırlar. Oysa bu insanlar oldukça zengin bir halk kültürüne sahiptirler.

Buna göre, o ülkenin her şeyden önce, kendini tek kültürlü, ulusal bir toplum olarak mı yoksa çok uluslu, çok kültürlü bir toplum olarak mı gördüğü ve ne tür bir dil, eğitim ve kültür politikası uyguladığı; örneğin, entegrasyon politikası diye adlandıracağımız uyum politikası mı, yoksa asimilasyon dediğimiz, kaynaştırma ve eritme politikası mı uyguladığı önem kazanmaktadır. Ancak bu konular dil biliminin dışına taşıdığı için, bunları konunun uzmanı olan toplumbilimci ve siyasi bilimci arkadaşlara bırakmayı yeğliyorum. Bana ayrılan kısa sürede ben, dilbilimi açısından konunun sadece tek bir yönünü, yani ikidilliliği ele almak istiyorum.

İKİDİLLİLİĞİN TÜRLERİ

Halen dilbiliminde ana çizgileriyle üç tür ikidillilikten söz edilmektedir: Bunları psikolengüстик açıdan şöyle

sıralayabiliriz.

1) Katışık veya bileşik ikidillilik (İngl.: compound; Alm.: Kombination). Bu tür ikidillilik ikidilli kişi, salt bir dilde düşünür ve diğer dile sürekli olarak çeviriler yapar;

2) Her iki dilin de aynı seviyede olduğu eşgüdümlü ikidillilik (Koordinasyon). Bu tür ikidillilikte konuşmacı bir dilde bulamadığını diğerinde arar ve böylelikle bir dilden diğerine enterferens hatası dediğimiz, aktarma hatalar yapar veya yapması mümkündür. (Örneğin: Kaufa, Arbeitsamta gidiyorum gibi)

3) Ayrışık, yani iki dile ait sistemlerin yanyana var olduğu iki dillik (Koexistenz).

Modern eğitim sisteminde tercih edilen model, tabii ki sonuncusu, yani ayrışık iki dilliliktir. Bu modelde diller iki ayrı sistem olarak öğrenilmiş demektir ve bir sistem çalışmaya başladığı anda, diğer sistem devre dışı kalır. Sistemlerin kullanımı birbirlerinden tamamiyle bağımsızdır. Bu modelde yetişmiş iki dilliler, daima konuştuğu dilde düşünürler.

Dilbilimcilerin araştırmalarına göre, çocuklarda dil öğrenme yeteneğinin ve dil öğrenme hızının 5 yaşına kadar sürekli çıkış gösterdiği ve arttığı; 5 ilâ 10 yaşları arasında eski hızını yavaş yavaş kaybederek sürdürdüğü ve nihayet 10 yaşından itibaren azaldığı tesbit edilmiştir.

2. ve 3. kuşaktan birçok çocuk ve genç, Almanya'da anadillerini unutmaya tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Ancak unutulmaması gerekir ki, ikidillilik evde başlar. Dolayısıyla her şeyden önce evde, velilerin bazı yanlışlıkları yapmamaları ve ikidillilik hakkında bilgilendirilmeleri gerekir.

Pedolengüistik, yani çocukları konu alan dilbiliminde ve psikolengüistik dediğimiz ruh biliminde çocuklar için geçerli şöyle bir durum vardır: Çocuklar iki dilli bir ortamda yetişmekteyseler ve anababaları, kendileriyle anadillerini konuşmaktaysalar, çocuklarda, sevdikleri bu insanların anadillerini konuşmak istemedikleri ve bu dili sevmedikleri yönünde bir saplantı gelişir ve bu dile karşı antipati duymağa başlarlar.

Bilinçaltına yerleşen bu duygulardan daha sonraki yıllarda kurtulmak güçtür. Buradan, çocukların iki dilli yetişebilmeleri için anababalara düşen görevin ne kadar önemli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Ana babalar öz dillerini salt bir haberleşme aracı olarak görmemeli, dil ve kültürlerine sıcak bir sevgiyle yaklaşmalıdırlar. Aksi halde,

çocuklar anadillerini öğrenmek yerine, yukarıda sözünü ettiğim antipati dolayısıyla anadillerinden nefret eder bir duruma gelebilirler.

Çocuk eğer evinde Türkçe yerine Almanca duyuyorsa, yukarıda da sözünü ettiğim gibi, anababasının Türkçe konuşmak istemedikleri yönünde bir saplantıya düşecek ve Türkçeye karşı antipati duymağa başlayacaktır. İlerideki yaşlarda bu saplantının giderilip çocuğa Türkçenin sevdirmesi güçleşecektir. Öte yandan burada yaşayan göçmenlerin Almancaları zaten yeterli olmadığından, çocuklarına verecekleri Almancanın da yanlış olması doğaldır. Bu yanlış Almanca, çocuğun bilinçaltına yerleştikten sonra sökülüp atılması güç olacaktır. Dolayısıyla en aşırı durumlarda iki dilli dilsizliğin bu tür yetişmiş çocuklarda görüldüğü unutulmamalıdır.

Diğer bir düşünceye göre ise, çocuklar eğer bir dili iyi öğrenirlerse, ikincisini de daha çabuk öğreneceklerdir, denmektedir. Kanımca bu, yanlıştır. Şu bakımdan yanlıştır: Her dil ayrı mantıkla kurulu, ayrı bir yapıya sahip, değişik kültürel ve sosyal değer yargılarını içeren bir sistemdir. İki dil de iki ayrı sistem olacağına göre, çocuk ancak küçük yaşlarda bu dilleri iki ayrı sistem olarak kavrayabilir ve o şekilde öğrenebilir.

Diğer yandan duyma, özellikle kulaktaki örs kemiği başta olmak üzere, ses telleri, dişler vb. konuşma aygıtlarının gelişmesi 11-13 yaşları arasında tamamlanır. Ondan sonra çocuğun bazı seslerin ayırmasına varması (fon ve allofonlar) ve o sesleri çıkartabilmesi olanaksızlaşır. Bu nedenle, öğrendiği ikinci dili aksansız ve düzgün şekilde konuşamaz. Ancak bu, salt konuşmayla bitecek bir olay değildir. Zira günlük konuşma dilinde kullanılan sözcüklerin sayısı 500-700 arasında değişir. Çocuğun sözcük dağarcığının bu kadarla kalması, haliyle azdır. Öyleyse, yurtdışında yaşayan ailelerin bu konuya eğilmeleri gerekir. Yani veliler, evde, çocuklarının sözcük dağarcığının zenginleşmesi için önlemler almalıdır. Çocuklar, okullardaki Türkçe derslerine gönderilmeli; akşamları yatmadan önce onlara, anadillerinde masallar okumalı, öyküler anlatmalı ve bunların sözcük dağarcıklarının gelişmesi için ne kadar yararlı olduğu unutulmamalıdır.

Diyelim ki, velinin kendisinin okuma güçlüğü var. O zaman anlatabilir. Özellikle kırsal kesimden geliyorsa, burada yetişen çocuklar için ilginç gelebilecek kırsal yaşamını anlatması çocuklar için çok şey ifade eder. Bu

iletişim sürecinde yetişkinlerin sözcük dağarcığı çocuğa geçer.

Ancak, bu yöntemin başarılı sonuçlar verebilmesi için, bu sürecin çocuk 12 yaşına gelmeden önce tamamlanması gerekmektedir. Daha sonra ise üslup (stil) gelişecek, sözcük dağarcığı genişleyecek ve çocuk bu dilde de düşünmeyi öğrenecektir.

Bu nokta çok önemlidir, bir dili çok iyi bilmek demek o dilde düşünme yeteneğine sahip olmak demektir. Bu yetenek salt pratikle değil, aynı zamanda eğitimle kazanılabilmektedir. Bir dili kullanmakla o dilde düşünmek, aynı şeyler değildir. Amaçlanan ise çocuklarımızın iki dilde düşünmebilmeleridir.

İki dilli eğitim konusunda dil uzmanları ikiye ayrılmış durumdadırlar. Bir bölümü anadile ağırlık verilerek, Almancayı yabancı dil olarak öğretmeyi savunurken; diğer bölüm bunun tam karşıtı bir görüşü savunmaktadır.

Ancak son yıllardaki çalışmalar ve geliştirilen yöntemler yabancı çocukların iki dilde eğitilmesi için önce anadille başlanması yönündedir.

Benim önerim şu olacaktır: Okul öncesi dönemde Türkçeyle yetişen çocuk, okul yaşamına da Türkçeyle başlamalı ve Almanca bir yabancı dil olarak birinci sınıfta, örneğin haftada dört saat şeklinde her yıl yoğunlaştırılarak öğretilmeli ve 5., 6. sınıflarda Almancaya ağırlık verilip Türkçe azaltılarak belli bir düzeye getirilmeli ve sürdürülmelidir. (Arada bir yapılacak testlerle dil seviyeleri ölçülerek ara önlemlerin alınmasında yarar vardır. Almanya'da öğrenim gören öğrencilerin, Türkiye'deki öğrencilerle değiş-tokuşu, diğer Avrupa ülkeleriyle olduğu gibi, ileri sınıflarda uygulanabilir. Tehlike; bunda geriye dönüşü teşvik gibi bir artıniyet olmamalıdır.)

Bu yöntemle çocuğun iki dili de iyi öğrenmesi ve her iki dili iki ayrı sistem olarak kavraması kolaylaşacaktır. Çünkü çocuk, ana-babasının yardımıyla, onların verdikleri eğitimle Türkçe düşünmeyi öğrenmiştir. Bu nedenle, verilen dersleri daha iyi ve daha çabuk kavrayacaktır. Daha önce yuvaya gönderilmiş ise artık kulağı Almancaya da alışmış demektir. Okulda Almanca ders saatlerinin sistemli bir biçimde artırılmasıyla bu dil artık 'yabancı' olmaktan çıkacaktır. Bu yöntemin başarılı sonuçlar verebilmesi için, yani çocukta iki dilin sisteminin ve özellikle de fonetiğinin yerleşebilmesi için bu sürecin çocuk 12 yaşına gelmeden önce, en azından fonetik bakımdan, tamamlanmış olması gerekmektedir.

MASUMİYETİN SON ON YILI

Erendiz Atasü

Turuncu akşam güneşine benziyordu; olgun pembe bir şeftaliye. Ellisini aşkın olmalıydı. Çok güzel bir kadındı. Bana yirmili yaşlarını anlatıyordu. Çok konuşuyordu. Onu pek dinlemiyordum. Bilincim, akşam güneşinin yumuşattığı bozkır gibi telaşsız, sakin akıyordu; üzerinde anılar, sorular, düşler, gölgeler gibi belirip kaybolurken. Sesi uzaklardan geliyordu. Kızıl saçlarını, bal rengi gözlerini, yüzünü özellikle makyajsız gibi gösteren, yolculuk için özenle yapılmış pembe bej makyajını seyrediyordum. Kim bilir ne kadar zaman alıyordu, sade süsü verebilmek için süslenmek. Vagon restoranda tam karşımda oturuyordu. Türünün yakından gördüğüm ilk örneği idi: Büyük burjuva kadını...

"50'li yılların güzel olduğunu ilk kez ondan duydum.

"Türkiye'nin en güzel zamanıydı", diyordu, "Ankara'daki o baloları siz nereden bileceksiniz... O yıllarda çocuktunuz. O ne zenginlik, ne ihtişam... Saten tuvaletler drapeli, bol dekolte. Şöyle omuzları çıplak bırakan..."

Omuzları, hele otuz yıl önce, kim bilir ne kadar güzeldi...

"Christian Dior'u duymuşsunuzdur tabi. Onun modellerini giyerdik. Ahh, savaş ertesini, dünya yeniden kuruluyordu. Rumbalar, sambalar, ça ça lar, tangolar... Bir giydiğimizizi bir daha giymezdik. Karpıç... Striptizci artistler gelirdi. Ah, kocalarımızı nasıl kıskanırdık. Ne aşklar yaşanırdı, bilseniz..."

Çapkınca göz kırptı.

"Danslar aşk yüklüydü."

Güzel bir tümce diye düşündüm.

"Siz o dansları bilmezsiniz, nereden bileceksiniz."

Çocukmuşum gibi davranması hoşuma gitmişti. Herkes öyle çok sorumluluk yükliyordu ki üzerime. Onu sevmeye başlamıştım.

"Evet, bilmem" dedim, "benim kuşağımın dans etmeye pek vakti olmadı."

"Yazık, çok yazık. Bakın, bir Xevier Cugat orkestrası vardı. Ya Dario Moreno... Onu da mı bilmiyorsunuz?"

Tabi, annemle babamın kuşağı, Cumhuriyet balolarında vals yaparlardı. Aman Tanrım... Ayaklarını cendere gibi sıkın rugan pabuçların ve alışık olmadıkları frakların içinde tere batmış, ama hiç yakınmadan, vatan millet uğruna vals yapan taşralı Kemalistleri geçmişin görüntüleri arasında seçebiliyor musun? '80'li yıllardan bakınca nasıl da gülünç gözüküyorlar...

(Eğlenceyi bile ciddiye almaları, dokunaklı değil mi sence? Tıpkı, sizler gibi... Aradaki benzerliği farkedemiyorsun, değil mi?)

"Latin Amerika müziği çok modaydı. Yaz tatillerine gitmeler de o yıllarda çıktı. Hepsini Demokrat Parti öğretti bizim millete. İple teşekkür ettik adamlara. Nankör millet, ne olacak.."

Onu ciddiye alsam, kızmam gerekirdi. Oysa eğleniyordum. Masum bir çocuk gibiydi. Boyundan büyük bir oyuncuğa sahip olmak istiyordu.

(Çok tehlikeli bir oyuncak, tarih.... Kuşağına özgü kibrinden arınabilseydin, ona sevgi lutfedebilmenin, sınıfsal aşağılık duygunun doyurulması olduğunu hemen görebilirdin.)

"Ha, ne diyordum. Yazın plajlarda yanardık ki, kışın balolarda sükemiz olsun... Dekolte kıyafetler, yanık tene çok yakışır."

"50'li yıllarda o sınımsız balo salonlarını nereden buluyordunuz? Evet, o yıllar çocuktum. '50'liler, dar, soğuk, gri bir koridor benim için, '60'lara, gençliğin baharına açılan. Belleğimde, diz boyu kar ve iyi ısıtılmamış ilk okul binalarıyla, kok kömürü kokusu ve ancak sobanın çevresinde ısındığı soğuk evlerle özdeşleşen..."

Çocukluk izlenimlerim nasıl da çakışıyor ailemin ve sonraki yaşamımda arkadaşlarımla görüşleriyle...

(Çok doğal, değil mi?)

Bizler için, '50'liler karanlık bir dönem, Türkiye'nin bağımsızlığını yitirmeye başladığı, yobazlığın hortladığı, çarpık kentleşme canavarının başımıza dert olduğu... '50'lilere güzel diyenin alnını karışlarım. Ama hayır, sizi sevdim. Beni eğlendiriyorsunuz.

"Ah, evet, kocamla çok güzel yapardık Latin danslarını. Sizi geçiren kocanızdı, değil mi?"

"Evet, eşimdi."

"Ah, evet, nasıl bildim, kocanızdı. Yeni evlisiniz, hemen anladım."

"Eski sayılmayız."

"Ancak, yeni evliler öyle sıkı sıkı sarıllılar birbirlerine."

Özel yaşamımın konuşulmasından hoşlanmıyorum. Gene '50'lilere dönsek...

"Çocuğunuz var mı?"

"Evet."

"Ah, ne şeker, kaç tane?"

"Bir."

"Harika. Sakın, çok fazla çocuk doğurmayın. Doğumlar vücudu bozar. Şimdi, ne yöntemler var. Bizim zamanımızda, yalnızca hart hurt prezervetifler bulunurdu. Şimdi herşeyin iyisi elimizin altında. Prezervetifler de incelendi. Onların bile seksapeli var."

Güldü.

"Benim zamanımda seksapel denirdi. O kelimeyi

biliyor musunuz?”

(‘Sex appeal’. ‘50’lerde batı cinselliği yeniden keşfediyor.)

“Kız mı, oğlan mı?”

“Kız.”

“Aman, ne hoş. Benim bir kızım, bir de oğlum var. Bir tane daha doğurmalısınız. İki çocuk yeter. Sakın, fazla emzirmeyin, göğüsleri bozar. Memelere bol soğuk su püskürtmeli, bu onları diri tutar. Kaç yaşında?”

“Kim, kaç yaşında?”

“Kızınız, canım, kim olacak.”

“Bir.”

“Ah, ne harika, yeni evli olmak. Biliyor musunuz, benim torumlarım var.”

“Sahi mi?”

“Aaa, vallahi. Bakmayın genç durduğuma. Ama sık görüşemiyoruz. Burda değiller. Oğlum Amerika’da üniversite öğretim üyesi. Kızım Suudi Arabistan’da, damadım hariciyecisi. Şans işte, kötü yere düştüler. Kocanız ne iş yapıyor?”

“Eşim hekimdir.”

“Siz çalışmıyorsunuz, tabi. Bebeği büyütüyorsunuz.”

“Hayır, oğlunuzla aynı işi görüyorum.”

“Nasıl, anlamadım?”

“Üniversitede öğretim üyesiyim.”

“Siz mi, vallahi inanmam; bu kadar genç ve güzel.

Haa, bakın size bir usul tavsiye edeyim. Cildiniz pürüzsüz ama - ha, kaç yaşındasınız, otuz, filan mı, bakın, nasıl bildim. Otuz beşe doğru cilt bakım ister. Salatalık, maydanoz...”

‘50’li yıllar doluyor düşünceme... Ak karlar üzerinde kok yığınları. Ayaklarını çıplak bırakan delik deşik çorapları ve aşınmış pabuçlarıyla, kömür küfelerinin ağırlığı altında iki büklüm kömürcü çirakları... Bir Karadeniz kentindeki büyük babamı anımsıyorum, kundura fabrikaları kurulalı, işleri her yıl biraz daha bozulan, yüzü git gide asılan kundura ustası büyük babamı. O kentten, İstanbul’a kalkan gemilerin kış güvertesini koyunlar ve işçilerle paylaşan yoksul kalabalıkları. “İhlamur” mu? O da nerden çıktı şimdi...

“..... en güzel cilt friksiyon malzemelerinden biri de taze haşlanmış ihlamurun suyudur. İhlamuru bilirsiniz, tabi.”

“İşim bu, tıbbi bitkiler.”

“Haa, ne diyordum. Evet, taze ihlamurun çiçeklerini, yapraklarını da tabi, sıcak suya atacaksınız. Pembeleşince, süzün, bekleyin soğusun, hafifçe ılık olabilir, pamukla suyu, yüzünüze friksiyonlayın.”

“Vaktim yok” dedim, bıkkınlık duyuyordum, “sabahları, ancak, fakülteye yetişiyorum.”

“Sahi, niye yalnız seyahat ediyorsunuz?”

“İş yolculuğu.”

“Ah, İzmir’i çok severim. Ben de yalnız seyahat ediyorum; çünkü kocamın işleri başından aşkın ve çok sıkılıyordum. Siz sıkılmıyor musunuz?”

“Hayır, tersine başımı dinliyorum.”

“Ah, İzmir nasıl da şenlikliydi otuz yıl öncesi... Tabi, Kordon’da kalıyorsunuz.”

“Sanmıyorum, fakülte bir konukevinde yer ayırttı.”

“Kordon bir mücevher gibiydi, eskiden. Şimdi o

iğrenç koku...”

“Çarpık sanayileşmenin sonucu.”

“Ne dediniz? Evet, evet, geceleri kadife bir kutudaki pırlanta kolye gibi ışıldardı.”

Benzetme, fena değildi...

“Mücevher sever misiniz?”

“Pek takmam.”

“Takmalısınız. Size yakışır, گردانınız pek güzel.”

Mücevher istemiyorum. Azıcık huzur istiyorum; biraz şefkat, biraz şımartılmak, kitap okuyabilecek zaman... Zaman, zaman istiyorum. ‘50’li yıllar doluyor belleğime. ‘60’lara doğru yaz tatillerinde annemle babamın kütüphanelerini keşfetmem. Çalığısu ‘Feride’, uçarı, duygulu..! Sineklibakkal’ın Rabiası, bal renkli gözlü, dindar, ciddi. Onazlı ‘Handan’, ‘Eski Hastalık’ın monden Züleyha’sı. Kardeşsiz çocukluğumun kızkardeşleri...

Sonra, beyaz mukavva kapaklı, ağır başlı görünümü, dizi dizi kitaplar, ‘40’lı yıllarda ‘Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırlattığı dünya klasiklerinden çeviriler, ‘50’lilerde ‘Maarif Vekaleti’nin savsaklandığı, sonra yok olup giden dizi... Çocukluğumun son dönemlerinin, gençliğimin başlangıcının arkadaşları... Gençcik Jülyet, Verona’daki balkonunda Romeo’sunu bekleyen. Marie Stuart, ateş alı giygileriyle, fütursuz yürüyor başını uçuracak cellada doğru, sonuna kadar başkaldırıcı ve yenilmez... Leydi Macbeth vicdan azaplarıyla kıvrıyor. Eugenie Grandet, boynu bükük, içine kapalı, mahzun, taşradaki evinde boşuna bekliyor. Uçarı Nataşa, Prens Andrey ile Piyer arasında kararsız. Madam Bovary, sönük taşra kentinde intihar ediyor. Sonia, “ceza”landırılma tutkusu yüzünden “suç” işliyor. Nora kapıyı çekip özgürlüğe yürüyor, yalnız genç kızlığı şaşkın, hüznü ve umutlu bakakalıyor ardından.

“Keşke yalnızken sıkılmamayı öğrenebilsem. Ne güzel, besbelli siz hoşlanıyorsunuz. Sahi, ne yapacaktınız İzmir’de?”

Başımı dinleyeceğim. Çocuğumun ağlamasından, yazılı kağıdı değerlendirmesinden, kocamın dostlarına sofraya donatmaktan, sık sık arkadaşlarımızın saldırıya uğradığı ve kimi kez bu saldırılarda öldükleri haberlerini almaktan, öldürülme tedirginliğinin eşiğinde yaşamaktan usandım. Ankara’da cinayetler işleniyor, bilmem, haberiniz var mı... Politik cinayetler. İzmir daha sakin, orda birkaç gün sinirlerimi onaracağım.

“İş yolculuğu, söylemiştim. İnşallah İzmir’de politik ortam daha huzurludur. Ankara’da terör doruğa turmandı, herhalde farkındasınız.”

“Ah, evet, ne korkunç, değil mi. Kocam da beni o yüzden İzmir’e yolluyor. Eee, şekerim, nankör millet dedim size, değil mi; adamcağızları ipe çektiler, sonu böyle geldi. Kardeşime haber vermedim yola çıktığımı. Yarın sabah beni karşısında görünce nasıl şaşıracak.”

Çocuk gibi seviniyordu, küçük, masum bir çocuk gibi.

“Yooo, şekerim, yoo, bu millet adam olmaz. Şu güzelim toprağa, şu cennet vatana bakın.”

Çocuksuluğu kaybolmuştu. (Kocasının tümcelerini yineliyordu.) Eliyle bozkırı gösteriyordu;

“Şu verimli toprağı bırak, gel büyük şehre. Vre

Ankara, İstanbul. Kaldırıyor, şekerim. İş yok, güç yok, para yok. Ne olacak, tabi cinayetler işleniyor.”

Hayır, İzmir’de cinayet yok. Orası tek bir politik görüşün, ‘bizimkilerin’ elinde. Orda huzur var; umuyorum. Acaba, ya yoksa...

Pencerenin dışında, bahara ve günbatımına bürünmüş bozkır akıyordu. Bir ölüm kentinden diğerine koşan bu saçma sapan trende, bu anlamsız konuşmada ne işim vardı? Kendimi iyi hissetmiyordum. Bilincim yarılmıştı, yolcu, yolcuyu izleyen, anımsayan. Bu zamanı ve mekanı sevmiyordum.

Yüzyılın başında Viyana’da yaşamalıydım; Freud’un hastası olmalıydım... Opera balosunda, İmparatorluk ordusunun genç bir teğmeniyle, opera balosunda dansetmeliydim. Fırıl fırıl dönmeliydim, Strauss’un valsleriyle. Teğmene aşık olmalıydım; nişanlım 1. Savaş’ta vurulmalıydı; ağlamalıydım.

Ya da, ‘20’li yıllarda, Paris’te bir çatı katında resim yapmalıydım. Aşağıdaki kafede Hemingway karısıyla kavgaya etmeli ve onu başka bir güzelle aldatmalıydı. Picasso rengarenk çımacı kıyafetleri giymeli, ağız dolusu küfretmeliydi krep ucuz şarap kokan sokağımdan geçerken. Hale Asaf gibi narin ve özgür olmalıydım; yaralı kalbimi gizlemeliydim.

Oysa işte buradaydım; dedelerimin kemikleri bozkır toprağında sızlarken, içimde bir bozlak ağlıyordu. (Anokronizm... Farsın, fars olduğunu, sahnede-

ken anımsayan oyuncu oyunu sürdürmez. İyi bir oyuncu, rol aldığı piyesin fars olmasının bilincindedir, bilincinde olmasına, ancak, eşzamanlı diğer bir bilinçle unuttur bildiğini. Sonra döner bakar ve bir farsta rölüm vardı, der.

İkili bilinçlerde sürer oyun; ancak, birisi baskındır. İkisinin birden güçlendiği an’ın aydınlığında ya körleşme yaşanır, ya yaratıcılık. Oysa sen, ikisini de yaşamadın. Sonraki duygularını öncekilere eklemiyorsun. Küçük bir çocuğu olan, mazbut bir ev kadınıydın o yıllarda, yan uğraşı üniversite hocalığı. Viyana’yı, Paris’i, o dönemde düşlemedin. Olsa olsa, yaşanan kanlı güldürünün orta yerinde, ölümün kol gezmediği bir kıyıda bir fincan kahve düşlemiştir.)

“İzmir’de kıyı kahveleri vardır” deyiverdi sesim, “orda, ‘70’li yıllarda arkadaşlarımla kahvaltı ederdik. Acaba duruyorlar mı, yoksa yıkıldılar mı?”

“Bilmem” dediniz, ilgilenmiştiniz. Alçakgönüllü kahvelere uğramadığınızı unutmuşum, afedersiniz. Konuşmanızı sürdürünüz.

“Gelişme” dediniz, “eskisi yıkılacak, yenisi kurulacak.”

“Kocanız müteahhit mi?” diyeverdim. “Nerden bildiniz?”

Şaşırılmıştım. Bal rengi gözleriniz içtenlikliydi. Şaşırarak sizi sevindirmişti. Güldüm:

“Hiiiç”, dedim, “öylesine bir kestirimdi işte.” “Ne, ne dediniz?”

“Kestirim, yani tahmin” dedim, “tahmin ettim.”

Oysa siz ‘tahmin edememiştiniz.’ Kocamla benim boşanmak üzere olduğumuzu, istasyondaki içtenliğimizin birbirimize çektiğimiz acıların diyeti olduğunu, duygularımızın günbatımından sonra ufukta yaşayan ve bozkırı çevreleyen kızıl ışığa benzediğini... Yazık... Yerinizde olsam, ‘tahmin ederdim’.

Görüntülerin cilasını kazırdım, pembe ojeli tırnağımın ucuyla. Yaşamın görüntülerden ve yalnız onlardan kurgulandığı sahnede perde yırtılırdı o zaman. Masumiyetin ince ve bol gözenekli perdesi yalnızca bir görüntüden ibaretti. Cilaları ve perdeleri korursunuz siz: suçların unutulduğu ve sonra unutulmuş da unutulduğu, tersine işleyen çifte bilincin etkisindediniz.

“Müteahhitler için işçiler gereklidir. Niye kıziyorsunuz köyden göçedenlere, çoğu vasıfsız işçi; inşaatlarda çalışıyor. Üstelik köyden kente göç ‘50’li yıllarda başlamadı mı?”

“İnşaatlarda mı çalışıyor? Güldürmeyin beni. Simitçilik, suculuk, seyyar satıcılık, kapıcılık, boş gezenin boş kalfalığını yapıyorlar. Kimse onlara göç edin demedi ki...”

Bal rengi gözleri masum, şaşkın bakıyordu. “İnşaatlarda kim çalışıyor, peki?” diye sürdürdüm.

“Canım, ben ne bileyim. Kente gelen köylülerin hepsi yapı ustası değil ya.”

Haklıydınız. ‘Yapı Ustası’ mı demiştiniz? Demek yeni sözcükler kullanabiliyordunuz. Yoksa Ibsen’in oyununun dilimizdeki çevirisini mi okumuştunuz? ‘40’lı yıllarda, beyaz karton ciltli klasikler dizisi arasında çıkmıştı. Yok, canım, daha neler. Saçmalıyorum.

“Gene de, artan zayıflayan tarım ve köyden kente göç arasında bir ilişki var” dedim.

“Ya, öyle mi?” dediniz, “Kim bilir...”

Yeni ve önemli bir şey duymuş gibiydiniz. Zorlanınca, “Ne bileyim...” deyiveriyordunuz. Gerçekten bilmiyor muydunuz? Bu kadar masum olabilir miydiniz?

Sizi kadın davasının neresine oturtacağımı bilemiyordum. Bana sorarsanız saçma sapan bir insandınız. Oo, elbette sizi kadın davasından dışlayamazdım. Elbette kocanıza bağımlı, onun kararlarıyla yargılıydınız. Var oluşunuz masumiyetinizi sürdürübilmenize bağlıydı. Yoksa, küçük heyecanlarla ve cilt bakımıyla kurgulanan varoluşunuz biterdi. Siz, yeniden, başka koşullarda var olabilir miydiniz? Elbette, erkek dünyasının kurbanıydınız. (Gene anakronizm. ‘80 ilkbaharında feminist değildin ki. Sosyalizme ihanet sayılan böyle bir sapağa dönmeyi düşünmüyordun bile. Kadınların yazgısına batmıştın boğazına kadar, ve bunu ayırımsamak istemiyordun; genç kızlık düşleri nasıl da uyuşuyordu devrimci dostların düşünceleriyle ve ‘halkımızın’ şaşmaz yol gösterici sezgisiyle... Sadık eş ve anne olmalıydın. Gözlerini sımsıkı yummuştun bataklığın çamurunu görmemek için; masumiyetini yitirmekten ölesiye korkuyordun. Trendeki kadın, yalnızca tuhafına gitmişti o gün. İhlamur gibi pahalı bir bitkiyi, sularını yüzüne sürerek ziyan eden garip bir canlı... Gerçeklerden habersiz, pembe bir gölge; senin yaşamının ağır başlı renkleri üstüne düşmesiyle kaybolması yalnızca bir an.)

Gün batımının gölgeleri gibi beliriyor bilincimde, uzak resimler, öylesine ışıltılı ve öylesine kolayca siliniveren. Yolculuklara tek başıma çıkmayı severim; düşünceler ve anılar, günün son ışıklarında katılığını yitiren bozkır gibi telaşsız ve yumuşak kayıp gider bilinçte, sınırsızca... Ankara’dan İzmir’e gidiyorum, güneş batıyor; bozkır kızılımsı pembe... Denetim altında tutmaktan vazgeçtiğim, çifte bilinçten özgürleştirdiğim beynimin nöroları birbiriyle oynuyor. Çağrışım diyorlar buna. Akşam güneşinin

turuncu pembe ışık süzüntüsü, yaz sonlarının ballanmış seftalilerini andıran güzel bir kadını çağırıyor. On yıl önce aynı trende, vagon restoranda karşımda oturan, '50'lilerin, daha doğrusu kendi gençliğinin nostaljisiyle dolu orta yaşlı yalnız, hem varıl, hem yoksul kadını.

'50'lileri anımsıyorum. Üç aylıklarını almaya giderken bile takım elbise giyen komşumuz Abdülkadir Bey nerde? Yakaları kolalı, ciddi bürokratlar... Tüm efendi insanlar... Taa, '50'lerde başladılar yok olmaya. Arabesk dinleyen, yaptığı işi bilmeyen, yumru yumru çoğalan bu kalabalıklar nereden çıktı?

'50'lerde, o zamana dek toprağa yapışık yaşayan bir halk kıpırdadı ve masumiyetini yitirdi; belleksiz bir genç irisi gibi dayandı kent kapılarına.

Zihnim ordan oraya zıplıyor, sek sek oynayan tasasız bir çocuk gibi, doğuran kalabalıklardan, ölüp giden fertlere, 'müteahhitlerden', 'mütekaitlere', 'muallimlere', 'münevverlere'...

Bilincim yarılmış; yolcu, yolcuyu izleyen, anımsayan, düşleyen, çıkarsayan, eleştiren; parçalanmış. Yooo, hayır, "parçalanmış" sözcüğü iletemiyor demek istediğimi. Bilincimin cıva gibi saçılmış parçaları arasında kendiliğinden oluşan bir çekim var; yeniden birleşip, katı olmayan bir bütüne tümlenebiliyor, yeniden saçılıyor ve yeniden kavuşuyorlar.

Artık, iyiyim...

Nora gibi, kapıyı çekip yürüdüm. Anna Karenina gibi aşık oldum; ama onun gibi kıymadım canıma. Ann Dubreuilh gibi doğrulabildim yıkıldığım yerden. Yolculuklara çıktım, dünyayı dolaştım; masumiyetimi hepten yitirdim. Ve ancak o zaman, o güne dek gördüklerimi ve okuduklarımı gerçekten anlayabildim. İyice küçülen, istese de istemesede herşeyden haberi olan, benim gibi masumiyetini yitirmiş dünyayı ancak kavrayabildim. Kimse, atom bombasının körleştirici ışığında, görme yeteneğini yitirdiğini, mazeret diye öne süremez artık. Yaratılan ölçüler yokoldu. Ardına sığınılıp masumiyet taklidi yapılacak 'demir perde' yıkıldı. Geriye emperyalizm ve açlık kaldı.

Çocukluktan olgunluğa giden yolun ilk gerçek basamağının masumiyetin yırtılması olduğunu yaşayıp da anlayınca, içimdeki bozlağa yeniden kulak verdim; yarı açların yaşadığı bozkıra geri döndüm. Masumiyetimle birlikte, kuşağıma özgü gülünç beğenmişlikten arındım. Kemalistlere ve '47'lilere' hem saygı duymasını, hem gülüp geçebilmesini öğrendim. '50'lilerin gri anısına, tansökümüyle günbatımının birbirine karıştığı pembe bir kuşak dolayabildim.

Şimdi, ilk kez, özgürüm.

Marifet

"Suya dokunmazmış,
Sabuna dokunmazmış..
Pise bak..."

Celal Vardar

(İki Dal 1958)

MARİFET

I
Ölüpde n'olacak sanki...
Marifet mi seninki..
Baban da yaptı o işi.
Sık dişini,
Yaşamaya bak...

II
Nerden aklına esti bu iş?
Ne vardı ölecek.
İyi kötü yaşayıp dururken...

III
Bir şair daha kanatlanıp
Uçuverdi sessiz sedasız...
Suya dokundu,
Sabuna dokundu,
Gidip, "İki Dal"dan birine konu.

"Kalem"den gözyaşı damlıyor...
Herkesin ayrı marifeti var.
Ağlıyor meyhanede şimdi
Üzeri şiirli tüm kağıtlar.

Sofrada buzlu sularımız yandı.
Bir deprem geldi derinlerden,
Kadehlerde rakılar bulandı.

Artık vakit çok geç dostlar...
Yarın buluşuruz yine.
Şimdi,
Köylü köyüne,
Evli evine.

M. Kemal Yılmaz

HASAN

Mehmet Tekerek

Sonntagmorgens wurde er wach und spürte Schmerzen in seinen Knochen. Er schaute neben sich. Seine Frau war nicht da. Sie mußte schon längst aufgestanden sein. Er hatte es nicht bemerkt. Aus der Küche hörte er sie hantieren.

Er hatte sein Kissen zurückgeschoben und konnte sich nicht entscheiden zwischen aufstehen und liegenbleiben. Zu beidem hatte er keine Lust. Ihm schoß durch den Kopf: "Am liebsten wäre ich tot." Während er das dachte, wurden seine Augen feucht.

Plötzlich empfand er eine schwere Müdigkeit. Er sah seinen eigenen Tod. Es kam wie ein Film vor seine Augen. Wie seine Frau schreiend weinte und sein Sohn, wie sich viele Bekannte in seiner Wohnung versammelten, wie sein Sarg in der Heimat ankam. Seine Mutter und sein Vater konnten nicht mehr um ihn weinen. Sie waren schon lange tot.

Seine alten Freunde und Bekannten würden denken: "Der arme Mann hat so lange in der Fremde gearbeitet und nicht gelebt." Ob es auch jemanden geben würde, dem sein Tod gleichgültig wäre, obwohl er niemand als Feind empfand?

Er fragte sich: "Was ist das Leben überhaupt? Warum die Mühe, die Sorgen, die ganze Arbeit? Was nützt das alles? Am Ende kommt man in den Sarg, ganz alleine mit sich. Die Einsamkeit, schwerer als der Tod. Auch hinter dem Tod die Einsamkeit.

Das Leben nach dem Tod. Die Frage - gibt es das, oder gibt es das nicht? Sieht man die Zurückgelassenen, sieht sie der Geist, ohne sie anfassen zu können?"

Man hatte ihm über dieses Thema so viel erzählt. Er hatte so viel davon gehört, darüber nachgedacht. Die Frage, ob es das Leben nach dem Tod gibt, blieb immer offen.

Das beunruhigte ihn. Er hatte Angst vor dem Tod.

Seine Frau rief aus der Küche: "Steh endlich auf! Steh auf und komm frühstücken!"

Wie lange hatte er schon so gelegen? Er erschreckte und versuchte seinen Kopf zu bewegen, zu husten. Vielleicht wollte er sich klarmachen, daß alles nur Gedanken waren.

Er blieb wie betäubt liegen, als hätte er keine Kraft mehr. Er versuchte nicht einmal aufzustehen. "Vielleicht kann ich nicht aufstehen", fuhr es ihm durch den Kopf.

Dieser Gedanke ließ seine Angst noch mehr wachsen.

Er war siebenundvierzig Jahre alt. Seit fünfundzwanzig Jahren arbeitete er in Deutschland. In dieser Welt hatte er nur seine Frau und seinen Sohn.

Vom Bett aus schaute er langsam durchs ganze Zimmer. Es sah nicht gut aus. Wer weiß, vor wievielen

Jahren er die Tapete gewechselt hatte. Die Tapete an den hohen Wänden war nachgedunkelt und zum Teil abgerissen.

Es hing kein einziges Bild da.

Ihm gegenüber stand ein riesiger, alter Kleiderschrank. Neben und auf dem Schrank stapelten sich unordentlich Kartons.

Der alte Teppichboden war abgetreten.

Immer noch lag er da und bewegte sich nicht. Alles, was er sah, war wie eingefroren. Kein Lebenszeichen.

Vielleicht konnte er nur noch denken.

Seine Frau rief noch einmal von der Küche aus: "Hasan, wo bleibst Du? Was ist mit Dir los? Bist Du tot? Soll ich Dir einen Eimer Wasser über den Kopf schütten? Willst Du das?"

Während sie in der Küche arbeitete, gingen ihre Gedanken zurück in ihre Jugendzeit, als während der Hochzeiten die Frauen im Zimmer tanzten. Wie sie mit den anderen Mädchen kichernd über die Zukunft sprach, über den Mann, den sie einmal heiraten wollten.

"Was für schöne Zeiten waren das", dachte sie. "Wie schön wäre es, wieder in die Heimat zurückzugehen, alte Freunde zu treffen. Die Sommerabende, die blühendne Gärten. Bei Hochzeiten zuzusehen.

Er schluckte und weinte. "Ist das mein Schicksal? Was erlebe ich? Als ich hierher kam, war ich 22, war ich dynamisch und lebendig. Nur ein paar Jahre Arbeit, ein bißchen Geld, glücklich heiraten, zurückgehen und leben."

Als seine Frau keine Antwort bekam, lief sie zum Schlafzimmer und stand an der Tür, sehr wütend. Sie sah zu ihrem Mann, der zurückgezogen auf dem Bett lag. "Mensch Kerl, was ist los mit Dir?" Aber als sie keine Reaktion sah, wurde sie sowohl wütend als auch ängstlich. Mit festen Schritten ging sie auf ihn zu, ihre Angst stieg, als sie sich ihm näherte. Sie kam ganz nah heran, packte ihn mit beiden Händen, schüttelte und schüttelte ihn und schrie vor Angst: "Es ist genug, es ist genug! Steh endlich auf!"

Sie tat das alles mit geschlossenen Augen.

Mit von innern kommenden Kraft weinte und schluchzte sie. Ihre Tränen liefen wie Wasser.

Plötzlich stockte sie, berührte sein Gesicht und legte ihr Ohr auf seine Brust.

Ihre Knie wurden weich und sie sackte in sich zusammen.

Sie bedeckte ihr Gesicht mit den Händen, weinte laut weiter und stimmte ein Klagelied an: "Mein lieber Hasan, wie kannst Du mich so alleine in der Fremde lassen? Wie soll ich weiterleben ohne Dich?"

“KADIN YAYINCI OLMANIN EK ZORLUKLARI VAR”

Nimet Demir'le Söyleşi: Yıldız Ecevit

Sayın Nimet Demir, yayınevinizin bildiğim kadarıyla kısa bir geçmişi var ama şimdiden düzenli bir yayın periyodu tutturdunuz. Bize öncelikle yayıncılık yaşamınızın kısa bir öyküsünü anlatır mısınız?

Doğru, Ataol Yayıncılık çok kısa sayılabilecek bir geçmişe sahip. İlk kitabımız Rosa Luxemburg biyografisi tam bir yıl önce yayınlanmıştı. 1990 sonlarında sevgili arkadaşım Süalp Çekmeceli'nin ortaklığıyla kurduğumuzda, Süalp siyasi bir suçlama nedeniyle cezaevindeydi ve o çıkmayı beklerken içerde, ben dışarda, yayıncılığı yaşam biçimi olarak seçmiştik. Asıl mesleğim olan felsefe öğretmenliğini hiç yapamamış ve sonuç yıldır son derece rahat koşullarda da olsa yapmakta olduğum işimde (bir şirkette çalışıyordum) eğitimime, yeteneklerime ve isteklerime bir şeyler katamamanın tatminsizliğini duyuyordum. Öğrencilik yıllarımda (nedenise Türkiye'de felsefe öğrencilerinin doğal çevresi oluvermesi ve belki biraz da felsefeden önce üç yıl basın yayın öğrencisi olmuş olmamdan) Çağaloğlu'nda ilişkilerim olmuştu ve doğrusu her zaman da iyi bir kitap okuyucusu olmuşum. Yayıncılık yaşamımdan söz ederken söz etmekten kaçınamayacağım sevgili arkadaşım Belge Yayınları sahiplerinden Ayşe Zarakolu'nun da içten teşvik ve destekleriyle bir yayınevi kurma kararı aldım. Bunun için bir yıl zaman geçirmem gerekti. İşin mut-



Ataol Yayıncılık sahibi Nimet Demir

fağını enine boyuna öğrenmek, iyi bir yayın programı hazırlamak, en azından kuruluş yılımızı dolduracak sayıda dosyayı hazırlamak ve daha bir çok ayrıntıyı düşünmek, sağlamakla geçti bu süre. Daha o zaman bile çok heyecanlı ve mutluydum. Yayınevinin adı için, logosu için yaptığımız araştırmaların, ayırdığımız zamanın ve karar verdiğimiz zamanki duygularımızın tadını anlatmak çok zor. Sonra işe koyulduk. Süalp cezaevinde, edinebildiğimiz katalogları inceliyor, redaksiyon ve ben yetemeyince gönderdiğim düzeltmeleri yapıyor; ben kuruluş işlemleri, büro işleri, çevirmen, basın v.s. ilişkileri sürdürüyor, geceleri düzeltme yapıyordum. Doğrusu maddi olanaklarımız kısıtlıydı ve başlangıçta bir eleman çalıştıracak durumda ol-

madığımız için hamal bulmak için de, dizginin, matbaa ustasının başında durmak için de, telefonlara bakmak için de, tanıtım için protokol dağıtmalarını yapmak için de, başlangıçta kavramakta güçlük çektiğim işin ticari yanını, bunlar için piyasanın karışık, son derece ilkel yöntemlerle ödeme-tahsilat ilişkilerini sürdürmek için de zaman ayırmak zorundaydım. Ama herşeye değişti. İlk kitaptaki baskı, cilt kusurları, inanılmaz aksilikler, tam olarak kavramakta ve özellikle de hep zorlanacağımı san dığım piyasada insan ilişkilerindeki bana göre

yırtıcılık, duygusuzluk, saldırganlıklar her yeni kitabın baskı öncesi hazırlıklarında (kapak için fotoğraf çekmek veya bulmak, dizginin son düzeltmelerini bitirip eline taslağı alabilmek v.s.) ve özellikle ciltçiden gelince açılan ilk paketten elinize aldığımız ilk kitabın heyecanlarıyla unutuluyor. Böyle günlerdeki heyecanımı sevincimi ve sevgimi bir ilk güne tanık olan arkadaşarımdan biri 'yeni doğum yapmış kadınınkine' benzetmişti. Süalp'le ortaklığımız onun tahliyesinden kısa bir süre sonra sona erdi. Altı aydır onun işle ilgili katkılarından yoksun ama dostluğunun eklediği güçle devam ettiriyorum.

Şu ana kadar kaç kitap yayınladınız?

Şu anda çeşitli dizilerin ilk kitapları sayılabilecek 10 kitabımız var. Bundan sonra programımızı

hızlandırıyoruz, ikinci yılımda bu sayının en az iki misli sayıda kitap çıkarmayı hedefliyoruz.

Ataol'un yayın politikasını ana hatlarıyla anlatır mısın? Yani yayınevinin özellikle önemseydiği alanlar, konular var mı?

Başlangıçtan beri Ataol'un yayın politikasına çok keskin sınırlar koymaktan kaçındık doğrusunu istersen. Ataol'un olabildiğince çok konuda, alanda ve çeşitlilikte üretmesini istedik. Bu konuda konuşurken, yayın anlayışı ya da yayıncılık anlayışı demeyi de daha çok sevdim. Hazır okuyucuya hitap etmek kadar, yeni okuyucu yaratmayı da amaçladık. Yayın anlayışımız özellikle de bu noktada özgünleşecekti. Görünürde okur sayısını çoğaltmak iddiası ya da kaygılarla 'adı hoş-ıçi boş' dosyalardan uzak durmak; Türkçe yayın birikimi içindeki boşlukları, ihtiyaçları karşılamak; olanaksızlıklar ve yayın ağındaki ticari kaygılar yüzünden kitaplaşmayan dosyalarla sahip çıkmak; yayınevinin önemseydiği alanlarda farklı görüşleri temsil edecek kitapları aynı dizi altında toplayabilmek; çeviri, baskı, kullanılan tekniklerin kalitesi hakkında anlayışımızı kitaplarımızda göstermek gibi amaçlarımız var. Yayın politikasında yalnızca şu ya da bu tür gibi bir sınırlamamız olmadığı gibi, yalnız çeviri ya da yalnız telif eserlere yönelmek gibi bir tercihi de gerekli görmüyoruz. Konu olarak da aslında sınır koymak zorunda hissetmiyoruz kendimizi. Üstelik kişisel ilgi alanlarımızın ve boşluklarımızın yayınevinin kişiliğini ve ilgi alanını sınırlı ve dar kalacak biçimde etkilemesinden özellikle kaçınmaya çalışıyoruz.

Şu ana kadar başlattığınız dizileriniz hakkında bilgi verir misiniz?

Şu anda biyografi, mektuplar, araştırma inceleme, edebiyat (şiir ve öykü yayınladık) ve kadın dizilerimizin ilk kitapları yayınlanmış durumda. Politik metinler, uluslar-ulusal sorun ve bir yıldır çalışmaları süren fotoğraf dizimize ise henüz başlayacağız. Fotoğraf dizisinde tartışmalar, eğitim kitapları ve yardım ihtiyacıyla başladığımız ilk fotoğraf al-

bümü "Fotoğraflarla 80-90 Türkiye" olacak.

Yayınevinizin belli bir okuru var mı sizce? Onu tarif edebilir misiniz?

Ataol Yayıncılık çok yeni bir yayınevi olmasına rağmen belirli sayıda okurla şimdiden bağ kurdu, keskin, ama demin de söylediğim gibi yayın anlayışı itibarıyla okur yaratmayı da amaçlıyor. Bu konuda çok iddialı konuşmak, bizimki gibi bir ülkede biraz fazla düş gücü gerektirir gibi görünür herkese ama her şeye rağmen ülkemizde bir okur kitlesi ve potansiyeli olduğuna inanıyorum. Reklamla, yalnızca ayağına kadar getirilip sunulanla, modayla yetinmeyip, seçen, düşünen, araştıran, tartışan, okumanın anlamını bilen bir okura hitap ediyor ve edecek yayınevimiz.

Yayın dünyasının kadın sorununa bakış açısını nasıl buluyorsun?

Kadınların günümüze kadar hemen tüm toplumlarda bütün diğer sorunların yanısıra özgül bir sorunu olduğunu düşünüyordum. Kadın olmaktan doğan sorunları. Basın-yayın dünyasında özellikle son yıllarda bu konudaki etkinlikler ve üretimlerin yararlı olduğunu düşünmemek de mümkün değil. Kadın sorunu ve kadınlar üzerine yayınlanan bir çok kitap, bir çok dergi sayısı var ama katkı anlamında yetersiz olduğunu, hatta neredeyse ticari kaygılarla yaratılmış bir moda tartışmaya dönüştüğünü üzümlere düşündüğüm bir biçime dönüşmeye bile başladı. Bir çok değerli çalışmanın bu nedenlerle kitaplaşmadığını, bazılarının da üniversite kitaplıklarının raflarında beklemek durumunda olduğunu biliyorum. Böyle çalışmalarını yayınlamak yayınevimizin amaçlarından birdir. Demin anlattığım dağıtım v.s. problemleri nedeniyle ayrı yayınevlerinden çıkmış kitapların asıl okurlarına ulaşamadığı kaygısını da taşıyorum. Aynı konulu çalışmaların bir dizi altında toplanmasında hem kitaplar açısından hem de okur açısından fayda var. Bu nedenle, kadın okurlara ve elinde bu tür çalışmaları olan herkese Ataol'un bu amacını duyurmak isterim.

Sanırım tek kadın yayıncısın, doğru mu bu?

Hayır, tek kadın değilim. Metis'den Hanım'ı, Belge'den Ayşe Hanım'ı tanıyorum ve bu çevrede tanımadığım başka kadınlar da olduğunu sanıyorum. Onlardan tek farkım belki evli olmamam ve bu işi yalnız yapıyor olmam.

Bize çalışma biçiminiz, anlayışınıza uygun bir yayınevi kadrosu hakkında da bilgiler verir misin lütfen?

Evet, hemen söylemeliyim, yalnız başıma yapıyorum deyip durduğuma bakmayın, ben yayıncılığın kolektif bir iş olduğuna inanıyorum. Öz olarak zaten yazarı, çevirmeni, dizgicisi, matbaacısı ve daha bir çok aşamasındaki insan emeğiyle sonuçta kolektif bir iş. Ama bunların öncesindeki aşamada da ilkeli bir paylaşımın zorunlu ve yararlı olduğunu düşünüyorum. Başlangıçta değilse bile kuruluştan hemen sonrasında anlayışımız ve ilkelerimizi paylaşabildiğimiz bir danışma kurulu oluşturduk. Gene, her dizinin bir sorumlu editörü olması gerektiğine inandık. Bunlar bu konuyla ilgili uzmanlar ve tabii ki çalışma yönetmimizde, Ataol'un ilklerine sempati duyan insanlardır. Bunların arasında baştan beri üstlendiği sorumlulukların çok ötesinde desteklerini gördüğümüz sevgili Emirhan Oğuz'u kadın dizimizin editörü olarak da 'en iyisi' olduğuna yürekten inandığımız seni, Yıldız Ecevit'i anmak isterim. Yayınevimize gelen öncelikle danışman arkadaşlarıma sözederek, diziden sorumlu kişiye devrederim. Karar verme noktasında bir ayrıcalığım yoktur, birlikte alınır bu karar.

Yayınevi sahibi olarak kadın sorununu aşma konusunda bir katkı olabileceğini düşünüyor musun?

Bir kadın olarak da beni sevindiren şey, kadınların bu konuda bilinçlenmeye başladığı, sorunun eskieye oranla ciddi biçimde tartışılır olmasıdır. Tabii yeterli değil, kadınların kendi sorunlarına sahip çıkması ve her alanda karşılaştıkları kimlikleriyle ilgili sorunlarda tavır alması için eğitilmeleri gerektiğine inanmıyorum. Yayınlarımızla ve bu konulu çalışmalara hem kişi olara hem de yayınevi olarak destek vererek katkıda bulunmak sevincim olacak.

Bildiğim kadarıyla yurt dışı ilişkilerine ve yurt dışındaki okuyuculara da önem veriyorsunuz. Bu konuda neler yaptınız, neler yapabilmeyi arzu ederdiniz?

Bir yayınevi için başarı çok kitap basmak değil, kitaplarını okuyucuya ulaştırmak, olabildiğince okunmasını sağlamaktır. Asıl hedef ve asıl başarı budur. Ne var ki ülkemizde ciddi bir dağıtım ağı kurulamamış, dağıtım şirketlerinde kitap dağıtıyor olmanın ayrıcalığını kavramış bir anlayış sezilmektedir. Bana göre çoğunlukla son derece ilkel ticari kurallarla işlemektedir bu sistem. Kitaplar, dağıtımçı-yayıncı ilişkisinin ya da dağıtımçı-kitapçı ilişkisinin biçimine göre yaygınlaşmaktadır. Hangi kitabın ne kadar dağıtılacağı dağıtımçının insafına kalmaktadır. Dağıtımçı, küçük yayınevlerine ilgi göstermemekte, parasını ödemekten kaçınmakta, bastığı kitap ne olursa olsun yasak savar gibi birkaç kitabevine üçer beşer göndermekle yetinebilmektedir. Ata Yayıncılık olarak bu konuda çok şanssız sayılmasak da, yurtdışına kitaplarımızı ve sesimizi duyurmakta doğrusu güçlük çektik hep. Oysa yurt dışında ciddi bir okuyucu potansiyeli olduğuna inanıyorum. Bu konuda yapılabilecekleri araştırmak ve dağıtım-kitapevi okuyucu ilişkileri kurmak istiyorum. Ayrıca yurtdışında gelecek dosyalara da açık olduğumuzu, yurtdışında çalışmalar yapan insanlarımızın Türkiye'deki sesi olmak istediğimizi belirtmek isterim.

Tüm yakın geçmiş içinde yayın hayatını nasıl buluyorsun? Okuyucunun taleplerine cevap verecek yayınevinin özellikleri nedir?

Türkiye'de yakın yıllardaki çok olumlu gelişmeleri hesaba katmazsak bu konuda ciddi eksikliklerimizin olduğunu söylemek zorundayım. Çok az yayın yapılır, kalitesiz yapılır, tekdüze yapılırdı. Son yıllarda yayın sayısı ve türlerinde ciddi sayıda artmalar var ve bu çok sevindirici. Piyasa koşullarını ve maddi sorunların sonuçları bir yana bırakılırsa kullanılan teknikler ve görsel kalite açısından da iyiye gidisten söz edile-

bilir. Bunun biraz, daha bilinçli ya da yabancı yayınları izleyebilen okuyucu sayısının artmasıyla, biraz da (her gün batan bir yayınevi haberi alsak da) yayınevi sayısının artmasıyla da oluştuğunu düşünüyorum. Kapaklara, kullanılan kağıda, çevirilire, dosya seçimine eskisinden daha fazla önem verildiğini, bunların tartışılmaya değer şeyler olmaya başladığını ve bu konularda anlayışlar oluşmaya başladığını izlemek sevindirici. Yakın zamanda hazırlamaya başladığımız bir derleme için malzeme ararken bazı makalelerin daha önce çevirilip yayımlandığını gördük. İncelememiz sırasında orjinal onbeş sayfa olan bir makalenin Türk yayıncısının insiyatifi ile (çevirmenin de olabilir, şaşırmayın) üç-dört sayfaya indirilmiş olduğunu, bunun hem de bölümler kesmek değil de, gelişigüzel paragraflar, bazan arada bir cümle yokedilerek sağlandığını gözledik. Bize dosya getiren ve daha önce kitabı yayınlanmış bir yazarın "lütfen çıkartmalar yaptığınızda basılmadan önce bir göreyim" dediğini şaşkınlıkla dinledim. Demek ki bunu yapılabilir görüyor! Hem de öneri olarak değil bir insiyatif olarak! Yakın geçmişte yayın yaşamının en az şimdiki kadar zor olduğunu düşünüyorum. Yayıncılık bizim gibi bir ülkede kesinlikle kârlı bir iş değil (tabii sadece para kazanmak amacıyla girmediyse ve işinize "yapıyorum: satıyorum" gözüyle bakmakla yetinmiyorsanız.) Sürekli olarak maddi manevi fedakarlıklar yapmayı göze almalı, çok sevmelisiniz.

Son olarak, karşılaştığınız güçlükleri, özellikle de bir kadın yayıncı olmaktan dolayı karşılaştığınız güçlükleri anlatır mısınız?

Demin dediğim gibi Türkiye'de kitap yayıncılığı kolay bir iş değil, çok çok çok sermayeniz ve hiç bir beklentiniz olmadan dayanma gücünüz yoksa, ilan için bir kitap maliyeti kadar ayıracak paranız ya da yayın sosyetesıyla kurallara uygun ilişkileriniz yoksa çok daha zor bir iş. Kadın yayıncı olmanın doğrusu ek zorlukları var. Piyasadaki ticari ilişkiler çok fazla yırtıcı, baskıcı, kaba. Yumuşak, duygulu davranışlı, nazik, alçak sesliyseniz ciddiye alınmazsınız. Para almaya gittiğinizde "yok" denmesine anlayışla bakıyorsanız bu

yokların sayısı artacaktır. Önünüzde küfürler eden, her zaman birinci tekil şahısla ve kaba bir ses tonuyla konuşan ilişkilere katlanmanız gerekir. Aynı ton ve biçimle konuşmadığımız sürece çoğu işyerinde işiniz görülmecektir. Böyle davranmak elinizde değilse sizin işinizin önüne başka iş koyan ciltçiye söylenecek hiç bir sözünüz yoktur, çünkü diğer işsahibi böyle yapmasaydı çok çekineceği bir üslupla karşılık görecekti ciltçi. Sizden çekinmesi için bir neden yok, nasılsa bir kaç eleştiri sözcüğüyle ya da üzüntüyle yetineceksiniz. Bazen görüntüsü ve üslubuyla son derece zıt görünen aşırı bir nezaketle garip bakışlar fırlatan, anlamını çok iyi bilip anlamazlıktan geldiğiniz gülümsemelerle de karşılaşacaksınız! Tabii bunların tam tersiyle de karşılaştığım oluyor. Hatta bu piyasada kadınların çoğalmasının ilişkileri kimbilir ne kadar düzeltereğini söyleyenler de.

Haber organlarının niçin kitap-yayın haberlerine daha fazla yer vermesi gerektiği konusunda bir anlayışı tartışmaya kalkıştığınız son derece entellektüel beyefendiden "kadın olmanın avantajlarını kullanabilirsin,... Bar'a takıl, iki kadeh ısmarlamak tanıtım işini halleder" tavsiyesi ile yardım (!) görebilirsiniz. Erkek yayıncılar da böyle yaparmış onun dediğine göre,.. yayınevi sahibi erkeğin çok iyi basın-yayın çevresi varmış, yalnızca tanışıklıklar kurmanın bile faydalı olacağı yerlere takılmıyımışım, bunda kızacak bir şey yokmuş, kötü bir şey önermiyormuş, sadece bu işin "raconu" nu öğretiyormuş. Bir kadın olarak böyle işlere kalkıştığım için öve öve bitiremeyen bir diğer beyefendi de tesadüfen tanıştığımız yemekli toplantının ilerleyen saatlerinde geceyi onunla geçirip geçirmeyeceğimi, söylediğine göre kendi tarzı itibarıyla nazik sayılması bir biçimde sorup, şaşkınlığımı görünce de kendi tarzını göstermişti: "Kızım, ne diye numara yapıyorsun, sana cesaret veren başka bir şey olduğunu kanıtlayabilir misin bana?!"

Gelecekte neler yapmayı planlıyor ya da istiyorsunuz?

Daha çok, teknik v.s. kusurları daha az kitaplar yayımlayan, okuyucularla daha paylaşmalı ilişki içinde bir yayınevi olmak.

GURBETÇİ KONSERİ

Nevzat Yalçın

Beş aydır çalışıyorlardı. Buldukları on altı bin nüfuslu küçük endüstri kenti Halver'de, Anadolu türküleri ve klâsik Türk müziğinden örneklerle Türk ve Alman dinleyicilerine bir konser vereceklerdi. Sazlarıyla, kadını erkekli koroları ve solistleriyle. Amaçları çarpıcıydı: Konser hasılatının tamamını, yani bir feniğine bile dokunmadan, gelecek yıl bu bölgede yapılması plânlanan "Seniorenzentrum -Yaşlılar Yurdu" na bağışlayacaklardı. Görülmemiş bir girişimdi bu: Türk işçisinin alın terinden para babası Alman'a para yardımı... "Mürüvvet endaze olmaz" derler. Konser vermek için ikide bir buraya gelen şarkıcılarla türkücülerin elli ilâ seksen Mark giriş ücreti almalarından utanç duyan işçilerimiz, bunun onda biri kadar bir giriş ücreti koymaya karar vermişlerdi. Amaçlarından biri de, televizyonda gördükleri gibi, ortada çocukların koşuşmadığı, uygarcı bir konser verebileceklerini kanıtlamaktı. Gerçi kent nüfusunun ancak onda biri kadardılar, ama bunca yıldır içinde yaşadıkları topluma karşı birtakım sorumlulukları olduğunun bilincindeydiler. Zaten kaç yıldır Almanlar'la yabancılar arasında bir "entegrasyon" yani kaynaşma gereğinden söz edilmiyor muydu? Bu konser ona doğru bir adım daha olmaz mıydı? Kentte, Türk mağazalarından alışveriş yapan Alman kadınlarının Türk yemekleri yapma hevesleriyle, mutfak kültürüne "entegrasyon" başlayalı yıllar olmuştu. Sanatta ve genel kültürde kaynaşma daha önemli değil miydi? Gurbetçilerin 9 Mayıs'taki konseri, bu yolda bizden gelen "ilk davranış" olacaktı. Acaba Almanlar, Türk işçisinin bu "jest" ini nasıl karşılayacaklardı. Merak

konusu olan buydu. İşçilerin kendi aralarındaki tutucu kesimden ters sesler yükselmeye başlamıştı bile; "Alman'a para veriyorlar; boykot edelim." diye. Üstelik, bu girişimin hazırlıkları yapılırken, Türkiye ile Almanya arasındaki ilişkiler oldukça şekerrenkti. "Paraya ihtiyacımız yok, teşekkür ederiz" demeleri de mümkündü.

İşçilerimizin bağış isteğini, onlar adına "Seniorenzentrum" proje başkanına ilettiğim günü ömrüm oldukça unutmuyacağım. Karışık duygularla doluydum. "Hazret" lerin ne diyeceği hiç belli olmaz. Alman basınında hergün Türkiye aleyhinde yazılar çıkıyordu. Devletlerin izlediği politikaları toplumlara maletmemek gerektiğini ben biliyordum; ama proje başkanı Alman biliyor muydu?

Beni sonuna kadar merakla dinleyen proje başkanı hayretler içindeydi. "Herr Yalçın" demişti o gün, "Bu erdemliliğini hayal bile edemezdim. Hayran oldum. Müsaade ederseniz basını hemen haberdar edeceğim." Etti de... Etmekle kalmadı, konser programının ve duvar posterlerinin baskı masraflarını bir bankanın üstlenmesini sağladı. Gerçekten de usta bir dizaynere hazırlattıkları program ve posterler güzel olmuştu. Çok geçmeden, posterler, kentin en işlek mağaza vitrinlerinde görüldü. Bilet satışı için de gerekeni yapmışlardı. Basın, habere dört elle sarıldı. Konser öncesi bizimle tekrar tekrar yapılan röportajlar yayımlandı. Türk işçilerinin "Seniorenzentrum" yararına konser vereceğini nereden haber almışlarsa almışlar, ikinci ve beşinci WDR Alman radyolarından

randevu istekleri geldi. Ekipler gelip provalarda ses kaydı yaptılar ve ikişer kez yayımlandılar. Üçüncü Alman TV'sinden, konserden iki gün önce gelen bir ekip, son provalardan çekim yaptı. Ertesi gün ve konser günü olmak üzere yine iki kez görüntüler yayımlandı. Bizimkilerin, sırf bu konser için sipariş ettikleri kıyafetlerle yapılan çekim, kelimenin tam anlamıyla nefisti.

9 Mayıs cumartesi akşamı Halver'in Realschule sahnesinde verilen Anadolu türküleri ve klasik Türk müziği konseri tam bir başarıydı. Bu noktada, şu gerçeği belirtmeden geçemeyeceğim: Solistleriyle, korosuyla ve saz sanatçılarıyla bu Türk müzik grubu ancak amatörlerden oluşuyordu. Deneyimleri pek azdı. Ama kendi içlerinden, son derece yetenekli Elvan Cihangir'in yönetiminde o akşam kendilerinden emindiler.

Altı bağlama, bir cura ve iki darbuka eşliğinde yirmi kişilik korodan oluşan grupta kadınlar, siyah etek üstüne gülkurusu blüz; erkekler, siyah pantolon üstüne yeşil gömlek giymişlerdi. Grupta, geceye ailece katılanlar vardı. Türk insanının pek alışık olmadığı bir disiplinle beş ay büyük özverilerle çalışan bu Anadolu çocukları, bir "Avrupalı konseri" vermeye kararlıydılar. Gruptakilerin bazılarının kimseye bırakamayacakları küçük çocukları olduğunu biliyordum. Onlar için ücretle bir çocuk eğitimcisi genç kız bulmuş; Realschule'nin bir odasında çocukları ona emanet etmiştik.

Üçyüz kişilik salon hıncahınç dolmuştu. Gelenlerin belki yarısı Almandı. Ön sıra protokolünde

kentin Belediye Başkanı, Kent Direktörü ve kültür etkinliklerinden sorumlu olanlar vardı. Salonda çıt çıkmıyordu.

Gecenin açılış konuşmasını benim yapmam istenmişti. "Entegrasyon" hareketinin anlamına uygun olarak, Yunus Emre'mizin hümanizmasından özenle seçtiğim örnekler verdim konuşmamda. İnsan olarak aramızda hiçbir fark olmadığını bir kez daha anlamalarını istiyordum. Söylediklerim, aynı zamanda Almanlar'a ve diğer yabancılara bir çağrıydı. Bizimkiler katılmak, beraber çalışmak isteyenler varsa, onlar böyle bir "kaynaşma"ya sazlarıyla, sesleriyle hazır dılar. Başka bir folklor gösterisine, üçü kadın biri erkek dört Alman gencinin de katıldığını görmüştüm. Çok başarılıydılar. Bağlama çalmasını öğrenen Alman gençleri olduğunu daha önceleri duymuştum. Ama o akşamki çağrımıza yanıt veren olur mu, kestirmek güç. Başka bir yazımda, Almanların, kendilerine dönük bir toplum olduklarını yazmıştım. Bekleyip göreceğiz. Yunanlılarla İtalyanlar, bizimkilerle aynı potanın çocukları olmanın bilinciyle olacak, sıcak ve yakın bize... Ülkelerinin AT içinde olması onları "Ausländer" psikolojisinden kurtarmıyor. Kaldı ki, örneğin ev ararken onların da yüzüne kapılar kapanıyor.

Konser, ummadığımız kadar başarılı oldu. İki saat sürdü ve uzun uzun alkışlandı bizimkiler. Konuştu buldukları ülkenin insanlarına, sazları ve türkülerıyla, kendi dünyalarının kapılarını aralamaktan da ötede, güler yüzlü ve gani gönüllüydüler. Yüreken çaldılar, yüreken söylediler. Son reveransın ardından kendini tutamayan Belediye Başkanı, duygulanmalarını anlatan uzun bir konuşma yaptı. Buraya konukluğa gelen Türklerin, kendi konserlerinin bütün gelirini "Seniorenzentrum"a vermelerini "inanılmaz bir jest" olarak niteleyen Başkan Tweer, yalnız kâr peşinde koşan kendi müzik gruplarının bundan ders alacaklarını umduğunu söylerken gözlerini Alman dinleyicilerden ayırmıyordu.

KIRIK REPRİKLER

Telin ucundaki ses
acımasızdı
şiiirsizdi şarkısızdı
hüznün sesi kırıldı
son perde kapanırken
görüntüsüz oyunda fısıldaşan reprikler
kırık bir şarkı sözü gibi yan yana dizildiler
ve perde arkasına sessizce çekildiler
telin ucundaki ses
acımasızdı
şiiirsizdi şarkısızdı
avuçlarımda tırnaklarım kırıldı
konsolda ayna
üstünde resim kırıldı
kelebeğimin kanadı
sesimin canı kırıldı
telin ucundaki ses
acımasızdı

CAM FANUSTA GÖRÜNENLER

.....
Ucu yanmış mendilde bir adam asılı
öteki bir udun telinde
kiminle ekşi elma yiyecektim ben
Eyfel Kulesinde
unuttum
hangisinde öğütülen benim geçmişim
bu yel değirmenindeki mi
yoksa öteki
Küçük bir salkım söğüt gölgesinde
dört masalık kır kahvesi
köşede bir su birikintisi
ince belli bardaklarda demli çay
bir ayağı kırık masa
aynı rutin inlemede
tut nefesini sakın bırakma
kırpıştırma gözlerini
bırak kendi dönüşüne değirmeni
"Haydi kardeşim yolcu yolunda gerek"

Günfer Karadeniz

IN HARPUT STEHT NOCH EINE KIRCHE*

Erendiz Atasü

Über die Arbeitsweise des Gedächtnisses habe ich mich schon immer gewundert. Ich war am Strand, sah auf das Meer, auf den hüpfenden Kieselstein. Sah auf die folgenden Hüpfen über der blauen Stille; sah die Kraft, die aus der Kindeshand in seine Masse übergang und ihn hüpfen ließ... Sah sein Absinken, als die Energie verbraucht war, sah die zitternden Ringe auf der Oberfläche, als er verschwand...

Ich war in Gedanken, erinnerte mich an Harput**. Was für ein Geheimnis verbarg die Bewegung des Steines, daß sie mich vom Strand an der Ägäis aus Jahre zurück in die Höhen Ost-Anatoliens verschleppte... Vom Restaurant Meister Simons in Harput sahen die umliegenden Gebirge genauso aus wie Ringe, die sich bis ins Unendliche erweiterten.

Von diesem kleinen Garten aus habe ich die ganz unten liegenden, wie violett-braune Wellen hintereinander zum Horizont rollenden abgeschliffenen Berge betrachtet und mit Sehnsucht an das Meer gedacht... Ich war noch jung, und mein Leben war noch nicht zu einem glatten, aus den Händen gleitendes Objekt geworden. Doch hatte die Erde an den Hängen Harputs mir das Alter dieses Planeten und die Vergänglichkeit von allem offenbart. Was konnte sich gegen die Zeit stellen, die die kahlen Berge aus tausenden Jahren mit ruhigen Wellen abgenutzt hat!... Dort in Harput, die Berge und Simon: wie alt sie doch alle waren, fern der Gegenwart; in diesem kleinen Garten war die Zeit stehengeblieben. Die Jugend assoziiert immer Bewegung und Bewegung wiederum Veränderung... Die jungen Reihengebirge lassen an das Magma, das aus den Tiefen der Erde quillt, an die jungen Menschen und die Veränderungen des Lebens denken. Im Alter dagegen gibt es etwas Unbewegliches. Ist denn das Alter die Veränderung nicht selbst?... Eben hier im veralteten Harput und am gealterten Simon war so eine enttäuschende Ortsfestigkeit vorhanden; etwas Ruhe, ein wenig Trauer und ein bißchen Gleichgültigkeit... Etwas, das einen die Bedeutungslosigkeit des menschlichen Daseins fühlen läßt...

Simon war einer von denen, die der Erde ähnelten. Seine innerliche Wende sah man ihm nicht an, sie war Grund für andere Veränderungen, er beobachtete

und hielt aus... An diesem Ort bremste alles meine triebhaften Interessen... Wenn ich in Simons Restaurant ging, wollte ich seine Vergangenheit erfahren, die Vergangenheit in seinen Erfahrungen. Ich sprach und erzählte immerfort und konnte ihn doch nicht fragen, warum er so viele Jahre in Harput verweilt hat, obwohl alle seine Verwandten nach Amerika gezogen waren. War es ein Schuldgefühl? Simon beschuldigte niemanden. Er hatte die leidvollen Spuren im Gedächtnis eines Kindes über eine ungewisse Zeit, von der man nicht weiß, wer Henker und wer Opfer war, in seiner Brust begraben. Falls er Haß haben sollte, so blieb der im Innern.

Simon gehört viel mehr als ich, deren Kinder- und Jugendzeit in den Städten des Westens gespielt hatte, zu diesem Städtchen des Ostens. Vielleicht gefiel mir eben diese Eigenschaft, das Zugehörigsein, etwas, das ich überhaupt nicht kannte... Solange ihm erlaubt wurde, an dem Ort zu wohnen, wo seine Wurzeln lagen, war er bereit, einverstanden zu sein, zu vergessen. Er liebte mehr als die Samen seine Wurzeln, das Bewahren mehr als das Schaffen. Ist das Bewahren nicht ebenso schwierig wie das Schaffen?

Simon war mein Patient. Er hatte einen Schlaganfall erlitten und ihn rasch überwunden. Als er ins Krankenhaus kam, befand er sich wie alle Männer, die ihre Kraft verloren haben, in einer infantilen Verzweiflung. Ihm gefiel es nicht, daß eine Frau ihn behandelte und, um nicht unhöflich zu werden, sagte er kein Wort. Auf der anderen Seite gefiel es ihm. Erinnerte ich ihn an seine Mutter? Sein Körper war widerstandsfähig und reagierte positiv auf die Behandlung. Sofort nachdem er wieder gesund war, hatte er seine Krankheitsstage aus seinem Gedächtnis geworfen. Die Kräftigung seiner Muskeln genügte, um sein Vertrauen in sich selbst zu erneuern. Er führte sein Leben dort weiter, wo es unterbrochen worden war. Mit seinem Restaurant, seinem Alkohol und seiner alten Frau. Er war ein großer, stämmiger, kräftig aussehender Mann. Er hatte in der Überzeugung gelebt, daß die Kraft in seinem Körper immer da sein werde. Seine Krankheit war zu kurz, als daß sie diese Überzeugung abschaffen konnte. Was würde passieren, wenn er eines Tages aus diesem

Zauber erwachen sollte?.. Wenn er akzeptieren müßte, daß seine unerschöpfliche Kraft am Ende sei?.. Er würde sich wohl in Gottes Macht geben. Er würde sich denen anschließen, die den Weg zu der leeren Steinkirche nehmen, die in einer Ecke wie vergessen als traurige Zeugin der Vergangenheit steht... Als ich ihn kennenlernte, war er von diesem Zustand noch weit entfernt. Ohne ans Jenseits zu denken, war er immer noch hinter dem Glück dieser Welt her.

Seine Frau habe ich nie gesehen. Sie kam nicht ins Restaurant. Eine dicke, alte, müde Frau dürfte sie sein. Es gibt keinen Zweifel; sie war immer in der Kirche, die ihr Mann nie betreten hatte. Simon erzählte von ihr wie von einem alten abgenutzten persönlichen Gegenstand, der einem nun nichts mehr nutzte, von dem man sich aber nicht trennen konnte, weil man sich nach so langer Zeit daran gewöhnt hatte.

Was war es, was mich zu diesem kleinen Garten zog?.. War es das Bild der alten Gebirgsreihen, die an die unendlichen Abenteuer der Erde erinnerten? Es war Simons Person selbst. Ich liebte ihn. Und zwar sehr... Merkwürdig... Es waren die gleichen Gefühle wie die einer Mutter zu ihrem Kind, eines jungen Mädchens zum Vater... Habe ich nie gewollt, daß er mich berührt? Für mich war er zu alt. Überhaupt gab es Hindernisse zwischen uns, die es unmöglich machten, so mir etwas vorzustellen... Wie konnte ich ihn lieben? Er hatte alle Eigenschaften an sich, die ich haßte. Er war hart, befehlshaberisch und egoistisch. Wer weiß, wie oft er in jungen Jahren seine Frau vergewaltigt, wie oft er sie geschlagen hat... Mit schwarzen Strümpfen, schwarzem Kopftuch vergegenwärtigte ich sie mir und hatte großes Mitleid, aber lieben konnte ich diese Frau, die jeden Sonntag Mutter Maria Kerzen anzündet, damit die Wut ihres Mannes sich besänftigt, nicht... Aber Simons fremden Geist, der in diesem kleinen Garten eingesperrt war und sich weigerte, das einzusehen, der um jeden Preis seinen Garten bewahren wollte, der wie ein wildes Pferd sich aufbäumt, aber dessen Lauf gehindert wird, den liebte ich. Vielleicht gefiel mir an diesem rechthaberischen Mann, wie er sich kindlich hingeeben mir anvertraute. Wer weiß, vielleicht trug ich Züge von Mutter-Maria Bildern, die man als Kind anbetete, die sich aber auch selbst vor den Augen der Raki***-Trinker nicht auflösten... Ich bin eine einsame Frau, liebevoll und fern; ausgeschlossen von jeglicher Berührung...

In dieser fernen Provinz war Simon mein einziger Freund. Ich war eine Art Ausgestossene dort. Die Menschen betrachteten mich mit Mißtrauen. Vielwissende, vertrauenslose Augen, den früh kommenden Abend, das schlechte Pflaster mochte ich nicht. In der Stadt, aus der ich komme, war niemand geblieben, den ich liebte. Hingen denn unsere Beziehungen an solchen Wollfäden... Sie konnten Erschütterungen, schweren Tagen nicht standhalten und riszen. Ich befand mich in einer Leere. Wenn der Mensch sich nicht an Wesen aus Fleisch und Blut, an festge-

legte Systeme bindet, seine Bindungen nur zu abstrakten Dingen, Gedanken und Gefühlen bestehen, dann wird er so wie ein Blatt hinweggefegt. Freiheit hat ihren Preis.

Ich war müde, aber noch nicht pessimistisch. Ich glaube immer noch, reine Schönheiten finden zu können. Die, die Schönheit wie ein konkretes Objekt in ihrem Gewebe tragen... Ich hatte nicht gemerkt, daß es unsere Blicke waren, die dem Seienden Schönheit verliehen. Ich habe ja schon gesagt, ich war damals noch zu jung. Simon war in diesem abgeschiedenen Winkel eben, zu einem für mich ganz unerwarteten Zeitpunkt, einer von diesen schönen Menschen. In jenen Jahren war es mir nicht eingefallen, meine Liebe zu ihm zu untersuchen. Früher, als ich noch in den großen Städten des Westens lebte, in Versammlungen mit heißen Diskussionen, die bis zum Morgen dauerten, Wege für die Zukunft suchte, verliebte ich mich in Jungen, die auf eine gewisse Art Simon ähnelten. Herrische Provinzler, die ihre Kindheit in Armut verbracht hatten. Mit einer absoluten Hingebung fesselten sie sich an ihre Geliebten... Mit dem brennenden Wunsch zu besitzen... Für sie war das Mädchen, das sie liebten, ihr Alles, das Leben selbst, hinter dem sie herrannten... Alle unerfüllten Wünsche... Das Spielzeug, das sie als Kind nicht besaßen, die Mutter, deren Liebe sie nicht genug bekamen; das ältere Mädchen aus der Nachbarschaft, das sie in ihrer ersten Jugend ablehnte... Vielleicht verliebte ich mich in die Sehnsüchte, die ich bei ihnen hervorrief. In Simons alten Augen leuchtete das Feuer von erstmals Verliebten. Später fing ich an, diese jungen Männer zu hassen. Wie sie einen Menschen zuerst hoch verehrten und dann zunichte machten... Mit Ekel zog ich mich vor den Männerblicken zurück, die darauf aus waren, mich zu besitzen... Ich brach in Wut aus. Und bemerkte etwas Merkwürdiges. Ich konnte mich nicht mehr verlieben. Entweder konnte ich herrische Männer lieben, oder überhaupt niemanden... Das hat meine Wut über sie noch größer werden lassen. Aber Simon war anders; bei ihm gab es keine Gefahr einer Beziehung... Mit Freude konnte ich in jenem Gartenrestaurant hoch über Harput das Wiedererwachen des Feuers, das schon am Erlöschen war, in seinen Augen betrachten, mit der Gewißheit, außerhalb jeglicher Berührung in meiner Zurückgezogenheit nicht zunichte gemacht zu werden, mich mit ihm stundenlang unterhaltend.

Am meisten erzählte ich ihm über mein Leben im Westen, bevor ich in die Provinz ausgestoßen wurde, über meine Freunde, über unseren Kampf. Simon hörte mir liebevoll zu. Ich hatte noch Glück gehabt und das "Unwetter" mit einer Versetzung in den Osten überstanden. Ich weiß nicht warum, aber ich glaubte Simon auf meiner und der Seite vieler arbeitsloser oder gefangenen Freunde. Gewiß hatte seine leidvolle Kindheit dazu geführt, daß er anderen Leidenden Verständnis entgegenbrachte. Es konnte nicht anders sein. Simon hörte zu und sprach selten. Ich hatte das Bedürfnis zu erzählen. In dieser Provinz sprach ich mit nur sehr

wenig Menschen und mit nur sehr wenig Worten...

Simon sprach mehr über seine Familie. In Istanbul hatte er einen Handel treibenden Sohn. Demir**** hatte er ihn bei seiner Geburt genannt. Nein, nach Istanbul ging er nie. Er mochte es nicht, über die Grenzen Harputs hinauszugehen. Aber seine Frau schickte er öfters nach Istanbul. Ihr gefiel die Fahrt. Ihr Sohn, ihre Schwiegertochter, die Enkel kamen ab und zu nach Harput. Demir hatte ein Mädchen geheiratet, das nicht zu seiner Rasse (armenisch-christliche) gehörte. Dagegen hatte Simon nichts einzuwenden, oder er hatte sich mit der Zeit daran gewöhnt. Sogar mit Liebe berichtete er von seiner Schwiegertochter. Sie war ein respektvolles Mädchen. Sie hat an keinem Tag Simon oder seine Frau gekränkt. Simons Verhältnis zu seiner Schwiegertochter hatte mich beeindruckt. Es gefiel mir zu glauben, daß seine Vergangenheit voller Leid ihn zur Toleranz geführt hatte.

Während unsere Freundschaft wie eine Oase in der Wüste lebendig und erfrischend andauerte, veränderte sich mein alter Freund plötzlich. Er war lustlos. Seine Frau sei krank, sagte er. Es war nichts Ernstes. Das war eine Ausrede, hinter der sich Simon versteckte. Was hatte ihn in diesen Zustand von Trauer und Wut gebracht? Es war etwas Privates, was er mir nicht erzählen wollte... Was er mit niemandem teilen konnte... Simons Nervosität dauerte eine Zeit an. Am Ende konnte er dem Druck, sich nicht auszusprechen, nicht länger standhalten.

-Die Frau meckert immer nur; ich habe keine Ruhe mehr, sagte er.

Er weigerte sich, den Grund für ihre Auseinandersetzung zu nennen. Das ging eine Zeit so weiter; ich habe nicht nachgefragt, was die "Schwarze Katze" zwischen dem alten Paar war.

-Sie sehnt sich nach unserer Tochter. Sie beharrt darauf, daß ich ihr die Erlaubnis gebe zu fahren oder daß das Mädchen kommt und sagt nichts anderes. Sie werde sonst mit offenen Augen sterben und mir vor Gott nicht verzeihen.

Ich war verwundert. Simon hatte nie von seiner eigenen Tochter gesprochen.

-Es gibt sie, ein unartiges Mädchen, sagte er, seine Augen abwendend.

-Sie nutzt zu nichts. Habe sie verstoßen...

Schaute vor sich hin.

-Warum? fragte ich.

-Na ja, es ging nicht anders.

Ich lachte,

-Ist sie zu einem gegangen, den du nicht wolltest?

-Ja, so etwas...

-Das ist wohl erst neu geschehen. Dein Zorn hat sich noch nicht beruhigt.

-Schon 10 Jahre her, sagte Simon.

10 Jahre?

Mein Blut erfror. Ich starrte verwundert auf

den Mann gegenüber, den ich als meinen Freund, einen Nahestehenden wußte und der mir doch so unbekannt, so fremd und fern war.

-10 Jahre hast du deine Tochter nicht gesehen?

-Nicht gesehen.

-Aber, vermißt du sie denn nicht?

Simon war wie ein Stein.

-Vermißt du sie denn nicht, wiederholte ich wütend. Seine Augen blickten immer auf die Erde. Als er wieder zu mir aufschaute, waren sie mit Sehnsucht erfüllt.

-Und wie ich sie vermisse, meine Tochter, sagte er schluchzend, und wie sehr ich sie vermisse.

Er sagte zum ersten Mal "mein Mädchen" zu mir. Seine Sehnsucht im Gesicht war wie zum Greifen. Mich überfiel eine Enttäuschung. Er hatte mich an die Stelle seiner verlorenen Tochter gesetzt gehabt; das war alles. Ich hatte in Simons Gefühlen zu mir schon immer etwas Ungewisses gespürt; Ungewisses mit Schönheiten beschmückt... Also hatte ich mich geirrt... Mich überfiel Wut.

-Nun gut, was hat dir deine Tochter angetan? Du nimmst nicht einmal ihren Namen in den Mund.

Simon füllte sich ein großes Glas Raki ein.

-Warum schweigst du, Meister Simon? Was hat sie verbrochen? Und wie ist ihr Name, sag...

-"Sevgi"***** habe ich sie genannt, sagte Simon.

-Sevgi... Was aber hat Sevgi verbrochen?

-Sie hat einen Türken geheiratet, sagte Simon, seine Blicke auf der Erde, seine Stimme ohne jeglichen Klang...

Ich war so verwundert, daß ich eine Weile nicht sprechen konnte. Zwischen mir und Simon hatte eine unsichtbare Hand plötzlich eine undurchlässige Wand gemauert.

-War das alles? konnte ich nur sagen.

-Ja, das ist alles...

-Aber dein Sohn hat das gleiche gemacht. Und du liebst deine Schwiegertochter... Das hast du gesagt...

-Das ist so. Ich lüge nicht...

-Aber worin liegt die Schuld deiner Tochter?

-Sie ist ein Mädchen, sagte Simon mit einer scharfen Stimme.

-Wo lebt sie?

-In Istanbul.

-Meister Simon, sagte ich, deinen beiden Kindern hast du türkische Namen gegeben, Demir und Sevgi. Warum?

-Das mußte so sein...

Vorsichtsmaßnahmen der Angst wohl.

-Ja, hast du denn erwartet, daß sie zwar türkische Namen tragen, aber im Innern ihre Rasse und Religion bewahren? Wie kannst du von ihnen erwarten, solch ein Doppelleben zu führen?

Simon verharrte in Schweigen.

-Und sage mir doch mal... Wenn deine Tochter

in Harput geblieben wäre, wen aus ihrer Gemeinschaft hätte sie denn finden können, um ihn zu heiraten?

-Meister Simon, du bist doch von hier?

-Meister Simon, ich habe dich etwas gefragt.

-Ich bin von hier, sagte Simon erregt... Natürlich bin ich von hier. Aber ich bin Simon...

Er ließ seine riesige Faust auf den Tisch fallen, als ob er hinter seine Worte einen Punkt setzen wollte.

Tagelang habe ich auf Simon eingeredet. Ich glaubte, ihn beeinflussen zu können. Nein, ich konnte kein Ergebnis erzielen. Ich hatte nur einen Sturm von Widersprüchen in seinem Geist hervorrufen können. Simon verzehrte sich zwischen Sehnsucht, Schmerz und Wut. Meine ärztliche Aufmerksamkeit wurde wach. Ich befürchtete, daß eine neue Ader im Gehirn Simons platzen könnte. Ich ließ ihn in Ruhe. Anstatt ihm zu helfen, fügte ich ihm Schaden zu. Ich hatte mich an die verschlossenen Teile seiner Seele gelehnt und rannte mit meinem Kopf gegen die Tür, die für mich niemals geöffnet werden würde. Ich verspürte großen Schmerz. Zum ersten Mal kam ein schwesterliches Gefühl gegenüber der alten, dicken, religiösen Madame auf. Was für große Hände hatte Simon... Wenn er zuschlug, wer weiß, wie weh das tat... Mit seinem großen trotzigem Kopf sah er wie ein alter Stier aus.

-Du verstehst nichts, Frau Doktor... donnerte er. Wie er mich doch haßte...

-Verstehst du es denn? flüsterte ich.

Ich war ebenso sehr mit Haß geladen. Meine Stimme klang wie das Zischen einer Schlange.

-Warum hast du deine Tochter so lange vor mir versteckt. Schämtest du dich wegen ihr oder dein Handeln? Wie kannst du zwischen deinem Sohn und deiner Tochter so unterschiedlich handeln?

-Du verstehst überhaupt nichts, Frau Doktor, wiederholte Simon.

Seine Stimme war langsam und niedergeschlagen. Diesmal war kein Haß da. Nur müde, unmutig, aber immer noch mit unerschöpflichem Trotz. Ich verließ Simon und den kleinen Garten zornig.

Nach einigen Tagen kehrte ich, ohne gerufen worden zu sein, zurück. Was ich in Wut nicht verstanden hatte, konnte ich in der traurigen Einsamkeit an den früh kommenden Abenden lösen. Simon versuchte die Besonderheiten, die ihn zum "Simon" machten, verzweifelt zu bewahren...

Während die Triebe zunehmend in weiten Fernen wuchsen, wußte er, daß er die Besonderheiten, deren Wurzeln auf diesen kleinen Garten begrenzt und in ihm eingesperrt waren, nicht mehr lange bewahren konnte. Und diese Tatsache versuchte er zu vergessen... Indem er sich zwang, an das alte Märchen zu glauben, es sei nicht so wichtig, daß sein Sohn jemanden außerhalb der eigenen Rasse geheiratet hatte... Er mußte daran glauben; denn sonst hätte sein Dasein und sein Leben überhaupt keinen Sinn mehr... Meine Wut verging, an deren Stelle trat Leere... Simon war hier

meine einzige Bindung... Wut ist gut, hält den Mensch wach... Mein Körper und meine Seele waren erschlaft.

Simon empfing mich wie an seinen Krankheitstagen mit einem kindlichen Ausdruck im Gesicht und etwas verlegen. Er brachte sofort eine Flasche Raki.

-Ich habe viel nachgedacht, Frau Doktor, sagte er mit gebrochener Stimme. Ich konnte nächtelang nicht schlafen. Nein, ich kann es nicht machen. Ich kann meiner Tochter nicht verzeihen. So habe ich es auch meiner Frau gesagt. Sie hat viel geweint. Sie glaubte, mich mit ihrer Krankheit besänftigen zu können. Nun gut, sie wird sich daran gewöhnen...

Er schwieg. Blickte vor sich hin. Ich weiß nicht warum, ich war aber sehr müde. Ich schwieg ebenfalls. Ich wollte nicht mehr über dieses Thema sprechen. Es gab ja auch nichts mehr zu sagen.

-Du bist auf mich böse, Frau Doktor, sagte er mit seiner Kinderstimme.

-Nein, nein, ich habe nicht das Recht, mich in dein Privatleben einzumischen. Ich habe mich ungehörig verhalten. Verzeih mir, Meister Simon. Ich habe dich umsonst nervös gemacht.

-So, das sagst du, Frau Doktor...

...

-Fühlst du dich gekränkt...

-Nein, nicht so...

-Glaube mir, mehr als die Meckerei meiner Frau haben mich deine Worte erschüttert. Beinahe hätte ich das Mädchen zurückgerufen. Ganze 10 Jahre, das läßt sich so leicht sagen. Aber ich kann es nicht machen, Frau Doktor! Nein, es geht nicht!.. Dann würde ich nicht mehr "Simon" sein.

Zum ersten Mal nahm er meine Hand in seine Hände. In seinen riesigen Händen lag meine kleine Hand wie ein verletzter Vogel mit niedergeschlagenem Kopf, verzweifelt. Simon schaute direkt in mein Gesicht, in seinen Augen der Ausdruck der Sehnsucht von Verliebten, die sich verloren haben. Ich wußte, daß er Schmerz erleiden würde. Das wollte ich nicht.

-Ich bin dir nicht böse, Meister Simon, sagte ich, indem ich versuchte zu lächeln und zwischen uns eine Mauer zu ziehen. Trotzdem hätte ich mir gewünscht, daß du hinsichtlich deiner Tochter anders entschieden hättest. Aber Hauptsache, du bist gesund.

Simon intensive Blicke trafen immer noch mein Gesicht, mit einer Empfindsamkeit, die von Generation zu Generation bei Männern anzutreffen ist, die es nicht verstehen, sich mit Worten auszudrücken und dafür mit Blicken sprechen. Ich wendete meine Augen von ihm ab.

Ich dachte immer, er stände meinen politischen Gedanken nahe. Warum? Er hatte doch niemals seinen Mund aufgemacht und ein Wort gesagt... Was uns zusammenführte, war diese Anteilnahme; so jedenfalls wollte ich es haben. Ich hatte mich geirrt, wie immer... Ich hatte mich wieder getäuscht. Er hatte keinen anderen Kampf als den um seine Identität als "Simon"

geführt. Nichts anderes als an sein "Simon-Sein" festhalten. Warum konnte ich das nicht sehen? Materieller und geistiger Reichtum, den andere vermissen, darüber machte er sich keine Gedanken. Der Grund, warum er sich mir genähert hatte, war ganz anders. Wir hatten uns als die in der Minderheit Gebliebenen wie Tiere abgeschnuppert und uns einander angenähert. Eine Art Schutz, Suche nach Sicherheit, ein Trieb zueinander...

Ja, ich war auch in der Minderheit. Was war ich schon außer einer kümmerlichen Angehörigen einer Minderheit inmitten der Gefühllosigkeit, in meinem Land, das ich so sehr liebe, für das ich früher mein Leben gegeben hätte! So wie Simon, ja, noch mehr als er!.. Simon und ich, wir waren an unerfüllbare Liebe gefesselt. Er glaubte es bewahren zu können, ich dagegen wollte es verändern. Wir irrten beide. Das war es, was uns verband... Dort, in Harput, im Gartenrestaurant Meister Simons, wurde ein Punkt, der bis dahin in meinem Verstand trübe geblieben war wie das Bild der Gebirgsreihen dort unten durchsichtig. Ich war nur ein unwichtiger Tropfen innerhalb einer winzigen Gruppe, deren Zahl zunehmend sank. Meine Jugend hatte ich mit Täuschungen verbraucht... Wie ein trockener Ast war ich geblieben. Allein, versagend und arm. Ich hatte nicht einmal ein Kind.

Als ob die Gebirgsreihen an den Hängen Harputs mich für immer gefangen halten wollten... Ich konnte nicht atmen. Was hatte ich hier noch zu suchen, worauf wartete ich, auf diesem endlosen stillen Erdstück? Mit einem Mal sehnte ich mich nach dem Meer. Die Kühle seiner salzigen Tropfen im Gesicht... Den Algenduft... Das wechselnde und wilde Meer... Ich ging zurück ins Krankenhaus, und an diesem Tag kündigte ich.

Die Zeit im Osten war eine Zwischenzeit, die mein früheres und späteres Leben voneinander trennte. Ich mußte mir ein neues Leben aufbauen mit dem, was mir aus meinem alten Leben zurückblieb - indem ich Gültiges bewahrte und Brüchiges wegwarf. Diese jahrelangen Bemühungen hatten mich müde gemacht. Vielleicht sogar mehr als die alten Kämpfe, Aufregungen und Sorgen... Vielleicht war ich einfach gealtert.

Simon habe ich nie wieder gesehen. Ich habe ihm einmal eine Karte geschickt. Ich bekam keine Antwort. Das erwartete ich auch nicht. Simon kümmerte sich nicht um Dinge, die außerhalb des Ortes liegen, wo seine Wurzeln sind.

Die Zeit verflog. Eines Tages ging ich an einen Ort der Ägäis auf Urlaub. An Simon hatte ich seit Jahren nicht mehr gedacht. Als ich mit müden Augen auf das Meer schaute, hüpfte ein Kieselstein über die blaue Stille des Meeres und ging, auf der Wasseroberfläche Ringe bildend, unter. Und mit einem Mal erinnerte ich mich an Simon und Harput. An die Tage, an denen ich jung genug war, um hinter unsterblichen Träumen herzulaufen... Ich hatte Sehnsucht... Über die Arbeitsweise des Gedächtnisses habe ich mich schon immer gewundert.

* Original titel "Harput'ta Var Bir Kilise". Erzählung aus dem Erzählungsband "Dullara Yas Yakışır" (Witwen haben zu trauern) von Erendiz Atasü. Erschienen in Afa Yayıncılık, İstanbul 1989, Übersetzt von Ünal Kaya, wiss.Assistent an der D.T.C. Fakulteti der Ankara Üniversitesi.

** Harput ist der alte Siedlungskern der heutigen Stadt Elazığ im Osten der Türkei.

*** Raki: Anis-Schnaps

**** Demir: Auf deutsch Eisen.

***** Sevgi: Auf deutsch Liebe, lieblich.

Übersetzung: Ünal Kaya

EŞKALDE RESİM

bir yanımız
vahşi duygularda tufan
bir yanımız
usluca sahra
ayrılık nasıl düşer
yağmur

boran

kar

firtına

iklimin değişgen çağıdır
onlar ki
eşgalde aslıdır gizem

bir uzun gecenin yalnız sabahı
bir acı kahveye yüklenir
ilk yudum

ilk akış

ve yaşama başlangıç ilk adım
şu gelen neyin yarı
en kutsal duyguları sürgün
yırtmacında tutamadığı arzum firari

çelişkilerin durulduğu anda
kişinin değişken çağıdır
iklimin eşgalde resmi

Aziz Tahsin

BU BAYRAMLAR BAYRAM DEĞİL

Hasan Kıyafet

Bayram deyince akla neşe, sevinç, ana baba, eş dost birlikteliği gelir değil mi? Ne gezer bende tam tersi duygular debreşir. Gurbet, hasret, özlemle başlar, açlık kıtlık demir parmaklıklar arkasında tutsaklıklarla dolar çıkarım. Önce Almanya'daki, Arabistan'daki, Libya'daki insanların gelir gözümün önüne. Ben gurbet deyince, kendi yurdunun sınırlarının ötesine düşmüşleri anımsarım. Hasret deyince, ikinci sınıf insan olmanın, ezilmenin, horlanmanın acısını yüreğinde duymuş, ama boğaz kırk boğum yutkunmuş, gerçeği açığa vuramamışları bilirim. Özlem deyince, boz ekmeğe uğruna yurdunu yuvasını terketmişleri düşünürüm. Acı deyince, bütün çektiklerinin nedenini ve çözümünü bilen, ama nesnel koşulların elverişsizliği yüzünden çözülemediğini de bilen çektiklerine derim...

Bu bayramlar bayram değil. Tek kişilik bayram mı olur? Tek yanlı aşk sevdâ mı olur? Şimdi yana yakıla çocukluğumu arıyorum. Yanlış anlaşılmasın, bal baklava ile yaşanmış bir çocukluk değildi aradığım. Ben çocukluğumdaki aklımın ermezliğini, cahilliğini arıyorum. Kurban bayramlarında kesilen kurbanın çektiği acıyı değil, sacda pişen kavurmanın kokusunu duyardım. Hamura karışan alınterinin tuzunu değil, yufka arasına dürüm edilmiş helvanın tadını alırdım. 23. Nisan bayramına katılmayanların değil, katılanların allı yeşilli renklerini görürdüm. Ah çocukluğum ah, ah aklımın ermezliği ah, sen ne nimetmişsin de değerini bilememişim! İnsanın acısı ve sevinci bilinci kadar olurmuş. Şimdi ben mutsuzum dersem, bilmem övünmüş gibi mi olurum?

Diyorlar ki, Hacca gidenlerin bütün günahları silinip, anadan doğmuşa dönüyorlar. Diyorlar ki, kurban kesenler çaldıkları her bıçak darbesiyle yeni bir cennet kapısı açıyorlar. Diyorlar ki, camiye halı kilim serenenler, yerleri karışlayıp namaz kılmışlarla bir olu-

yorlar. Diyorlar ki, kiliseye, havraya, sinagoga mum yakanlar, kumbarasına en çok parayı atanlar, cehennem kazanlarını uçarak geçiyorlar. Ben bütün bunları yapamayanların yanında yer almak istiyorum. Bu kez tanrı ile başım derde giriyor.

Yarın Kurban Bayramı. Nice can alanlar cennete bir kapı daha aralarken, nice can incitmeyenler cehennem yolunu tutacak. Yarın bayram, baştan da dediğim gibi bir hüznü çöktü içime. Ya da ozanın dediği gibi: "Yine bir gariplik düştü serime / Ben de bilmem ya nice olur halımız / Bir fırkat vurdu da çöktüm ağladım / Belki tuz ekmektir bağlar yolumuz..."

Sanki bayramlar olmasa dünyanın sonu gelirdi. Üçyüz altmış beş günün, üç bilemedin beş günü bayram diye seçip çıkartmışız. E, geriye kalan üçyüz altmış gün ne olacak? Beş gün ayrıcalıklı, mutlu neşeli gün, geri kalan kötü gün, mutsuz gün! Üçyüz altmış beş günün, tümü de bayram olsa kıyamet mi kopardı? Ben günler arasındaki ayrıcalığı, insanlar arasındaki ayrıcalığa benzetirim. Bir mahallede kurban kesen üç beş kişiye, ya da bir ülkede enine boyuna yaşayan bir avuç mutlu azınlığa. Hergünü bayram gününe dönüştürmek olanağı yok mu? Olmaz olur mu, yeterki her mahallede, her ülkede üç beş ayrıcalıklı, üç beş mirasyedi olmasın...

Bu bayramlar bayram değil. Bu tümce şu sıra yaygın olan ve Livaneli'nin söylediği bir şarkının sözlerini anımsatıyor değil mi?

"Bir akşamdan bir akşama / Bir şafaktan bir şafağa / Merhaba demeden daha / Bu gitmeler gitme değil..." Sanki bu bayramlar bayram mı? Kendimi sorguya çekiyorum: Anormal mısın oğlum? Bak dışarıda kurbanlar kesiliyor, tekbirler getiriliyor, çocuklar çata-pata patlatıyorlar. Sen oturmuş kuku-ma kuşu gibi düşünüyorsun. Düşün düşün şeydir işin, diye boşa dememişler.

Şu yüzde doksan dokuzu müslüman olan ülkede, insanların yüzde yetmişi kurban kesemiyormuş. Cehennemde katran kazanlarını boyluyacakmış. Pekiyi kesseler daha mı iyi olacaktı? Birgünde milyonlarca hayvan boğazlansa, eti çarçür edilse, kimisi protein zehirlenmesinden, kimisi bağırsak düğümlemesinden ölse daha mı mutlu olacaktın? Seni anlamak gerçekten güç. Elimi yüzümü yıkayıp, balkona çıkıyorum. Ohoo, kurban kesemeyenler, kesenlerden daha bayramcı görünüyor. Yıl üçyüz altmış beş günde çektiklerinden üç alırcasına kıpırtılılar. Yüzümü yıkamak yetmiyor, başımı musluğun altına sokuyorum: Sovyetlerde olanlara iyi bak. Eskiden bin kişinin çalıştığı bir işletmenin geliri, yine o bin kişinindi. Şimdi bin kişinin çalıştığı yerin geliri, bir kişinin olsun diye uğraşılıyor işçiler. Eşitlik denen adı, pis yönetim yok olsun! Bundan sonra kimisi altın helaya otursun, kimisi de bırakın acından gebersin, diyorlar.

Afganistan'da krallık döneminde bir Afgan beyi üç köylüyü öldürse, mahkeme önüne çıkarılamazdı. Ancak üçten bir fazla, yani dört kişiyi önceki dünyaya yollarsa yargılanabilirdi. Şimdi baldırıçıplak Afgan halkı, eski dönemi getirmek için canla başla çalışıyor. Sanki sen Sovyet işçisini, Afgan köylüsünü, kendilerinden daha mı iyi düşünüyorsun?

Bu bayramların bayram olması için gel herkese bir kurban, pabuç, ceket vermekten vazgeç. Hoş istesen de vere-mezsün ya. Pekiyi ne yapayım elim kolum bağlı oturayım mı? Hayır, insanların yalnız bayramda değil, diğer günlerde de et yemek hakları olduğunu, pabuç, ceket giymeleri gerektiğini anlat. Uzun sözün kısası, insanlara verme, onları alacak duruma getirmeye çabala. İnsanın, insan olduğunun bilincine varmasına yardımcı ol. İşte o zaman göreceksin ki "BU BAYRAMLAR BAYRAM OLACAKTIR"

ŞEKER PORTAKALI'NDA İYİ İLE KÖTÜ

Birsen Samancı

ŞEKER PORTAKALI Vasconcelos

♥
CAN



Türkçesi
AYDIN EMEC

II. BASIM

Kitabın Yazarı Brezilyalı Vasconcelos Kızılderi bir anadan ve Portekizli bir babadan 26 Şubat 1920 tarihinde doğdu. Onbeş yaşına kadar liseyi okudu. Okuldan sonra türlü çeşit işlere girdi çıktı, bu sebepten de kuzeyden güneye sık sık gidip geldi. Bu gidip gelmeleri kestikten sonra Kızılderi'lerin yanına yerleşip onlarla yaşamaya karar verdi. Brezilyalı bu yazarın kitaplarının ülkemizde çok tutulmasından anlaşılıyor ki Latin Amerika edebiyatı ülkemiz insanını etkilemektedir. Bu, belki de insanlarımızın oralarda yaşayanlara benzer acılar, yokluklar içinde olmasından ve çocuklarını benzer şekilde eğitmesinden kaynaklanıyor. Bizde

de oradaki gibi küçük küçüklüğünü yaşamadan büyümüş çocuklar dolu. Yedi yaşında iken yirmi yaşında muamelesi görenler dolu. Şarkılarında bile şarkılarımıza benzer talihsizlik, göksel boşluk gibi kavramlar var. Yoksulluğun acı gerçeği, herkesin, kendisinden nefret edildiğini sanması var. José Mouro Vasconcelos'un Türkçe'de ilk yayımlanan romanıdır "Şeker Portakalı." Akıcı, sürükleyici, oldukça basite indirgenmiş kısa ve etkileyici cümleleri, içi şiirlerle süslenip, şiirsel, müziksel bir dil kullanılan, bir solukta zevkle okunabilecek olan bu romanında Vasconcelos sevgisiz, hırpalanarak yetişen bir küçüğün öyküsünü anlatıyor. Sevdiğini bulmanın coşkun sevincini, kaybetmenin ise (Şimdi acının ne olduğunu biliyordum. Acı insanın birlikte ölmesi gereken şey. diyerek) ne korkunç bir ızdırıp olduğunu anlatıyor. Çok çocuklu ailelerde ortanca çocukların uğradığı talihsizliği, bakımsızlığı, ihmali, kendi kendini yetiştirme zorunluluğunu, arasına büyüklerin, bazı da küçüklerin suç attığı bir kişiyi gözler önüne seriyor.

Yüreğinin yoğun acısıyla yaşadığı bütün olayları konuşan bu

çocuk hemen herkesten dayak yiyor. Her dayak yiyişinde sevilmediğine, tanrının bile kendisini sevmediğine inanıyor. Yaptığı ve yapmadığı şeylerden öyle çok ve kıyasıya dayak yiyor ki, ayağının yerdeki bir cam parçasından kesilmesinin bile başkalarına karşı işlenmiş suç olduğunu sanarak, dayak yiyeceğinden korkuyor. "Korkudan soluk alacak cesaretim bile yoktu." diyor. Dünyaya gelişinin sorumlusu olmadığı halde, doğmuş olmaktan pişmanlık duyuyor. Dayanın sevilmediğinin bir bahanesi olduğunu düşünüyor ve herşeyden, kuşlardan, bir ağaçtan bile sevgi bekliyor. Fakat küçük beyniyle dayakla kendisini eğitemeyeceklerini bildiğinden, küçük kardeşi Luis'e sabır ve sevgi göstermesini biliyor. "Sevgisiz hayatın hiç bir önemi yok." diyor ve sevilmenin tadını en etkileyici bir biçimde anlatıyor.

Bir oyuncak sahibi olamamanın acısını, bütün çocukların he-di-yeler aldığı, mucizeler beklediği Noel'de öyle hissediyor ve hayal kırıklığına uğruyor ki, Tanrı'nın sadece zengin çocuklarını sevdiğine karar kılıyor. "Neden beni de öbür çocukları sevdiğin gibi sevmiyorsun?" diyerek isyan ediyor. Bundan böyle artık kimseden bir şey beklememesi gerektiğine inanıyor. Oysa ki çocuk denen varlık umut doludur. Büyüdüğünde herşeye kavuşacağına inanır. Bu küçük ise sahip olmak istediği şeye kavuşmadan öleceği korkusunu yaşıyor.

Vasconcelos aslında geleneksel adetlerden yana bir yazar. Yeniye kokuşmuşluk bulur. Şehrin yeniliğine, hatta isimlerine bile abuk subuk der. Gelenekseli sever. Bu belki de doğaya olan derin sevgisinden, teknik yapıtlardan korkmasından ve tiksinsmesinden kaynaklanıyor. Fakat bu

kitabında bunu belli edecek şekilde vurgulamaları çok olmamış. Buradaki vurgulaması diğer kitaplarında olduğu gibi doğa sevgisi ve “iyi ile kötü” üzerinde kurulu. Ahlâklı olan kötüden sakınır iyi olana koşar. Büyük filozof Platon’un buyurduğu gibi “İyi ile kötü mücadelesi” insanın uyması gereken iki yüce ölçü. Birinden kaçmalı ötekine sığınmalı. Moral bunu gerektirir. Evrendeki sürekli çatışma budur.

Bu romandaki “iyi” sevgidir. “Bir şeyin eksikliğini duyuyordum. Beni kendime getirecek, belki insanlara, onların iyiliklerine inandıracak önemli bir şeyin eksikliği.” diyor Zezé. İşte bu eksiklik sevgidir. Sevgi ise “iyi” dir.

Gönülünden yaralı Zezé kendini küçük bir hayvan gibi hissettiği günlerde, hiç ummadığı bir anda sevmek ve sevilmenin en yüce duygu olduğunu anlıyor. “Yeryüzünün geri kalan bölümündeki bütün eksikliklerin yerini dolduran bir iyilikle gülümsedi. Beni bütün gücüyle kollarında sıktı ve başka kimsenin bilmediği bir biçimde avuttu. Bundan böyle aşk filimleri görmeye gidecektim. Öpüşmeli ve herkesin birbirini sevdiği filimlere.” diyor. Oküçücük yüreğiyle sevdiği ve sevildiğine güvendiği insanın yanında sevgiye, doğaya olan tutkunluğunu şöyle dile getiriyor. “Senin yanındayken beni kimse azarlamıyor ve gün ışığının yüreğimi mutlulukla doldurduğunu hissediyorum. İnsan yüreği bütün sevdiklerini içine alabilecek kadar geniş. Sevincin yürekte ışıldayan bir güneş, güneş herşeyi mutlulukla aydınlatır.” Bu satırlarda ayrıca insanın daha doğuştan seven biri olduğunu ve “güneş” yoluyla sevgi ile doğayı birleştirdiğini görüyoruz.

“İyi” sevgi ise “Kötü” de sevmemektir. Acımasızca dayak yediği babasından öcünü ancak böyle alabileceğini düşünüyor Zezé: “Onu öldüreceğim. Öldürmek, tabanca alıp güm diye patlatmak değil. Onu yüreğimde öldüreceğim. Sevmeyerek. İnsan doğumundan önce babasını seçemez ama seçmek elimde olsaydı seni seçerdim.”

Sanatın özünde Sevgi vardır. İnsan ve doğa sevgisi. Doğaya duyulan derin özlemlerle insan yaratmalarından sanat doğar. Sanat ürününün doğuşundaki iki ana ilke, “denge

ve taşkınlık”. Sanatın iki kaynağı Dionusos (Şarap tanrısı) ve Apollon (Güzel sanatlar tanrısı). Yaratıcı gücü insanı taşkınlığa, kendini aşmaya, aşırı coşkunluğa ulaştıran, ilkbaharda ağaçları, bitkileri çiçeklendiren “öz su” yun tanrısı Dionusos ve bir ışık, denge, ölçü, düzen, biçim güzelliğinin yaratıcısı, güneşi temsil eden, ırçalan Apollon. Bu iki güdü insanı ölçüler içinde kılan bir coşkunlukla yaratıcılığa gönderir. İçinde iyi ve kötünün itici gücü vardır. Bu itici gücün ortaya çıkmasına neden olan da insanın çektiği “acı”dır. Şeker Portakalı’nda içini yani acılarını, coşkularını dökebileceği birini arıyor Zezé. Bulduğu, kendi gibi bakımsız fidana bunları anlatırken de sanatı ortaya çıkıyor. Anlatım sanatı. Sevgiye susamışlıktan acı çeken küçücük yüreğin anlatımda zirveye ulaşması. Acı ve sevincin yüksek düzeye çıkması. Böylece öykü okuyucuyu, okuduklarını unutamayacak biçimde etkiliyor. Eserin okunduktan sonra unutulmaması için gerekli olan yol. Bu kitapta yazı dili resim, heykel ve müzikle bütünleşmiş. Adeta sanatın her dalını içeriyor. İnsan okudukça resim, heykel seyrettiğini ya da müzik

dinlediğini sanıyor. En yüksek sevinçlerin, en derin acılardan çıktığını ya da tam tersini, perişan edici acıların coşkun sevinçler gerisinden oluştuğunu görüyor. “Evide o denli işkence görmeseydi küçük Zezé, ev halkının dışındaki birini öylesine sevebilir miydi?”

Sanat yönü bir yana bırakılsa bile eğitici yönden bütün anne ve babaların, eğitimcilerin okuması gereken bir kitap. Bu ülkede yetişen çocuklarımızın neden kıyasıya küfür ettiklerini şu cümleler ne güzel anlatıyor:

“Hem biliyor musun? Ne olursa olsun sövmemelisin.”

“Ama ben küçüğüm, öcümü almak için tek yolum bu.”

Evet. Ne Almanca ne de doğru Türkçe bilen yavrularımızın hakkını aramak için uzun uzun konuşmalarının, bunalmalarının tek yolu bu: SÖVMEK. Sonrada dile yerleşen alışkanlık.

Bu kitabı okumadıysanız ve hâlâ kitaplığınızda yerini almadıysa büyük eksikliğiniz var demektir. Benim elimdeki kitap 8. basım. Can yayınları.

Türkçesi: Aydın Emeç

ayak sesleri

bir gürültüdür
gecenin karanlığında,
beni
tatlı rüyamdan uyandırır,
tanırım
uzaklaşan ayak seslerini,
bu
işçi ahmed'in
ayak sesleridir.

kaparım gözlerimi
hep düşünürüm.

Şakir Doğan

YURT DIŞINDAN YENİ KİTAPLAR

Mevlüt Asar

KÜÇÜK UMUTLAR

ALİ ASLAN, Koral Yayınlar:

23 Eylül 1991, İstanbul

"Reel sosyalizm" in çöküşü, "edebiyat cephesi"nde eskidenberi sürmekte olan kuramsal tartışmaları yeniden alevlendirdi. Bırakın "sosyalist gerçekçilik" i, artık toplumsal gerçekçi bir edebiyatın yapılamayacağı hatta edebiyattan "gerçekçiliğin" sürgün edilmesi gerektiğini savunanlar çoğaldı. Gerçeküstücülük yeniden moda olurken, postmodernliğe sığınarak gerçekliği bin parçaya bölüp sunanlara, bireyciliği herşeyin önüne çıkaranlara ödüller, övgüler yağmaya başladı.

Edebiyatın, tek işlevi, nerdeyse kapitalist toplumun "haz" ilkesine indirgeniyor. Edebiyatın ilk çıkışından buyana var olan ve kimsenin inkar edemeyeceği toplumsal boyutu unutulmaya çalışılıyor.

Oysa insanlığın geldiği noktada, yani kendi hazırladığımız sosyal ve doğal kıyametlere büyük bir hızla yol alırken; bilincimizi denetim altında tutan medyalar insanlığı uyutup "kapitalist model" i yüceltirken; direnen "gerçek" i edebiyata gereksinim daha da artıyor; edebiyatın toplumsal işlevi dirimsel bir önem kazanıyor.

Nedir edebiyatın toplumsal işlevi? Bu soruya verilecek en basit yanıt: insanın insan olma / ayakta kalabilme savaşına omuz vermek, olacaktır. Tabi, gerçek edebiyat bunu ne "işaret parmağını göstererek" ne "idealize edilmiş" gerçeklikler sunarak ne de bir sınıfın (=işçi / köylü sınıfı) üstünlüğünü, "öncülüğü"nü mutlaklaştırarak yapar. (Bu sosyalizm uygulamasından çıkardığımız "dersler" den biri değil mi?) Edebiyat; gerçekçi, edebiyatçı ise "sınıfsal" anlamda yansız olmalı, sadece insanın

ve insanlığın yanında yer almalıdır.

Edebiyat medyalarca bin parçaya bölünen, çarpıtılan gerçekliği, sade, global; ama estetik kaygılardan ödün vermeksizin insana sunabilmeli, ona bu gerçekliğin daha insanileştirilmesi yönünde duygusal, düşünsel "impuls" lar verebilmelidir. Edebiyatçı, bireyi topluma, toplumu bireye feda etmemeli, insanın / insanlığın hem küçük hem de büyük derterine aynı ölçüde ilgi duymalıdır. Yani yazar / edebiyatçı insani bir bakışa sahip olmaktan çok, insanı, doğayı tutkuyla sevmeli, herşeye rağmen onların yanında yeralabilme hatta savaşma dürüstlüğü, cesaretini gösterebilmelidir.

Edebiyat ve edebiyatçı ancak bu şekilde insanlığın hızına yaklaştığı "son" a direnerek, insanın / insanlığın yanında ve böylece - şayet kalırsa - gelecek yüzyıl edebiyatının onur defterinde yeralabilir. Tüm bunlar Ali'nin kitabını okuduktan sonraki düşünceler, sorgulamalar, isterseniz "ukalalıklar" ...

"Küçük Umutlar" ın arka kapığında Ali'nin öyküleri için - sanırım yayıncısı tarafından - "İnsanımızı direnmeye iten küçük umutların öyküleri bunlar. Özgürlük için, insanca yaşamak için kimi zaman gözlerimizden, kimi zaman dudaklarımızdan taşan, asla yitirmememiz gereken küçük umutların öyküleri..." deniliyor. Bence doğru bir yargı, yalnız bir düzeltmeyle; "gözlerimizden... dudaklarımızdan taşan" değil, belki "kaçan" umutların, gerçekliklerin öykülerini yazmış Ali. Yazarın edebiyat yaklaşımı, öyküleme anlayışı benim yukardaki beklentilerimle bir çok noktada örtüşüyor. Bir okur gözüyle eleştirme gereksinimi duyduğum şeyler de yok değil. Ancak

bunlar daha çok öze değil, biçime ilişkin.

İlkin, Ali Aslan'ı henüz tanımayanlar için kısa ön bilgi: Ali Aslan İzmir'in Tire ilçesinde doğmuş. Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Türkçe bölümünü bitirmiş. Halen Almanya'da öğretmen olarak yaşamını kazanıyor. "Küçük Umutlar" daha önce "Serçe" adlı bir roman yazan Ali'nin ikinci kitabı.

Küçük Umutlar uzunlu kısıklı dokuz öyküyü içeriyor. Öykülerin ikisi hariç, diğerleri Türkiye'de geçiyor. Zaman olarak kesin bir kesit yok ancak çoğu 1970 - 1980 dönemine ilişkin. Öykü kişileri / kahramanları ise, kitabın adından da tahmin edileceği gibi Orhan Kemal'in "Küçük İnsanlar"ından.

Kitaba adını veren öyküde, Kadıköylü değnekçi Kâzım'ın başarısız Almanya serüveni anlatılıyor. Aslında malzeme orta hacimde bir romana sığabilecek zenginlikte. Bu nedenle olsa gerek öyküde biraz "özet" havası var. İkinci Almanya öyküsü olan "Bir Başka Sevda" ise Almanya'da ezilen insanların "ezenlere" benzemeye çalışmasını, kendine yabancılaşmasını psikolojik boyutlarıyla işliyor. Her iki öyküde de Almanya'daki gayri insani yaşam biçimleri, insan ilişkileri, yabancı "küçük insanlar" ın bakış açısından yer yer acımasız ve "önyargı" ya varan bir biçimde yansıtılıyor.

"Cadı Kazanı" Türkiye'nin sosyal ve kültürel gelişiminde bir simge olan "Beyoğlu" nun bir başka yüzüne ayna tutuyor: "kapitalist" gelişmenin küçük üreticiler arasındaki dayanışmayı, ilişkileri acımasızca parçalayışını, yozlaştırışını bir terzi atelyesi bazında sergiliyor. "Oy Memedim" Türkiye'de "örgütlenme hak-

ki'nin kısıtlanışını, Almanya'daki özgür ortamın yarattığı çağrışımla uyanan bir "anı"yla anlatıyor.

Kitaptaki ilginç ve başarılı öykülerden bir olan "Paslı Çivi", "bey" vuran Cabbar'ın idamdan kurtulmak için yaptığı dramatik girişimi gerilimli ve etkileyici bir biçimde veriyor. Okurken, Kerim Korcan da Kemal Tahir de karşılaşılan duygulara giriyoruz. Bir başka "mapusane" öyküsü de "birazcık ışık": öykü kahramanı İbrahim'in yaşamak için verdiği olağan üstü uğraşı, onun ışığa, aydınlığa olan susamışlığı, insana olan "güveni" mizi pekiştiriyor.

Diğer üç öykünün; "Karanlık Günler", Arkadaş Mektupları" ve "Bir Garip Adam"ın ortak yanı "12 Mart" dönemine ait oluşları. "Bir Garip Adam" diğer iki öykü yanında hem izlek, hem kurgu, hem de biçem (üslup) açısından cılız kalıyor. "Arkadaş Mektupları" "devrimcilik" adına bir "öğretmen" in, dışlanışını, aşağılanmasını - yanılmıyorsam "gerçek" bir olaya dayanarak - öykülerken; "Karanlık Günler" bir "teslim oluş" un insani boyutlarını okuru saran ve "karamsarlık" kokmayan bir bakışla anlatıyor.

Küçük Umutlar'da yer alan öyküler öyle pek iddialı, "yenilikçi" öyküler değil. Hatta biçem ve konuları bakımından "klasik" diyebileceğimiz öyküler. Yazar, yalın dili ve açık anlatımı tercih ediyor. Özellikle betimlemeler yaparken yaptığı bazı "alışılmadık" benzetmeler, yakıştırmalar dışında günlük dille yazıyor öykülerini. Ali'nin öykülerde asıl dikkati çeken ve kalıcılığı oluşturan bunlardan çok, yukarıda değinip, önemini vurgulamaya çalıştığım şey: yani yazarın edebiyata, dolayısıyla insana bakış açısı ve yaklaşımı.

Ali Aslan, öykülerinde insanlarımızı ve onların küçük umutlarını anlatırken, onlara sevgiyle yaklaşıyor, "insan" kalabilme / "insan" olabilme savaşımında onlara omuz veriyor. Ve okur olarak bizi, "Kemal Usta"ların, "Değnekçi Kâzım"ların, öğrenci "Yusuf"ların, "Çakır İbo"ların, köylü "Cabbar"ların yanında yer almağa davet ediyor. Ama bunu yüksek sesle, işaret parmağını sallayarak değil, bizi öykü ve öykü kişileri ile başbaşa bırakarak yapıyor. Küçük Umutlar'da buluşmak dileğiyle.

dörtlükler

VEYSEL GİBİ

veysel gibi yer edende usumuzda kâinat
dört bucağı gözler olduk göz ilen
bir yanıyla açlığa ölüme dokunurken
yaşamı yar eyledik kara toprağa inat.

1986

DAĞ KIRIKLARI

yine kanadı umutlar
ilkyaza girilmez artık
düşerken acılara zonguldak
örterken gözlerimizi dağ kırıkları.

1992

DEĞER Mİ

kıyım kıyım edilirken yürek
neden çözümlenmesin temeli acıların
her yol ihanete çıkıyorsa eğer
değer mi ölesiye sevmek.

1991

NEWROZUN KANI

tarih sindiremez seni küçük bebeğim
kana bulasa da newrozunu kara elliler
KAWA'nın örsünde dövülmüş yüreğin
ne bilir tadını özgürlüğün hayinler.

1992

Ali Özenç Çağlar

İNSANLARI VE TANRILARI YARGILAYAN OYUN: ORESTEİA

Sevgi Sanlı

“YILDIZ... Oresteia... YILDIZ...yokuş... saray...” Onlarla Yıldız Sarayının bahçesinde karşılaşıyordum, Tiyatro Yazarları derneğine gidip gelirken... Heyecanlı, umutlu, kabına sığamayan bir avuç genç.

Oresteia'yı hazırlıyorlardı. Antik Yunan Tiyatrosunun en ulu trilogyasını. ‘Şu gençlerdeki cürete bak hele! ‘diye homurdanacak gibiyken bir Fransız şairiyle söz birliği ediverdim: “Hiç çılgınlık yapmayacaksan yirmi yaşını bana ver.” Çılgınlıklarında bir “yöntem” vardı.

Ve tiyatroyu uyuklayıp yerinde saymaktan ancak böyle bir avuç çılgın kurtarabilirdi.

Tragedya sanatının öncüsü, ditiramp tartışımının ustası, Aulisli Aiskhylos, o koca oyun tanrısı Dionysos’un karşısına dikilip şöyle buyurduğunu ileri sürmüştü: “Sen piyesler yazacaksın!” Yazar, aynı zamanda anayurdundaki gizemli inançların da tanrısı olan Dionysos’un buyruğunu dindarca bir huşu ile yerine getirmiş. Dionysos’un gü-lüşlerinden tanrıların, gözyaş-larındansa insanların yaratıldığına inanmış Aulisliler. Aiskhylos yalnız insanları değil tanrıları da yargılamış. Ezeli adaleti simgeleyen Moira’nın tahtını hem insanların hem tanrıların üsüne kurmuş.

Mara’hon Savaşında İranlılarla dövüşen Aiskhylos aynı zamanda ünlü

birsavaşçıydı. Ölümünden iki yıl önce yazdığı Oresteia üçlemesinin birinci bölümü ünlü bir savaşçının adını taşır: “Agamemnon”. Kardeşi Menelaus’un karısı Helena, Troya’ya kaçırılınca



Agamemnon Yunan ordularının başına geçip Çanakkale’ye saldırmıştı. Ama zafer çelengiyle Aragos’a dönünce onu acı bir son bekliyordu. Karısı Clytemnestra aşığı ile birlik olup onu bir kan selinde boğacaktı.

Cinayetle sonuçlanan bir aldatma öyküsü düpedüz. Ama yazar için suçluluk duygularının, kalıtsal kötülük sorunlarının, aktöre kavramlarının dramatik bir biçimde tartışıldığı bir forum. Tanrısal adalet ergeç gerçekleşecektir.

Yazar, bir başka trilogyasının günümüze kalan ilk ve tek bölümünde zincire vurulmuş Prometheus’a şöyle dedirtir: “Var olan her şey hem haklı hem haksızdır.” Oresteia’nın belli başlı kahramanları hep ikircikli durumlarla başetmeye çalışır.

Agamemnon Troya savaşının başında Yunan donanmasını engelle-

yen fırtınayı durdurmak için kızı İphigenia’yı, soyuna lânetler yağdırmaması için ağzını bağladıktan sonra, kurban eder. Akhahaların ortak davası için Tanrıça Artemis’in buyruğunu

yerine getirdiğine inanan bir başkomutandır. Ama aynı zamanda öz kızının kanına giren bir baba.

Clytemnestra kocakatili olduğu için haksız ama kızının öcünü aldığı için haklıdır. Aşığı Aigisthos, amcaoğlu Agamemnon’a çifte hayınlık etmiştir. Ama amcası bir şölende, gizlice öldürttüğü oğullarının etini sunmuştu.

Trilogyanın ikinci bölümü, “Sunu

Taşıyanlar” da babası Agamemnon’un öcünü alırken kendine can bağışlayan kadının canına kastetmek zorunda kalan Orestes de güçlü bir karar karşısındadır. Kızkardeşi Elektra ise haklılık ile haksızlık arasında bocalar.

Üçüncü bölüm, “Ömenid”-lerde üç perileri Erinniler yalnız Orestes’i suçlamakla kalmayacak, Yunanistan’da ana-erkil düzenden, baba-erkil düzene geçilmesine de başkaldıracaklardır. En azından feministlerin onlara hak vermesi beklenebilir.

Aiskhylos, üçlemenin birinci bölümünde çizdiği şiddet tablolarıyla Helenlere yakıştırılan “ölçü”yü aşmış, ikinci ve üçüncü bölümlerde, antik dramının, güneş doğduktan sonra, güneş batımına kadar, aynı yerde, her şeyin olup bitmesini uygun gören kurallarını gözardı etmiştir. Ama onun

korolarında cinayetle sonuçlanan düpedüz bir aldatma öyküsü bile tragedyanın doruklarına yükselir. Orestes, Hamlet'in öncüsü gibidir. Kendinden geçerek geleceği bildiren Kassandra'nın kanatlı sözleri antik yazının en güzel örnekleri arasındadır.

Aiskhylos, kendi oyunlarının Homeros'un ziyafetinden toplanmış kırıntılar olduğunu söylemiş, alçakgönüllülükle. Homeros'u okurken Troya savaşının kahramanlarını görür gibi oluruz. Ama Oresteia'da ete kemiğe bürünüp karşımıza çıkıyorlar.

Epik şairle karşılaştırıldığı zaman drama şairinin oyuncularından başka dekordan, müzikten ve danstan yararlanma gibi ayrıcalıkları da var. Oresteia'yı sahneye koyan Mustafa Avkıran bütün bu olanakları seferber etmiş

Funda Akduman, Merih Atalay, Özden Çiftçi, Ülkü Duru, Mehlika Kaptanlar, Mehmet Ali Kaptanlar, Mine Tüfekçioğlu, Ali Düşenkalkar, Reha Özcan, Uğur Polat, Alp Serdengeçti, Erkan Taşdöğen, Payidar Tüfekçioğlu, Özgür Yalım, bu seferin gönül erleri.

Dianysos'tan esinlenmişçesine

bir Satirler korosunu oynar, bu kroya bizleri de katarken insanı insandan ayıran bütün duvarları yıkarak hem birbirimizle hem de doğayı simgeleyen güçlerle bütünleşmemizi sağlıyorlar.

Tragedyanın belli başlı kişileri, bir Orestes, bir Clytemnestra, bir Agamemnon, bir Aigisthos, ön plana geldiği zaman Apollon'a yakışır bir uyum, bir düzen, bir açıklık egemen oluyor sahneye.

Sahne, alışıl gelmiş sahne düzeninden alabildiğine uzak. Nurettin Özkönü, seyirciyi oyuncudan ayıran her engeli kaldırmış ortadan. Seyirci koltukları yerinde sazdan örülmüş hasırlar var. Çevredeki sıralarda oturanlar, bu tabanın zaman zaman bir çalgı gibi kullanıldığına da tanık oluyorlar.

Aiskhylos'un sayısız becerileri arasında sahne giysilerinin ilk yaratıcısı olmak da var. Sanırım Merih Atalay'ın bu oyun için çizdiği giysileri görse, onaylayıcı bir gülüş belirirdi yüzünde.

Melih Özçelik'in müziği ya İsa'dan Önceki Beşinci yüzyıla denk

düşerdi ya da İsa'dan Sonraki İkibin Beşinci yüzyıla. Oresteia'ya yaptığı katkı tartışılmaz. Koreograf Sigrig Seberich, 'Ilcorpo parlante' 'konuşan vücut' deyimiyile özetleyebileceğimiz bir kıvraklık, bir anlam getirmiş oyuna. Yüksel Aymaz'ın yönetmen ve oyuncularla uzun bir işbirliği sonucu gerçekleştirdiği ışık düzeni gösterimin yüzünü ağartan başlıca öğelerden biri.

Ebru Sonuç, büyük bir özveriyle, gecesini gündüzüne katarak önemli bir çeviri armağan etmiş Türk Tiyatrosuna. Kendisi belki "hediye" sözcüğünü kullanırdı. Türkiye'den ayrı yaşayan çoğu Türkler gibi biraz eski bir dil kullanma eğiliminde. Türkçeyi daha sık işitse "şahit" yerine "tanık", "sembol" yerine "simge" diyebilirdi.

Avni Dilligil jürisi üyeleri bu yıl en iyi çeviri ödülünü Ebru Sonuç'a verdi. Nurettin Özkönü en iyi çevre düzenlemesi, Yüksel Aymaz en iyi ışık ödülleri tartışmasız aldılar. Ve bir avuç heyecanlı, umutlu, kabına sığmayan genç en iyi yapıım ödülünü paylaşmaya hak kazandı. Önleri açık, seferleri kutlu olsun!



İSLAM ve LAİKLİK

Aydın Karahasan

Türkiye’de “laiklik” tartışması gündemden düşmeyecek konuların başında geliyor. Gündemden düşmeyecek, çünkü İslam ülkeleri içinde bu kavramı ilk uygulayan ülke Türkiye olmuştur. Uygulanmaya başlanmasından bu yana da gerek alttan alta, gerekse su yüzüne çıkan laiklik karşıtı davranış biçimleri her zaman kendini göstermiştir. Her alanda görülen kavram kargaşası bu alanda da görülmektedir. Önce sözcüğün kendisi bile bir takım politikacılardan kasaba esnafına kadar doğru düzgün söylenememekte; kimisi “Allah layığını versin!” dercesine sözcüğü “kayık” ya da “yayık” der gibi “layık” biçiminde söylemekte; kimileri de “layık” ya da a’yı uzatarak “laayık” olarak telaffuz etmektedirler.

Demokrasi sözcüğünü de yıllar yılı “demirgırası”, “demokraasi”, “imukrasi” diyerek acayip kılıklara sokmadık mı? “Demokrat” kavramını da “demirgirat” yapan halkın yaratıcı(!) dehasıyla övünmedik ki? Daha kelimesini bile doğru düzgün söyleyemediğimiz bir kavramın kendisini nasıl uygulayacaktık? İdmanlı olduğu ileri sürülen “demirkıratı” hadsiz hesapsız, usul erkân tanımadan gelişigüzel koşturup çatlattıktan sonra nihayet 1960 Mayıs’ında nallarının dikilmesine sebep olduk. Dinini bile başkasından almış bir toplumun başkalarından aldığı bir takım kurumları bünyesine uydurmak için ne güçlükler çektiği, zaman zaman da yüzüne gözüne bu!aştırdığı yakın geçmişimizdeki örnekleriyle görülmüyor mu? Bu kavram kargaşası sosyalist terminolojide de çok yapıldı; çoğu zaman sapla saman birbirine karıştırılıp işin içinden çıkılmaz durumlar doğdu. Bu kavram kargaşasına meydan vermemek için önce kavramların açık seçik ortaya konması gerekir.

“Laiklik” kavramı dilimize Fransızcanın “laïque” sözcüğünden girmiştir. Sözcüğün aslı Latince “laicus” sıfatından türetilmiştir; kaynağı ise Yunancadaki “laca” isminden gelir. “Din adamlarının dışında kalan, halka kalabalığa, yığınlara ait” anlamına gelen bu sözcük gene Latince de kilise adamları anlamına gelen “clerici” (Klerus) sözcüğünün karşıtı olarak kullanılmıştır. Umberto Eco’nun ünlü romanı “Gülün Adı”nda bu kavram “Pictura est laicorum literatura” (Resim laiklerin -kilise mensubu olmayanların- edebiyatıdır) şeklinde Latince bir cümlecik olarak geçer.

İnsanlığın laik düşünceye varması hiç de kolay olmamıştır. “Katolik skolastiği”ne karşı beliren tepkiler “reform hareketleri”ni doğurmuş; laikliğe giden tarihsel gelişimin yolunu açmıştır.

Devlet ile dinin bir bütün olarak algılandığı çağlarda “laicus” sözcüğü, yalnızca din adamları dışında kalanlar için kullanılan bir terim olmaktan çıkmış; gücünü “tanrı” dan aldıkları ileri sürülen siyasal iktidarlara karşı bir “alternatif” terim olarak kullanılmaya başlamıştır. Tarihte ilk kez, devlet gücü kaynağının tanrılardan gelmediğini söyleyen Sokrat; Atina’nın ulu yargıçları On-

Birler meclisince yargılanmış, gençliğin ahlakını bozmak, onları tanrılara karşı tavır aldirmekle suçlanmış, bilindiği gibi nihayet “baldran zehiri” içirilerek ölüme mahkum edilmiştir. O günden bu yana “Meletos” bağnazlığıyla nice düşünen insana acı çektirilmektedir.

İnsanlığın laik düşünceye varması hiç de kolay olmamıştır. “Katolik skolastiği”ne karşı beliren tepkiler “reform hareketleri”ni doğurmuş; laikliğe giden tarihsel gelişimin yolunu açmıştır. Nihayet 1789 “Büyük Fransız Devrimi”nin getirdiği “İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi”nin etkileri Fransa sınırlarının dışında da kendini göstermiş; Osmanlı aydınları da bu etkilerin dışında kalamamışlardır. XVIII. yüzyıl “Aydınlanma Çağı”nda Voltaire, Diderot, Rousseau gibi düşünürlerin “bilim ve doğa”, “mutluluk”, “erdem”, “akıl”, “faydacılık” ilkelerine dayanan görüşleri laik düşüncenin gelişmesinde önemli etkileri olmuştur. Burjuvazi güçlendikçe feodal görüşle çatışmış; bu çatışma ister istemez feodal kalıntıların üzerinde çok büyük bir etkisi olan “din” (kilise) ile de çatışmaya dönüşmüştür. Denebilir ki, klasik demokrasi kavramını savunan burjuvazi “doğal haklar kuramı”nı ileri sürdüğü gibi, bu görüşün ürünü olan “laiklik” ilkesini de böylece gündeme getirmiş oluyordu.

Devletin temel ilkesi olan laiklik, genellikle “devlet ile din işlerinin ayrılığı, dinsel ve siyasal kurumların karşılıklı bağımlılığı” olarak tanımlanır. Bu tanıma göre devlet, kişinin bir dine inanıp inanmamasına karışmamalı, onu “kişisel özgürlüğü” ile başbaşa bırakmalıdır. Dinsel inançlarla davranıp davranmama sorunu havra, kilise, cami gibi kurumların baskısına bırakılmamalı; inanç, kişiyle tanrısı arasındaki bir ilişki olmalı,

devlet bu ilişkilere karışmamalıdır. Devletin bu ilişkileri düzenlemek için yapacağı yasalar da kişinin vicdanını baskıya almamalı; onu özgür iradesiyle başbaşa bırakmalıdır.

Laik düşünce ilkin Batı'da Katolik kilisesine karşı doğmuştur. Bunun nedeni Hıristiyan dininin laikliğe elverişli oluşudur. Çünkü Hıristiyanlık İslam dini gibi hem siyasal hem kuramsal görüşleri içermediği gibi, hepsi dört tane olan Matta, Marcus, Lukas, Johannes İncilleri de müslümanların kendi kitapları Kuran gibi olmadığı; tahrif edilip değiştirildiği görüşüne dayanır. İncilleri kişiler, Kuran'ı tanrı yazdırdığı için müslümanlar kendi kitapları Kuran'ın "tanrı sözü" (kelâmullah) olduğuna inanırlar. Bu nedenle değil kelimesinin, virgülünün bile değiştirilemeyeceğini ileri sürerler. İslamda devlet ve hükümet kuralları tümünden dinsel niteliklidir. İslamın, siyasal iktidar düzenleri açısından temel ve değişmez ilkesi, toplumsal ve siyasal düzene ilişkin tüm kuralları saptayanın "tanrı" olduğu görüşüdür. Tanrının koyduğu "asil yasalar ve kurallar" dururken kişinin kural koyma, yasa çıkarma yetkisi yoktur. Tanrı kitabında da hiçbir şeyi ihmal etmemiştir "Filkitabi min şey'in sümme" (Bkz. En'am Suresi, Ayet 38) Bu nedenle "tanrı katındaki din, yalnız İslamdır - İnneddine indallahi "islam" (Bkz. Al-i İmran Suresi, Ayet 17) Tanrının tüm kuralları Kuran'da yer almaktadır; "sünnet", "icma ümmet", "kıyas-ı fukuha" tamamlayıcı kurallardır. Müslümanların uyması zorunlu olan bu kuralların tümü "şeriat" olarak adlandırılır. (1) İslam kelimesi de tanrıya bütünüyle bağlanmak, teslim olmak anlamında "selem" den gelir. (2) "Ya' eyyühellezine amenudhulu fissilmi" (Bkz. Bakara Suresi, Ayet 204) Bu dinin temel kavramı budur; onu başka dinlerden ayırdeden özelliği de. İnsanın tanrıya ve onun emirlerine mutlak bağımlılığını emreden bu din, insanın uymasını zorunlu kılan kaçınılmaz kuralları da ister istemez beraberinde getiriyor. Bu kesin, virgüli bile değiştirilemez kurallar nedeniyle İslamda devlet yapısının "teokratik" olduğu görülmektedir. Buna karşılık bazı İslam devletlerinin teokratik nitelikte bulunmadığı görüşünü ileri süren yazarlar da vardır. Örneğin Niyazi Berkes,

Osmanlı rejimini ne feodal ne de teokratik saymaktadır. (3) Teokrasi, devletin dinsel devlet olmasını, yöneticilerinin de iktidarlarını tanrıdan almaları anlamına gelir. İslamda ise tüm iktidar tanrıya aittir ve hiç kimsenin bu iktidara ortak olmak hakkı yoktur. Hıristiyan teokrasisinde ise "papalık" aracılığıyla iktidar doğrudan doğruya tanrıdan alındığı ileri sürülürdü. İslam dil, ırk, renk, milliyet farkı tanımadığı için âlemi "dar'ül islam" ve "dar'ül harp" olarak ikiye ayırır. Dar'ül islam'dan olanlar "ümme"yi teşkil ederler. İslam devletinde ümmet Kuran'ın getirdiği hükümlere dayanmaktadır. Dar'ül harp kapsamına girenler "müşrikler" (tanrıya ortak koşanlar) ile kitaplı dinlerin halkları olan Musevilerle Hıristiyanlardır. Müşrikler İslama davet edilip de girmedikleri takdirde "cihad" adı altında tanrı adına "görüldükleri yerde öldürülmesi gerekenler"dir (Bkz. Bakara Suresi, Ayet 187) Musevilerle Hıristiyanlar ise "cizye" denilen vergilerini ödedikleri takdirde dinlerini serbestçe uygulayabilirler.

Burda vurgulanması gereken önemli bir nokta vardır ki, o da "din" olgusunun çağından ve çağının koşullarından soyutlanarak, olumlu ya da olumsuz bir genellemeyle, sonsuza dek sürecek değişmez ilkeler bütünü olarak nitelendirilemeyeceğidir.

Burda vurgulanması gereken önemli bir nokta vardır ki, o da "din" olgusunun çağından ve çağının koşullarından soyutlanarak, olumlu ya da olumsuz bir genellemeyle, sonsuza dek sürecek değişmez ilkeler bütü-

nü olarak nitelendirilemeyeceğidir. İslam dini katı kurallarını uygulamakta ne kadar zorlansa da bir takım İslam ülkeleri ile petrol zengini şeyhlikler Kuran'daki faiz yasağını "hile-i seriye"ye uydurarak "kârdan pay alma" adı altında yeni kazanç yolları yaratmaktadırlar. Ayrıca anayasa gibi uyguladıkları Kuran hükümlerinin Körfez Savaşı'nda bazı İslam ülkelerince çiğnenmesi onlara vız gelmektedir.

İslam, Hıristiyanlıkta olduğu gibi belirli bir "ruhban" sınıfı yaratmamakla beraber tanrının elçisi Muhammed'in birden bire ölümü üzerine "halifelik" kurumunu doğurmuştur. Bazı tarihçilere göre Muhammed, ölümünden sonra geride bir erkek çocuk bıraksa idi, önceleri aile içi "meşveret" (danışma) yoluyla "tensip" edilen (çünkü klasik anlamda buna seçim diyemeyiz) halifeler (Hulafe-i Raşidun) devri doğmazdı. Nitekim dördüncü halife Ali'nin katlinden sonra halifelik kurumu Muaviye ile beraber bir hanedenliğe (babadan oğula dönüşmüştür. Daha sonra 1517'de Abbasi halifesi Üçüncü Mütevekkil'den Yavuz Sultan Selim yoluyla Osmanlılara geçen halifelik kurumu sonuçta 3 Mart 1924 tarihli TBMM oturumunda alınan bir kararla kaldırılmıştır. Laiklik kuralı da 1937 yılında bir anayasa hükmü olarak TBMM'ce benimsendi. Böylece Türkiye toplumu "Doğu-İslam" uygarlığından "Çağdaş-Batı" uygarlığına geçmenin yollarını arıyordu. Ne var ki, Türkiye'de İslamlık resmi sıfatını kaybetmiş olsa da halkın dini olmakta devam ediyordu. "Westernized" diye biraz da ironik olarak nitelendirilen Batılılaşma hareketiyle bir takım doğuluların kültür, tavır, düşünce ve davranış biçimleri Batılılara pek çirkin geliyordu. Hintlinin yüzeysel uygar tavrı, Türkün "bulvar kültürü" "medeni" olmaktan çok "deni" (düşük) idi. "Frenkvari" olmaktan çok "fregili" idi.

O nedenle Batılı ülkelerin gözünde Doğulu olan Türkiye, İslam ülkelerinin gözünde de ne Doğulu ne Batılı olabiliyordu.

(1) Devlet ve Din, Prof. Dr. Çetin Özek

(2) Yüzyılların Gerçeği ve Mirası, Cilt II. Prof. Dr. Server Tanilli

(3) Türkiye'de Çağdaşlaşma, Niyazi Berkes

Uzaktaki Bir Yakına Mektup - 4

“BAHARDA HER ŞEY
BİRDENBİRE OLUYOR”

Y. Hasançebi

Baharda hep edepsizce bir hırçınlık bulmuşumdur ben. Aşık olmakta da öyle. İkisinde de edepsizlik ve hırçınlık içiçe. Her baharda yeniden aşık olmanın açıklaması da ancak bu noktadan yaklaşıncak mümkün olabiliyor. Edepsizlik ve hırçınlık insan doğasının ayrılmaz bir parçası bence...

Dün kar yağıyordu. Bugün bulular nazlıca sallanan bir salıncak gibi. Pencerenin önündeki atkestanesi yapraklarını açmakta tereddü ediyor, şaşkın. Ama bahar gelecek. Bunu ikimiz de biliyoruz. Ve bildiğimizden karşılıklı gülümsüyoruz.

Yine bahar geldi. Ve ben duygularımı nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum. Hırçınlaşıyorum. İçim içime sığmıyor. Kıpır kıpırım, Karadenizliler gibi. Hırçın, oynak, atak ve korkak. Ve ben bahardan korkuyorum.

Baharda herşey birdenbire oluyor. Bir sabah uyanıp pencereden atkestanesine bakıyorsun, tomurcuklanmış. Sokakta bir çift mavi gözle karşılaşıyorsun aşık oluyorsun, birdenbire. Kelebekler gibi... Sana bütün dillerde en çok sevdiğim kelimenin “KELEBEK” olduğunu yazmış mıydım? İnsanların zevkli yanlarından birisi herhalde. Birdenbire yaşayıp, birdenbire ölüveren bu güzel, narin ve kısa ömürlü canlıya, kendisini en güzel ifade edecek bir isim bulmuşlar.

Bugün, kendimi bir kuş kadar, ama yerden havalanıp uçamayan bir kuş kadar hafif ve özgür hissediyorum. Veya özgürlüğün sınırını tanımadığı için geri dönemeyecek kadar havalanan ve o yükseklikte bir başkası olmayacağı için yapayalnız, nereye uçacağını bilmeyen bir kuş düşün. Ya da say ki, sol kolun omuz başına kadar kangrendi, kestiriyorsun. Kangren bitiyor, ama kolun da yok artık. Ve, yine say ki, karanlık bir tünelin içindesin. Zor da olsa yürüyor, ne zaman ulaşabileceğini bilmediğin bir noktada ışığı da görüyorsun. Işık karanlığın sonu demek ve önünde, ama karanlık yavaş yavaş yutuyor seni, direncin azalıyor. Teslim olmak bitmek demek, ışıkta

bir yerlerden yeniden başlamak.... İşte böylesine karışık duygular, bugün hissettiğim... Bugün mü? Bugün 14 Nisan 1992.

Baharı düşünmek yaşamakla aynı değilse de, sevindirici. Yaşama zevkini artırıyor. Sana bu mektubu yazmaya başladığımda bahar daha tomurcuk halindeydi. Şimdi, uzun bir aradan sonra yeniden yazarken her taraf yeşil ve çiçeklerin rengiyle rengârenk. Kuşlar cıvı cıvı. Kelebekler dahi kısa yaşamlarına mutluluğu sığdırabiliyorlar. Eksik olan bir mavi. Maviyi burada yaşamak zor. Senin gözlerin mavi olsaydı, diye düşünüyorum, acaba hayatı başka türlü mü yaşardık? “Baharı yokken yaşıyorsan, maviyi de öyle yaşa” demek mümkün, ama ikisi aynı şey değil. Baharı yokken yaşamının içinde, baharın birgün mutlaka geleceği güvencesi var. Mavi için bu umut yok!

Böyle yazdığım için karamsar mıyım ben şimdi? Genellikle umutsuzluk veren konulara değindiğimden yakınıyorsun. Kendimi savunmak istemiyorum. İnsan içinde bulunduğu ortamdan kendini ne kadar soyutlayabilir... İzlerin direngenliğini yenmek de öyle sanıldığı gibi kolay değil. Ve mutlaka bir yerde kendilerini açığa çıkarıyorlar, onlarla birlikte düşünüp, birlikte hareket ettiğini görüyorsun. Bir nevi, bilmeden yeniliyorsun.

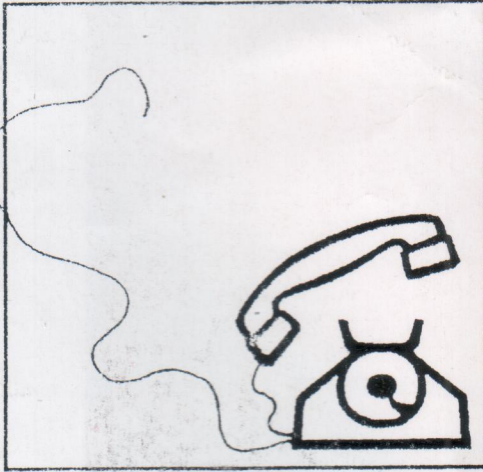
Yıllar ne kadar çabuk ve acımasız geçip gidiyor. Geride kalan sadece izler, izler ve izler... Alındaki, gözlerin çevresinde, dudakların kenarında, boyunda, beyindeki izler. Çeşit çeşit, derin, yaşlılığın resmi izler... Nerde benim gençliğim şimdi? Ne için koştum, kavga ne içindi? Dendiği gibi, yaşam zoraki bir tiyatro ve biz bu tiyatrodan birer basit oyuncular mıyız gerçekten? Bir an geliyor, herşey birdenbire bitiveriyor. Perde kapanıyor. Hakettiysen biraz alkış, o kadar. Sonra... sonrası yok. Peki nedir o zaman insanı hayata bağlayan? Alışkanlıklar mı? Biraz sonra ne olacak merakı mı? Ya da korku mu? Sen ne düşünüyorsun bu konuda, yaz bana lütfen!

Son bir soru daha: En başında, yani sahneye çıkmadan önce, bu rolü oynayıp oynamama şansını tanınsa kaç kişi evet derdi acaba, ne dersin? Görüşmek dileğiyle şimdilik hoşçakal!

FARUK ŐEN'in Yeni Kitabı

BONN- ANKARA HATTI

FARUK ŐEN



ÖNEL-VERLAG

Prof. Dr. Faruk Ően, Avrupa'da yaşayan vatandaşlarımızın sorunlarını tüm yönleri ile yazdı:

Ülkelerarası işbirliği, Avrupa'da yaşayan vatandaşların konumu, gelecek ve geçmişteki durumları, ikinci ve üçüncü kuşağın yaşadıkları ülkelerdeki yeni yaşam tarzı, birinci kuşak ve sonrakiler arasındaki farklılıklar ve bunların değerlendirilmesi...

Prof. Dr. Faruk Ően bu kitabında, son zamanlarda belli sıkıntılar yaşanan Türkiye-Almanya ilişkilerine de özel bir yer verdi.

* Bonn-Ankara Hattı 12,80 DM

* Almanya'daki Türkiye 12,80 DM

İsteme adresi:

ÖNEL-VERLAG

Aachener Str.1061 - 5000 Köln 40

Tel.: 0221/488091 Fax: 0221/488093

FIRTINA SESSİZLİĞİNDEYDİ ÖLÜM
BİR AKŞAM ÜZERİ GELİP KONDU KANADINA



MUSTAFA SUPHI

BİR YAŞAMIN GÜNCESESİ



TÜRKEI-Ägäis, Ferienhäuser, Hotels, Linienflüge, sehr günstig
Mesut Caner Kulturreisen
Info Tel.: 069 / 7892805

Gesellschaft zur Förderung der Literatur und Kultur
DER TÜRKISCHSPRACHIGEN VOLKER E.V.
veranstaltet im Herbst '92

Qualifizierte Türkischkurse für Anfänger + Fortgeschrittene.
Die Veranstaltungen können als Bildungsurlaub beantragt werden.

INFO + BUCHUNG:
Mesut Caner Kulturreisen
Tel. + Telefax: 069 / 7892805